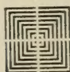

3 1761 08098585 6

DIELA

SPISOVATEĽOV SLOVENSKÝCH.

SVÄZOK DRUHÝ.

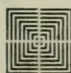
VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.
TLAČOU MATICE SLOVENSKEJ A KNÍHTLAČ. ÚČAST. SPOLKU.
1921.

JANKA MATÚŠKU

SOBRANÉ SPISY BÁSNICKÉ.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.
TLAČOU MATICE SLOVENSKEJ A KNÍHTLAČ. ÚČAST. SPOLKU.
1921.

VERŠE.

Mieszkańcy ziem tych! Macież wy powieści —
Dawnym podobne?

Mickiewicz.

I.

POVESTI.

Svatý zákon.

Pověst z Polska.

1.

Co to za vicher od půlnoci bije?
  Ha, jak ty buky před ním se shýbají,
Ptactvo, zvěř divá do skalin se kryje,
  Jak zbůjce v strachu, dýše jen podtají,
    Temné chodníky jsou osudu země!
    Čehož se, bídní, ještě dožijeme?

Ne je to vicher, toť koně vzdech divý!
  S jezdcem uhání ku polední straně;
Letí přes hory, řeky, bahna, nivy,
  Až zemdlen nízké u chyžky zastane.
    „Starušku, popřej mi — na tvé šediny —
    Pooddechnouti jen za půl hodiny!“

Čím ti posloužím? Málo mám z požinku,
  U nás kmeň vinný ostrý nůž nečeká!
Jestli ti libo, uží odpočinku,
  Zajez si chleba, zapí z nášho mléka.
    Co nám Pán popřál, toho rádi dáme,
    Pojď dnu — o koně my se postaráme.

Rytíř šedivce bližej k sobě volá,
By mu odezdal sladkotěžké břímě.
Divě otáčí zraky své dokola:
Ticho, pusto je, jak příroda v zimě.
Tu máš! — ne! — kdo jsi? — snáď mi zradu strojíš?
Než tys šedivec, ty se zrady bojíš.

Podává starci — a větřík poduje,
Z ruky záclona zlehka se odhalí:
Zemdlená panna pod ní oddechuje,
Krev jí jde kradmo — žíly snad zastaly —
Ležíc na lůžku, na matičku volá,
A rytíř pláče! — Kdo srdci odolá?

„Ty jsi to u mne, drahý můj Ivane?
Nik nás nestíhá, jsme-li již v bezpečí?
Nejdime dále — nic se ti nestane?
Nepočujem zde známé zvuky řeči.“
Rytíř s ousměchem dí: Tu zůstaneme,
Pokud s tělem i s duchem omladneme.

V tom stařec vkročí, od strachu se chvěje
A v bolném žalu rytíři cos šepce:
Ivan vyskočí, divě se zasměje,
Běhá a zuří a na svůj los repce:
Běda mi, běda, již je po náději,
Vztěku i prosbě ti se jen vysmějí!

Spustí závoru — dveře vybořené,
Pláč i plesání v chalupě panuje,
Šest mužů polských do chyže se vžene,
Schytia Ivana, kladou ho v okuje.
On se nebrání, tvář slzou porosí,
O milost dívky zemdlené jen prosí.

2.

Již nad Přemyslem dávno zašly zoře,
Hvězdy hrajíce svítí a se tratí — —
Měšťané z rady v celé jdou pokoře,
Voj* města smuten domů se navrátí. —
Těžko je otci, syna vidět zrádce,
Na smrt odsoudit ještě těžší práce.

K Ivanu vejde, líbá ho, proklíná:
Dožil sem žalu, — já tě na smrt soudil,
Nad tvojí zradou teď upí otčina,
Z mé krvi pošlý červ se do ní vloudil.
Unesls dívku do cizí krajiny,
Otec Leščinský vyhnal ji z otčiny.

Nic sem necítil pri měšťanech v radě,
Zapřel sem syna, neznav o dítěti,
Zítra ousvitem v Leščinského hradě
Zrádcům k výstraze můj syn má viseti.
Běda mi, sám smrt synu oznamuji!
Zajdi potupně — já tě nelituji!

3.

Blízko Přemysla, málo od chodníka,
Prostý kříž stojí mezi skalinami.
Často tam vidět přicházet poutníka,
Žaluje, plače horkými slzami:
Synu, pro tě sem vyhnán z mé otčiny,
Chodím žebraje z města do dědiny.

A v hrůzné době, když se noc v půl dělí,
Bars hromy bijí, aneb měsíc plane,

* Voj znamená v Galicii soudce, purkmistr.

Veždy se něco zpod kříže zabělí.
  Toť cizí ženská: pomodlí se, vstane,
    Ubíhá do hor, k skalám se přivine —
    A hlas modlitby po okolí hyne.

Hrdoš.

Pověst z časů pohanských.

Vstup.

K straně polední od siné Oravy,
  Tam hrdá skála v oblacích se shlédá;
Někdy pevný hrad — teď již kanec dravý
  V jeho si rumích utočiště hledá.

Mnohé barvy dnes o ní pověst lítá,
  Hora oblačným skalám ohlas dává,
A pravda holá v lidu bajku vítá,
  Příštím potomkům čas ji zanechává.

Láska.

V půvabném kraji, v zelené dolině,
Stál posvatný háj božstvu pohanskému.
Toť místo svaté, kam kněžstvu jedině
Vchod byl povolný; i běda jinému,
Jenžby směl nohou hříšnou sem vkročiti,
Běda každému to místo zprzniti!
Uprostřed háje velebný oltář čněl,
Kde oběť svatá bohům se dávala;
Nížej pár kroků dávnoletý smrek pněl,
Zpod něhož voda tiše odtekala.
Kolem studánky sedánka zelená
Travou a mechem byla zarostená. —

Půlnoc se blíží, luna již již bledne
A tma hustější nad krajinou leží.
Dolů chodníkem ňaká ženská běží,
Kolkolem pátrá, dole něco zhlédne —
Pozná jinocha, spěchá mu v oustřetí
A jun neznámý v její náruč letí.
„Přecis již tady po tak dlouhém čase!
Kde si se bavil, ty můj pyštěk zlatý?
Práhla sem teskno po tvém drahém hlase,
Duše tušila — já se bála ztráty.
Pověz, miláčku! proč tak smutně hledíš,
Slovo utěchy proč tvé dívce nedíš?“
„Ztiš se, ctná panno, zažeň srdce tísně!
Povím překážky, povím ti příčinu,
Já dím bázlivě, i ty nesúď přísně,
V mém žhoucím srdci nenalezneš vinu.
Svěřiv se otci o srdce tajnostech,
Tušil sem jistě ku sňatku svolení;
Již sem se kochal v rajských blaženostech,
Nepoznav osud, že mé štěstí změní.
Víra, milenko, víra nás rozdvojí:
Tys zvykla božstvu slúžit pohanskému,
Můj otec vírou tou se nespokojí,
Neb já se kořím Bohu jedinému!
Znám tvůj rod hrdý, znám vás co pohany,
Známý tvůj otec, jak kazí křesťany.
Aj, tak ží s Bohom, milenko má milá!
Již sem tě našel, bys se mi ztratila,
Již sem se zvítal, abych se rozlúčil,
Přestal tě lúbit, ach — snáď i naučil!“
„Mluvíš o lásce, a znáš, co je ona?
Běda mi, běda, já sem ji poznala,
Před krátkým časem v srdci mém se vzňala,
A hle, ukrutně teď se již dokoná.

Mluvíš, pro víru! Co je k bohům víra?
Zbožný cit lásky z pramene čistého,
Tato v pokoře, ta se v túžbě svírá,
Obě vštěpila sem do srdce svého.
Zanechat lásku? Zůstane mi jiná,
Jedna přec padnout v obět druhé musí:
Láska mocnější, nech víru udusí —
Totě má žádost pevná a jediná."
Dívka přestane — jinoch dál nemůže,
Neb čas již přešel a nebe se zorní.
„Zítra víc o tom, ráje mého růže!
Bůh můj buď s tebou." Ona cestou horní
Do hradu spěchá, jinoch do doliny,
Z doliny kráčí do blízké dědiny.

Soud.

Na vysoké skále na Hrdoši
Scházejí se páni i vládyky:
Přišel Radboj, pán od Babej gory,
Došel Ondřej zpod skalného Choče,
I Ratibor zpod sivé Lisice.
Povolal jich Hrdoš na svou hradbu,
Aby přišli soudit s knězi svými,
S knězi svými po zákonu pravém.
Když se sešli knězi a vládyky,
Otevřena brána do soudnice,
Tiše do ní všetci vstupovali.
Vprostřed síně stojí stůl borový,
Stůl borový, černým súknem krytý,
Kolem stola stolice dubové.
I čekali nejprv žalobníka,
By soudili po zákonu pravém.
Vstane Všeslav, kněz to šedovlasý,
Pokloní se vůkol na vše strany

A tak začne ke všem hovořiti:
„Hoj, velmožní páni, vladykové,
Jenž ste přišli na hradby Hrdoše!
Slyšte slova starce šedivého,
Jehož slova vždy hlásají pravdu,
I povím vám věci hrůzyplné,
Na které se bohové hněvají.
V háji našem, posvatěném bohům,
Kde mír, poklid i ticho sídlilo,
Porušené ticho hříšnou nohou,
Porušené i hříšnými slovy.
Třináct již dnů a i tolik nocí
Hněvají se bohové na nás všech,
Že sme svatost lépe nestrážili,
Že sme oltář jich zprzniti dali!
Byste ale věc tu pochopili
A soudili po zákonu pravém,
Nuž vám povím o té věci rovno."
Tiše sedí kněži i vládyky
A jen Hrdoš se zubami škrípá,
Když kněz Všeslav ještě takto řeční:
„V zorném jitru vejdu obět klásti
I prositi bohy o jich pomoc,
By popřáli ourody na role.
Než hle! slyšte, mužní vladykové,
Zprzněná jest pocta bohů svatá:
Při oltáři stromeček vyvrácen
I květiny všecky pošlapány.
Hned strach, bázeň údy mé projala,
Neb sem tušil nemalé neštěstí.
Čekám večer i čekal sem v noci.
Ve tmě, když nás měsíc již nechával,
Slyším hnusně bohům se rúhati
A kydati na ně posměch slepý.

Poznav dívku, slídil sem ji v řeči
I zhrozil se zablúdilým slovům!
Padla v náruč jinocha cizého,
Pryč s ním chtěla v dálku utíkati,
Kořiti se křesťanskému bohu.
Já pospíchám hore do chalupy,
Bych zavolal svoje spoludruhy.
Bohové jsou veždy s námi byli
A i tiše oba sme zlapali:
Dívka Hanka dcera jest Hrdoše,
Jinoch Němec z velikého rodu.
A teď suďte po zákonu pravém,
Smiřte bohy s služebníky jejich."
I chtěli by jiní hovořiti
A souditi po zákonu pravém,
Než se bojí mocného Hrdoše,
Strachem, bázní pohlídají na něj
I nemluví žáden ani slova.
A povstane Hrdoš v strašném hurtu,
Zarehce se dlouhým, divým rykem
A pak jme se prudce hovořiti:
„Proč ste ztichli, plachá holubátka?
Strach vás jímá před hrdým Hrdošem?
Láska k dceře byla vždy veliká
I miloval sem ji přenesmírně!
Než to znejte, bázliví soudcové,
Že víc ctívám víru otců dávnou.
Nechcete vy soudit dceru zradnou?
Tehdy slyšte výrok otce její:
Vyvlečte ji na hradbu nejvyšší,
Nohy její pevně zamúrajte,
Ať tam zdechne v pláči a o hladě,
Ať tam slouží zradcům ku výstraze,
Zhrozí se jí i vše tvorstvo lesů!"

Dopověděl. Než řeč to silená.
Sedne dolů a teď tiše sedí —
Zapláče si, a pláčem srdečným
Rmútili se mnozí nad Hrdošem.
Než potěcha u něho daremná —
On to činil, co velí bohové.
Předveden byl svůdce k soudu jejich,
Než zavrhli u něho soudění,
Rozsekali černé tělo jeho
I shodili zverům ku chutnání.

Konec.

Přešla již zima a jaro nastalo,
Příroda zkvětá, vůně plno všude,
Všecko se křísí, co před časem spalo,
Každý tvor svoji píseň zpívá, hude —
Jen v hradě mrzne, tam vždy tuhá zima,
Odšel pryč poklid — a veselost drímá.

Zhynula panna, již jí v hradě není,
Zšedivěl otec, na přísnost naříká,
Vídává dceru často v trudném snění,
Anať se leká, od něho utíká.
On do hor zajde, nezná sám, co hledá,
Víc srdce přísné pokoje mu nedá.

Vyjde na hradbu, kde dceřino tělo,
Chtěl by ho zkřísit, v náruč přijat svoji —
Než to již dávno, dávno zpráchnivělo,
On tužbu marnou více neukojí.
Nechá ho pamět — tma mu bije v oči,
V hrůzném řehotu do hlubiny skočí.

I zašel Hrdoš — jen památka žije!
Teď zem skalnatou oráč přeorává,
A když hlouběji lemeš v zem zaryje,
Člověčí kosti pluhem ven dostává.
I zajdou časy — století pomine,
Než tvá památka, Hrdoši, nezhyne.

Hrdoš.

Povesť z Oravy.

I. Vstup.

K poludnej strane od mutnej Oravy,
Tam pyšná skala v oblakoch sa skrýva,
Dávno pevný hrad — teraz sokol plavý
I s nočnou sovou odtiaľ sa ozýva.

O zámku povesť v ľudu je ukrytá,
Len hora zrutným skalám ohlas dáva,
A pravda holá v svete bájku víta,
V búri čas verný nám ju prechováva.

II. Láska.

V oravských horách v zelenej doline
Stál posvätný háj božstvu pohanskému,
Svätô to mesto, kam kňazstvu jedine
Vchod bol slobodný — i beda inšiemu,
Kto by smel nohou sem hriešnou vstupuvať,
Beda každému to miesto sprzňuvať.
V prostriedku hája velebný oltár stál,
Kde obeť svätá bohom sa dávala,
Nižej pár krokov hor sa smrek vypína,
Zpod neho voda ticho odtekala.

Vôkol studničky sedliská zelené
Trávou a mochom boly obrastené. —
Polnoc sa blíži, mesiačok už bľadne
A tma hustejšia nad krajinou leží:
Dolu chodníkom dáka ženská beží,
Kol sa obzerá — dole dačo shliadne,
Pozná šuhaja, letí mu v ústretia
A on ju chytí do svojho objatia.
„Predsi si došiel po tak dlhom čase!
Kde si sa bavil, kde, môj pyštek zlatý?
Veď som túžila už po tvojom hlase,
Srdce plakalo — ja sa bála ztraty.
Dušička zlatá, čo tak smutne stojíš
A svojej drahej slovko riecť sa bojíš?“ —
Stíš sa, má milá, odžeň, čo ťa tisne,
Poviem prekážky, poviem ti príčiny;
Vravím bázlivo, i ty nesúď prísne,
Hoj, v mojom srdci, ver, nenajdeš viny.
Sveril som srdca tajnosti otcovi,
Tušil som iste jeho privolenia,
Už som sa tešil na môj život nový,
Nebol by veril, že sa túžby zmenia.
Viera, má milá, viera nás rozdvojí:
Tys zvykla slúžiť božstvu pohanskému,
Môj otec vierou tou sa nespokojí,
Bo ja sa klaniam Bohu jedinému.
Znám tvoj rod pyšný, znám vás jak pohanov,
Známy tvoj otec, jak kazí kresťanov.
Nuž tak ži s Bohom, jediná má milá —
Už som ťa našiel, abys sa stratila;
Už som sa zvítal, aby sa rozlúčil,
Prestal ťa ľúbiť, Bohu ťa poručil!
„Vravíš o láske, a vieš, čo je ona?
Beda mne, beda, že som ju poznala,

Pred krátkym časom v srdci mi povstala,
A hľa, už teraz, Bože, sa dokoná!
Vravíš, pre vieru. Čo je k bohom viera?
Zbožný cit lásky z prameňa čistého,
Táto v pokore, tá sa v túžbe merá,
Obe som vzala do srdca verného.
Zanechať lásku? Zostane mi iná,
Tá lebo druhá predsa padnúť musí —
Láska mocnejšia nech vieru udusí!
To moja žiadosť pevná a jediná." —
Panna prestane — a šuhaj sa zdráha,
Lebo čas prešiel, už sa rozbriežďuje:
„Zajtra viac o tom, moja duša drahá.
Boh môj buď s Tebou!" tak sa rozlučuje.
Ona do zámku a on do doliny,
Z doliny chváta do blízkej dediny.

III. Súd.

Na vysokej skale na Hrdoši
Schádzajú sa páni slávnych rodov:
Prišiel Radboj, pán od Babej gory,
Došiel Ondrej zpod skalného Choča
I Ratibor zpod sivej Lišice.
Povolal ich Hrdoš na svoj zámok,
Aby prišli súdiť s kňazmi svojmi,
S kňazmi svojmi po zákone pravom.
Keď sa sišli kňazia a pánovia,
Otvorili bránu do súdnice:
Oni ticho do nej vstupovali. —
V sriedku chyže stojí stôl borový,
Stôl borový, čiernym súknom krytý,
A kol stola stolice dubové.
Posadali na stolce dubové
I čakali dlho žalobníka,

Aby nasúdili po zákone.
Vstane Všeslav, kňaz to šedovlasý,
Pokloní sa vôkol na vše strany
A tak začne k predním obrátený:
„Hoj, veľmožní páni aj vy kňazia,
Čo ste prišli na hradby Hrdoša,
Čujte slová starca šedivého,
Jeho reči vždy hlásajú pravdu:
On vám povie veci hrúzoplné,
Veci našim nepríjemné bohom.
V háji našom, bohom posvätenom,
Kde vždy pokoj a tichosť bývaly,
Porušená tichosť hriešnou nohou,
Porušená i hriešnymi slovmi.
Trinásť dní už a aj toľko nocí,
Čo sa na nás bohovia hnevajú,
Že sme oltár ich spotupiť dali —
Ale abyste vec rozumeli
A súdili po zákone pravom,
Nuž vám poviem, jak sa vec má, rovno.“
  Ticho sedia kňazi i pánovia,
  Hiba Hrdoš so zubami škrípe,
  Škrípe, až tak jekot v chyži reve.
  Potom Všeslav zase začne rečniť:
„Jednoho dňa za zorného rána,
Zavčas rána vnídem do zahrady,
Vnídem bohov prosiť za úrody.
Lež čo vidia moje staré oči?
Pri oltári stromček vyvrátený
I kvietočky všetky pošliapané.
Hneď som tušil nemalô nešťastie —
Čakám večer aj čakal som v noci.
Vo tme, keď nás mesiac už nechával,
Čujem hnusne bohom sa posmievať

A uvádzať ich na posmech slepý.
Poznal dievku, sliedil som jej reči,
Zľakol som sa nad ich bezbožnosťou:
Preč s mládencom chcela na ďaleko
A kloniť sa kresťanskému Bohu.
Povolal som iných verných kňazov,
S kňazmi tými obidvoch som zlapal.
Dievka Hanka dcéra je Hrdoša,
Šuhaj Nemec z velikého rodu.
Teraz súďte po zákone pravom."
   Lež sa boja mocného Hrdoša,
   V strachu všetci pohliadajú naňho
   I nerečie žiadon ani slova.
   Nuž povstane Hrdoš v strašnom hurte,
   Zarehce sa dlhým divým rykom
   I tak začne hovoriť k nim prudko:
„Čo ste stíchli ako holúbčatá —
Bojíte sa mocného Hrdoša?
Miluval som dcéru prenezmerne,
Ale bohov ctím si ešte viacej!
Nechcete vy súdiť dcéru zradnú?
Nuž počujte otca ako sudca.
Vyvlečte ju na najvyššiu baštu,
Do pása ju pevno zamúrajte,
Nech tam zdochne v plači a o hlade,
Nech tam slúži ku výstrahe zradcom!"
Dopovedal — lež reč to silená.
Sadne dolu a tichúčko sedí,
Zaplače si — a plačom srdečným
Rmútili sa mnohí nad Hrdošom;
Lež potecha uňho je daromná —
To on robí, čo kážu bohovia.
I predviedli zvodca do súdnice,
Rozsekali bielo jeho telo
A shodili na pokrm ho zverom.

IV. Koniec.

Už zima prešla a jaro nastalo,
Príroda skvetá, vône plno všade,
Všetko zas vstáva, čo pred časom spalo,
Čo tešievalo Hrdoša na hrade:
Len v zámku mrzne, vždy zima panuje,
Pokoj, veselosť preč sa odťahuje.

Zhynula panna — už niet inej za ňu,
Otec sšedivel, na prísnosť narieka,
Vídava dcéru často v trudnom spaniu,
Jak sa ho ľaká, od neho uteká;
On do huor zajde, sám nevie, čo hľadá,
Viac srdce prísno pokoja mu nedá.

Vyjde na baštu, kde dcérino telo,
Chcel by ho skriesiť, plačúc nad ním stojí,
Lež to už dávno, dávno spráchnivelo,
On márnu túžbu viacej neukojí!
Nechá ho pamäť, tma mu bije v oči —
V hroznom rehote do priepasti skočí.

Tak zašiel Hrdoš — len pamiatka žije.
Teraz zem planú oráč preoráva —
A hľa, keď hlbšie lemeš v zem zaryje,
Človečie kosti pluhom von dostáva.
I zajdú časy, stoletie pominie,
Lež tvoja, Hrdoš, pamiatka nezhynie.

Pomsta.

Všude temno — tichá je noc! —
Jen měsíce lampa bledá,
Že v slávě nemůž zjevit moc,

Zhaslé hvězdy kolem hledá, —
Volá, vábí, — nic nenajde,
Až pak v mračnách i sám zajde.
Jak v žaláři: pusto, divě,
Kde se s hrůzou strach objímá:
Tak teď město, předtím živé,
V tvrdém spánku klidně dřímá.

Jenom v jednom domku bdějí,
Tam světýlko ještě plane,
Plynou slova o náději,
Blaha chystají se k bráně!
Při stolíčku černokrytém
Matka s dcerou svojí sedí,
Anať v túžbě věrným citem
Na jinocha vedle hledí.
Či to bratř jej, kdo nám poví?
Vždyť se rdí vždy víc a více!
Sestra při svojem bratrovi
Nemění barvami líce,
Sestra bratři tak neříká.
Hoj, to milenců jemný hlas,
Tak duše k duši přivyká,
Nehledíc na stav ani čas.
Milostí se objímají,
Srdce srdci se podá v moc,
Rúčky k rozchodu si dají,
Jun šepce tiše: Dobrou noc!
Panna zprovodit ho vyšla
Podle národního zvyku.
I pokud zpátkem nepřišla,
Matka reve v strašnom křiku:
„Byly časy, dávno tomu, tak mladý čas letí!
Bolná zpomínka — ó, zlatá mladosti!

Jak tě vyvábit do svého objetí?
Daremná túžba — plakala sem dosti.
Také mne láska někdy hojívala,
Těšila sem se v jinocha náručí!
Miláčku! — — Darmo — černá zem ho vzala,
Mne utrápenou zde ještě nechala
A mysl trudná vždy a vždy mě mučí.
Čistě a věrně sme se milovali.
Kdo nám překážel? Bolestná památka!
Jeho pryč vzali, mne jinému dali,
A to činila moje vlastní matka.
Matka? či matka? vlastnímu dítěti?
Hoj, to je hrůza — já se pomstit musím!
Než na kom, bídná? jak si pohověti?
Jak ten cit černý v srdci mém udusím? — —
Tak! mám tě, mám tě! — — Pryč, myšlenko z pekla!
Ze vlastní krvi strojný dělati kvas?
Ne! — — Přece musím, jináč bych se vztekla.
Co mi po lidech — teď je ku pomstě čas!
Vždyť to ne dítě od miláčka mého,
Tak bych ji jistě věrně milovala —
Než ona pošla z lože sileného,
Kam mě ne láska, jen povinnost hnala.
Budu ji trápit — vždyť i mne mučili,
Oni tu pomstu v srdci mém zbudili!!" — —
Hlas temný v chýži zachází
A panna z venku přichází.
‚Matičko dobrá, co je ti?
Jak se třeseš! Cos tak bledá?
Spokoj se při svém dítěti,
Onoť ublížit ti nedá!'
„Mne se ujímáš? mne, ty dcerko milá?
Mně nic neschází — a ty se nebojíš.
Avšak tys šťastná, oh, i já tak byla,

V tom stála štěstí, ve kterém ty stojíš.
Než dosti toho, neníť víc pomoci,
Veď mě na lůžko, vždyť již po půlnoci. —
Lehnou si obě. — — Panna spala milo
A bídné matce o pomstě se snilo.

*

Zašlo již leto, chladný vítr věje.
Hory a role zmrzlé sněhy kryjou,
V houští ptáčatko píseň si nepěje,
Jen někdy vlci v dolinách zavyjou,
Země se celá v nový šat obleká —
Toť běh přírody, toť její určení!
A co jiného jest život člověka?
I on tak klesá a veždy se mění.
Často se při nás štěstí přechovává,
A chvilka přejde, již nás zanechává. —
I bylo dobře, i bylo veselo
U lidí dobrých, u rodinky milé,
Pokud k nim jinoch chodívával smělo,
S nimi požíval blahé lásky chvíle.
Teď již tam jináč, všecko se změnilo:
Matka vyzáblá — panna trupobledá,
Obojím čelo smutkem se zakrylo.
Panna běduje — matka pomstu hledá.
Lásku s jinochem zakázala přísně,
On víc k ní nesmí, jen zdaleka okem
Někdy zře po ní — skládá na ni písně
I obchází ji přinuceným krokem.
Za její štěstí Pána Boha prosí
A ona zaňho tvář slzami rosí.
Matka ji mučí, sužuje, proklíná,
Smrť a zhynutí od srdce jí žádá,
Dcerka jen trpí, trpí, ač nevinná,

Sejít v tmavý hrob i sama by ráda.
I schne v bolestném žáli, plaču, hoři,
Až i konečně zcela se umoří.

*

Co to za hlasy, jaká temná slova?
  A proč ty zvony tak zhlboka hučí?
Modli se, bídný, toť píseň hrobová:
  Panna nevinná se světem se lúčí.
Viď tam ten dvůrček, viď tu rakev černou!
  Vidíš tu ženskou, anť nad ní naříká?
Toť matka mrtvé, plače dceru věrnou,
  Viď, jak žalostí, až tak lid proniká.
Opodál jinoch zaslzený stojí,
  To byl milenec zesnulé děvečky,
Blížej ku rakvi přistoupit se bojí,
  Tam si on truchlí, modlí se mlčečky. —
Chór začne píseň „Ó smrti ukrutná",
  Lid se pobírá, rakev zdvihnou hore,
Máť ji nechce dat, volá nad ní smutná,
  Křičí, až se tak ozývá po dvoře.
Než darmo plakat, přec jen rakev vzali,
  Nábožný lid ji žalmami sprovází;
Jinoch opodál v plášť se zaobalí,
  Kradmo si stoupá v bouřlivé nesnázi.
Došli na místo. Tu rakev složili,
  Ostatní píseň ještě zazpívali
I srdečně se ještě pomodlili,
  Pak se na věky s pannou rozžehnali. —
Po jednom vyšli všetci z cinteřína,
  Každý buď v žáli, buď pak v nepokoji;
Jen jinoch zůstal, ruce k Bohu spíná,
  Modlí se, myslí — i tak dlouho stojí.
Přistoupí k hrobu a na zemi tíše:

Toť pomsty oběť paličkou napíše.
Ještě zře jednou k místu mutným okem,
Pak se pryč bere dlouhým bolným krokem.

Klára Záchová.

Pověst zpod Roberta Karla.

1.

Pyšně běží Váh ve svém korytě,
Tajemství mnoho se sebou pryč nesa,
Někde zmírní běh a slýchává skrytě
Žalmy slavíků zavznějící z lesa.

Ne to zpěv ptačí — toť milenců je hlas,
Nejsou to žalmy — jenom tužby blahé,
Ne v lese — v sadě plného vnad i krás
Toť místo lásky, čas zpomínky drahé.

Šero večerní dvou milenců pojí,
Oni žehnají zašlé zpomenutí,
Doba ukrutná loučení jim strojí
A lásky slzu srdečnou vynutí.

Ňádra mládence divě se zbouřila,
Rty při hovoru tiše se zachvěly:
„Třikrát příroda celá se změnila,
Jak, vyšed z Polska, zde žiji s přátely.

Zanechav otce pln žalu, tesknosti,
S milou matičkou těžce sem se lúčil,
Tam mě žehnají oni v samotnosti, —
Já lidem cizím teď sem se přiučil.

Někteří z přátel mých jsou u královny,
Jiní vrátili se do své otčiny;
Já jen blažený u tebe, Záchovny,
Zůstal sem lásky v otroctví — bez viny.

Žili sme šťastně a žili blaženě,
Ty si mi lásku nehodnému dala;
Chci ji zasloužit, by nepodvráceně
S životem naším v budoucnosti stála.

Aj, teď král všude vojsko sbírá svoje,
Aby v Dalmatsku skáral protivníky,
Ráno i s otcem potáhnem do boje
Pomstit lid tichý a trestat vinníky!"

Jak, Dalibore, i ty mě zanecháš?
Kdože s podporou ke mně se přivine?
Z lůna milenky smrti v náruč spěcháš,
Anť družce tvojí již zoufalství kyne?

„Zažeň mrak s čela, ty najdeš útěchu,
Znáť mě královna jak krajana svého,
Budu ji prosit, by tě pod svou střechu
Přijala vdečně do návratu mého."

2.

Letí sokol od půlnoci,
Letí zděšeně,
A zrak jeho slávu hlásá
Pyšně, vznešeně.

Nese proutík k tomu strojný
Na hnízdečko své,
Družku hledá, družku vábí
A ji k sobě zve.

Již se těší, již ji našel —
Přijde samička,
Než se děsí, polekaná
Sedne do kříčka.

Křídelka má vytrhané,
Hlávka sklopená,
Krahujci z divých pazourů
Ušla zmořená.

Nejsou tobě divé drápy,
Sokole plavý,
Nehrozí se hněvu tvého
Krahujec dravý.

3.

Šestý rok mizí — Dalmatsko v pokoji,
Jeho bán Mladin v Uhersku v zajetí,
Vše z bitky líté svých se v náruč strojí,
Kláry Dalibor též spěchá v objetí.
Válčil vítězně, navrací se slávně,
Teď se splnily jeho túžby dávné.

V dům otce vejde, a starec ho vítá
Slovy útěchy, z něho se raduje:
Jak na rekovství jeho chvála lítá,
Co mu vlast za dar v obět připravuje.
Jun nic neslyší, co mluví, nevěda,
Srdce i oko jen milenku hledá.

„Zač tě strach jímá? O dívku se bojíš?
Vždyť znáš, kde sídlí na královském hradě.
Zítra k ní půjdem, a ty se přistrojíš

Jako mladý zeť. Chci tě já ctít v radě
Mojí rodiny, neb sis to zaslúžil —
Znám, žes již dávno po té chvíli túžil.“

4.

Již dvanáct hodin z věže dolů bilo,
Lampa v komnatě již jen slabě bledne;
Starci Záchovi cos se hrozné snilo,
Z lože vyskočí — a při oknu zhlédne
Ňakou ohavu, podobu má panny,
Vlas je spuštěný a šat roztrhaný.

„Ha, to mé dítě! Pojď dnu, dcéro milá!“
Dveře otevře. Ona bledá vchází —
„Kam si zelený věneček pozbyla?“
A ona pláče v bouřlivé nesnázi.
Nemá věnečka, jenom černé znaky,
Rosí bledou tvář pomatené zraky.

Plače nevinnost, Dalibora volá,
Proklíná bratra královny ukrutné,
Nářek po chyžech tratí se dokola —
A otec poznal ty výhledy smutné.
Ven se vyrútí plný zuřivosti,
Ku králi letí na koni v rýchlosti.

Při stole sedí královská rodina,
Ant Zách vzteklený do chyže se vrútí,
Raní královnu, meč na krále spíná
I děti jeho ku plači přinútí!
Nářkem nevinných sluzi se sběhají,
Na kusy drobné Zácha rozsekají.

5.

Vesňák své dítky do hromady hledá,
Aby viděly činy ukrutnosti:
Na koni sedí panna trupobledá,
Její tvář, tělo jsou jen kůže, kosti.
Bez rtů, bez prstů, oči vyloupené,
Bez smyslů hledá kol kolem zmateně.

Při ní kat s mečem hlásá všemu lidu:
Čí je to dítě, a proč uvalená
Jestiť od krále v tu ohavnou bídu,
Kterouž již potud byla zohavená.
„Král osoba svatá“, slova z úst mu plynou
Poslední vzdechy panny z ňáder hynou.

16. prosince 1842

Kozia skala.

Temno hory hučia, vietor stromy metá
A o Kozej skale strašná povesť lieta.

„Bratku, kde bežíš na tom sivom koni?
Čo ti tak náhlo? Azdaj dakde horí?
Kôň sa ti zbesnel, či mu v ušiach zvoní?
Veď ťa povláči, aj seba umorí!“
Také okriky Janka zastávajú,
Ale on nedbá, veď mu je kôň zdravý,
Nech si tam kričia, nech si tam volajú.
Tak si preletel okolo Oravy,
Ta, kde sa spína strašná Kozia skala,
Akoby z neba strela prefundžala.

Slnko zapadlo — polnoc už prichodí,
  Vietor len jačí dolu dolinami,
Hustá temná noc divú hrúzu plodí
  I pusto všade hustými horami.
Zver, vtáctvo v strachu do dier sa uvrhlo,
  Hlboko hrmí a hrom všetko borí,
Blýska sa, prší, nebo sa pretrhlo. — —
  Pri Kozej skale tichý ohník horí.
    Tam Janko čuší, hromu sa neľaká,
    Dychtivý smelo na svoj osud čaká.
Búrka utíchla. Keď už polnoc prišla,
Ešte raz zhrmí, aj raz sa zablysne,
A Kozia skala jak dáke kulisne
Rozdvojila sa a z nej panna vyšla.
Uvidí Janka, vľúdne ho privíta,
Aby povedal, čo si od nej pýta.
  „Ach, milá panna, kráľovna pokladov,
  Láska a obec semká ma dohnaly.
  Dve letá tomu, čo ja s dievkou mladou
  Som sa soznámil, lež mi ju nedali,
  Že som chudobný a ona bohatá,
  Jej kaštiel krásny, má chyžka strapatá.
  Prosím ťa, panna, dák prostriedky hledaj
  A mne biednemu zúfať v strachu nedaj.
  Toto je jedno. — Druhô, hoj, prebeda,
  Keď na to myslím, vlasy mi vstávajú,
  To sa už ani tak vysloviť nedá:
  Nad našou obcou je diera veliká,
  V nej žraví dráci už dávno bývajú,
  Keď sa jasný deň v chladnú noc prevlieka,
  Na náš dobytok vždy vybehávajú,
  Statok nám bijú, aj všetku hydinu,
  A tým do biedy vkladajú dedinu.
  Pomôž nám, panna, sami si nevieme,

Pomôž úbohým, ináč zahynieme." —
Panna počula, divo sa zamračí:
„Ozaj to možno, či ma tvoj hlas klame?
Ale však ich znám, sem sa jeden vláči,
Hody robieva na protejšej jame.
Tu máš ten prútik, bež domov veselo,
Choď ku tej diere a merkuj na drákov,
Ale ich nikde nespusť z svojich zrakov!
Keď sa vytiahnu, maj sa ku nim smelo,
Saď na jedného, druhého tni prútom,
Oni sa budú zvíjať z protivenia,
Potom daj zožrať ten prútik tým žrútom,
Ihneď v kolomaž čiernu sa premenia.
Keď to vykonáš, ko mne sa navrátiš —
Len sa drž smelo, tak nič neutratíš!" — —
Zas zahrmelo, zavrela sa skala —
Janko šiel konať, čo panna kázala.

Minuly časy, minul mesiac celý,
Čo Janko drákov na vnivoč obrátil.
Zas sa vystrojil k tej panne veselý,
Aj po odmenu šťastne sa navrátil.
Rozložil ohník, vôkol robí čary,
Zaklína duchov, pannu vyvoláva:
„Kráľovná božská! Hotuj pre mňa dary,
Zkazil som drákov, šťastná je Orava.
Odmeň si Janka, daj z tvojho pokladu,
Veď si sľúbila nevestičku mladú."
V tom hrom zahučí, a aj, s Kozej skaly
Kus sa odrúti — to sa dvere dnuká:
Čierni duchovia dnu ho zavolali
A on šiel smelo. Panna ho ponúka:
„Tu máš července a tu striebro, zlato,
Vyber si, čo chceš, budeš mať poklady —

Ale pozoruj, bys nezhynul zato,
Škoda by bolo, keď si ešte mladý.
Mnohí už ľudia pre striebro sem prišli —
Že ale viacej brali ako treba,
Hneď zahynuli, odtiaľto nevyšli,
Mňa znečistili i zkazili seba.
Tu máš na hrbách, naber si tu z toho,
A druhô nechaj — oj, zle brať je mnoho!“
Panna si sadla. Janko sa obzerá
A nado dvermi zočí dač pekného,
Vezme z peňazí, hodne si namerá,
Môž mu to dosť byť až do smrti jeho.
Keď preč odchodil, s dverí veniec schytí —
„Dobre to bude neveste na čelo“ —
Tak si on myslí a s tým chce odíti.
V tom sa zablysne — strašne zahrmelo —
Dvere sa zavrú a tma ako v rohu.
Janko sa modlí, obracia sa k Bohu,
Ale už darmo: prepadla sa skala
A o Jankovi len povesť zostala.

Púchovská skala.

Jsou divy na světě, o kterých
se ani německým filosofům nesnívalo.

Povesť z ľudu považského.

I.

V Púchove svato — zvony hlasno zvonia,
Verných kresťanov do chrámu volajú.
Smutný to sviatok — ľudia slzy ronia,
Kvetnú nedeľu oni svätiť majú.
Kňaz im pašije umučenia spieva
A chór žalmami v spevoch sa ozieva.

Ľud je nábožný; cíti to, čo čuje,
  Každý sa modlí, zraky hor napína —
A u zadních dvier žena horekuje,
  V lone dač stíska — iste svojho syna.
    Iným prekážku a sebe hriech činí;
    Domov šla radšej do blízkej děďiny.

Ta ide smutná tichúčko z kostola,
  Hlasy velebné ešte vždy načúva,
Inšie nepočuť, ticho je dokola,
  Len ľahký vetrík popri nej podúva — —
    Už sa spev ztratil, víchor divo fičí,
    Z púchovskej skaly dačo na ňu kričí.

Ona sa obzrie — a aj, tie zázraky!
  Skalu nad cestou vidí otvorenú,
Z nej dymy husté ďaleko v oblaky
  S krvavým ohňom revúcim sa ženú.
    Ona, keď v strachu sem a tam sa točí,
    V diere peniaze — striebro, zlato zočí.

Vbehne do skaly a dieťa v náhlosti
  Do kúta vloží na maličkú lávku,
Pobozká si ho v detinskej radosti,
  K hračke zo zlata podá mu zábavku.
    Ono len plače, čosi od nej prosí,
    Lež mať neslúcha — veď zlato von nosí.

Vláči hoc v sviatok — skončiť nevedela,
  Už jej môž dosť byť, preds sa nespokojí,
Ešte raz ide — a v tom z neba strela
  Udre do skaly — ona v strachu stojí.
    S veľkým hrmotom zavrela sa skala,
    Matka von sama, bez syna zostala.

Tak sa stať malo: matka pre poklady
  Ztratila dieťa, jedinkého syna.
Darmo už plače, nevie si dať rady,
  Darmo peniaze i zlato preklína.
    O pomoc vrúcne Pána Boha vzýva
    A hlas po poli plaču sa ozýva.

II.

Päť dní minulo, nastal nový sviatok,
  Zvony nehučia, rapčadlá rapkajú,
Tak to býva vždy na Veliký piatok,
  Keď sa do chrámu ľudia schádzavajú;
    Všetko sa berie, čo v Púchove žije,
    Modliť sa, spievať vznešené pašije.

Len tá ženička, čo syna ztratila,
  S inými nešla, kamsi inde kríva —
Keď sú pašije, to dobre cítila,
  Že vždy tá skala otvorená býva.
    Nejde pre zlato, lež pre svojho syna,
    Veď to povinnosť aj láska matkina.

Tam vyše mlyna, pri červenom kríži,
  Zastane, vzdychá, zraky hádže k skale,
Kľakne nábožne, čelo k zemi sníži,
  Boha za dieťa prosí neustále.
    Hlasy velebné z chrámu doletujú
    A v skale čerti strašlivo lomcujú.

Keď začnú spievať v kostole pašije,
  Zase dym hustý zo skaly vypáli,
S hrmotom hrozným diera sa odkryje,
  Všetky bohatstvá jak predtým tu stály.
    Matka dnu vbehne, tam jej syn narieka,
    Do rúk ho schytí, domov s ním uteká.

V tom černokňažník z diery von vyletí,
Mračná rozpustí po celej doline,
I hrnie sa mu dážď, príval v zápätí,
Až tak vlny vrú po Váhu hladine.
Voda sa stíši, čert padne zo sily,
Lebo pašije v chráme už skončili.

II.

PIESNE A REČŇOVANKY.

Výhled s Kozího vrchu.

Postoj, mladíku, skloň koleno svoje,
Svatém na místě stojíš otců vlastných,
Zdeť požívali oni mír pokoje,
Obětě kládli na oltářích jasných.
Než tomu dávno! — Oh, zašlá století,
Jak vás vyvábit do svého objetí!

Daremná tužba, hlas můj se jen tratí
Pomezi stromky vršku zněmčilého,
Co osud vyrval, již čas snád nevrátí,
Padli sme, padli, do žití bídného.
Kochat se nám jest jen v sladké náději:
I sny jsou milé, krásně když se snějí.

Aj, setři slzu — nezkaleným zrakem
Popatři vůkol ještě na ty kraje,
Jejichžto sláva čněla nad oblakem,
Lidem tvořila nadpozemské ráje.
Věrnému synu toto zpomenutí
Z kalného oka proud slzí vynutí.

Vidíš ten Dunaj? Patři na ty vlnky,
Jak se stíhají zmútěné po vodě;

Někdy zde hrály jen lehunké člnky,
Teď pryč unáší již i parolodě.
Nespěchej, řeko! Tam v dálce se ztratíš
A v lůno svojich nikdy se nevrátíš.

Ona jen spěchá, nedbá na má slova, —
Mne nechá zírat na to smutné pole,
Kde zradně zhasla sláva Slovákova,
Synové padli do cizí nevole.
Toť ten Slovenska hrbitov národní,
Jehož zpomínkou zrak se rozpovodní.

Bídný rolníku, či neznáš své hříchy,
Když tu svatou zem pluhem přeoráváš?
Zhroz se — ty boříš spánek otců tichý
A svaté kosti z hrobky vyhrabáváš.
Odlož ten lemeš a skloň hříšnou nohu,
Za padlých otců pomodli se Bohu.

Oko se kalí, bolné srdce stoná,
Že dávných otců nelzeť zbudit k stráži,
Že se zdlouhavě vyzdvíhá opona,
Za níž den skvělý i náš věk oblaží.
Kdy se zaskvěješ, žádaný dni zlatý,
A dáš náhradu veličizné ztráty?

Tam vidím Zobor. Tam se Nitra kryje.
A toť slovenské vrchy jsou i háje.
Za těmi vršky má rodinka žije
A sladký nektar z úst národa ssaje.
Rodinko milá, slyšíš svého syna,
Jak na tě vroucně k Bohu ruky spíná?

Modlím se za vás, ubozí Slováci!
Slzy krvavé z mutných očí stírám;

Za rod, jenž cizím pod jarmem krvácí,
Odtudto často v smutku s bratry zírám.
Tu se siroty spolu scházívají
A zašlou slávu kradmo opěvají.

Moja pesnička žalmová.

Sokolíček plavý,
Splň moju prosbičku,
Pojčaj mi krýdelká
Na cestu maličkú.

Poletím ja na nich
K otcovi Kriváňu,
Kde ma túžba ťahá
V žiaľnom spomínaniu.

K Tatrám starovekým,
Kde slniečko vzchodí,
Tam sa môjmu srdcu
Potešenia plodí.

Plodí sa mi, plodí,
Kde Váh brehy myje,
V smútku o samote
Moja duša žije.

Nad ŇOU bych si lietal
Jak zefyrček raní,
Čo lásky nevinnej
Vždy prekážky straní.

Slávik štebetavý
Pojčal by mi hlásku,

Ktorým bych opieval
Našu vrelú lásku.

Tá moja pesnička
Ta by ju priviedla,
Že by i môj obraz
Nad postielkou zhliedla.

Videl bych, jak pre mňa
Tie biele prsička
Hore sa zdvihujú
Jak z rána zornička.

Počul bych si meno
Pres tie rtíky zlaté,
Rtíky v poľúbeniu
V tuhý plameň zňaté.

Keď by rúčky zdvihla,
Zo sna by precitla,
Po celej jej tvári
Radosť by rozkvitla.

Žalmy moje, žalmy,
Zo srdca plynete,
No že tieto sníčky
V skutočnosť uveďte!

Lúčenie.

Preletel sokolík nad tichým Dunajom,
Zaplakalo dievča za svojím šuhajom.
Vyšvihla sa rybka nad tichou vodičkou,

Smutno šuhajkovi za svojou Aničkou.
Dve srdiečka plačú, v slzách sa kúpajú,
Bolestne sa lúčia, že sa neshliadajú.
Tri rôčky minuly, čo sme sa poznali,
Ako matka s deťmi sme sa milovali.
Či čuješ tie hlasy aj shora, aj zdola?
To mňa vlasť strápená do tábora volá.
Milo vernô dievča čisto je milovať,
Ale ešte milšie za národ bojovať.
Srdce je do smrti, ale potom zhnije,
A vlasť život hodný večným vencom zvije.
Ty si len samotná, a tam národ celý —
Vidíš, jak lietajú nad ním divé strely!
Keď sa z boja vrátim, vlasti muky stenčím,
Potom ťa svadobným venčekom ovenčím.
Šuhaj sa odbiera, sadne na koníka,
A milá len plače a boľno si fiká.
Jej plač sa ozieva temno po doline,
Až medzi jedľami docela zahynie.

Spevák.

Spievať, len spievať — a z dávnych časov?
  Kto ma útrpne počuje?
Koľko sa ozve dobrých ohlasov —
  Či sa kto starcu zraduje?
Oj, znám vás dobre — i vy ste ľudia! —
  Lež neplač, srdiečko moje!
Prejdú tie časy, oni sa zbudia
  A bludy poznajú svoje.

Ó, svete márny, jak sa v ňom mení,
  Boľno na prešlosť spomínať!

Veliké činy málokto cení,
  Búrka chce všetko vytínať.
Jar sa navráti, žitko dozráva,
  Slávime vždycky i máje,
To beh prírody, to sa vraciava,
  Len nie staré obyčaje.

Za dávnych časov, priatelia moji,
  Spevca vždy radi mávali;
Teraz k veľmožom stúpiť sa bojí,
  Zo dverí by ho vyhnali.
Spoločnú slzu, kus útrpnosti
  Darmo čakáme od sveta,
Pýcha, otroctvo mestskej márnosti,
  Všetko slávnejšô rozmetá.

Otcovia naši, priatelia moji,
  Spevca si inak ctievali,
Idúc do boja, ku svojej zbroji
  I harfu sebou brávali.
Keď zbili cudzích, harfeník hrával
  Na poctu padlým hrdinom,
Tak k zmužilosti ohňa dodával
  Verným svojej vlasti synom.

Pri radovánkach, priatelia moji,
  Harfa ti chybieť nesmela,
V žiali, v nešťastí i v nepokoji
  Potešiť ona vedela.
K Bohu, ku vlasti cit zažíhala,
  Srdiečko obveselila,
Starúškov čerstvých k skoku delala,
  Dieťatko uspokojila.

V akej prepasti tá božská lýra
  V svete sa teraz nachádza,
Nie čin príkladný, ale satira
  Jej zvuky milé sprevádza.
Spevák z dávnosti spievať sa bojí,
  Nevie, čo mužstvo a sláva,
Len z prítomnosti posmechy strojí,
  Tým zhubený svet zabáva.

Rozštiep sa, harfa, struny, pukajte,
  City v srdiečku, zhasnite,
Ústa viac hlasu nevydávajte,
  Tak sa posmechu zbavíte.
Stareček mĺkne — tichúčko spieva,
  V plači neborák zachodí,
Ešte raz brnkne, už ďokončieva —
  Harfu o skalu zahodí.

Vzdychy zpod Lisice.

1.

Pod Chočom mrholí,
  Daždík poprcháva,
Brat za bratmi plače,
  Túžiť neprestáva.

V boľné srdce jeho
  Viac radosť nestúpi,
Vzdialen od vás vzdychá,
  Pod Lisicou čupí.

Sokola tu nieto,
  Lastovka spí v lese,

Ktože moje túžby
   K Dunaju zanesie?

Po vodičke poslať
   Lístoček belavý —
Bojím sa, že v srieni
   Dakde sa zastaví.

Vetrík, ten sa krúti,
   Sberá s sebou smeti,
Tie počerné hory
   S lístkom nepreletí.

Slza slzu smýva,
   Na srdci mám mnoho —
Kohože vypravím
   K vám, vy bratia, koho?

Keď sa búrky zídu
   A strela zaskučí,
Oddám túžby mračnám,
   Vám ich hrom doručí.

2.

Na smutnej Orave
   Húsky sa kúpajú,
Volám na ne: Šura!
   Ohlas mi nedajú.

Odkiaľ ste, šuričky,
   Odkiaľ priletely?
Či ste mojej húsky
   Dakde nevidely?

Ver ste ju videly
  Tam za Chočom v žiali —
Čo ste ju so sebou,
  Kľampy, nepojaly?

Príde búrka v lete
  Od poludnej strany —
Ktože moju húsku
  Vezme do ochrany?

Pokiaľ kŕdlik celý,
  Jastrab vás nezraní,
Ale jedna húska —
  Tá sa neobráni.

Dobre vám, husičky,
  Kým spolu chodíte —
Keď sa rozpŕchnete,
  Krýdelká zvesíte.

Po dolinách.

Ako: Priletiše ptice kukavice atď.

Po dolinách kvákajú havrany!
Pane Bože, čože bude s nami?
  Tajné šumy popod skaly
    Čudno zaznievajú —
  Strašlivá sa povesť valí
    Po slovenskom kraju.

Ponad Tatru krkavce lietajú,
Holubičky jedom napájajú.
  Poďme, bratia, berme zbroje,

Že ich vyhladíme!
Hájme naše, bráňme svoje,
Tatru očistíme.

Pre krkavcov nový strach sa budí,
Nielen vtákov, kazia už i ľudí.
Nuž tak poďme! Preč ich, bratia,
Ta na močariny!
Tatra skvitne, keď sa ztratia
Z považskej doliny.

Slepý starec.

Mesiac bledý rožky dvíha,
Na hviezdičky očkom strihá:
Žeby mu šly ku pomoci
Hrúzu mierniť tmavej noci.

Šum vetríka šeptom chveje,
Dáky divný hlas v ňom zneje —
Tam pod lipou starček stojí,
V svätých žalmoch srdce kojí.

Smútok v tvári, túžba v hlase,
Slza v oku v perly kráse.
„Zastav, starče, slzu v toku,
Ona škodí tvojmu oku.“

Slza steká — on nečuje,
Tvár k mesiacu naťahuje.
„Nehľaď, starče, ta v oblaky,
I od svetla slabnú zraky.“

Mesiac slabým svetlom žiari,
Slza schne na starca tvári,
Svetlo starca klame, šidí,
Bo on — slepý, nič nevidí.

Cíti krásu mesiačika,
Počuje žalmy slávika,
Večer líha, ráno vstáva —
Nezná, aká slnca sláva.

Cíti darček útrpnosti,
Čo mu dajú z povinnosti,
Lež na slzu sa nedíva,
Čo ten darček zticha smýva.

Keby videl tie slzičky,
Ktoré kropia dar maličký,
Šťastnejším by ho zrobily,
Ako všetky zlata sily!

3. mája 1845.

Túžba.

Už mesiačik zbledol,
  Hviezda sa ztemnila,
Očká celkom vyschly,
  Hlávka sa sklonila.

Zakvitá ľalia
  Niže nášho domu,
Čo mi je z ľalie —
  Nemám hu dať komu.

Odtrhnem rozmajrín,
Dám ho do skleničky,
Čo mi z rozmajrína,
Keď tu niet Žofičky.

Odišla za hory,
Kde vodička tichá,
Darmo túžim za ňou,
Darmo srdce vzdychá.

Už i tie vtáčatká
Len málo spievajú,
Ešte za ňou všetky
V smútku vyzdychajú.

Príďže skoro zpátkom,
Žofinka zlatúška,
Veru ti dač dobruo
Pošepnem do uška.

20. srpna 1845.

Dobrú noc.

Jasný mesiac tmavý oblak plaší,
Vietor divý, zuzden nocou, stojí,
Ticho všade! — — Moje srdce v boji,
Mysliac na Ťa, vo mne samopaší.

Ty už driemkaš, poklade najdražší —
Nuž spi, drahá, v úplnom pokoji,
Moja láska nech Ťa vo snách kojí,
Duch môj slabý ku Tebe sa vznáši.

Dobrú noc Ti, zlatušká Žofička,
  Moje túžby, srdca môjho žiale
Vinšujú Ti spokojného sníčka!
  Nuž dobrú noc, spi tíše, má milá!
    Lásky neznáš? — Bodajs nenadále
  Prekvapená aspoň o nej snila!

24. listop. 1845.

Útecha.

Na tej sivej skale
  Poduj, vetríčku,
Zažeň boľné žiale,
  Poľahč srdiečku!

Boh dáva dažďíčka
  I zem zvlažuje —
Sivá holubička
  Holúbka čuje.

Moje túžby v nepokoji!
  Kto ich ukojí?
Moje srdce bez nádeje —
  Kto ťa rozhreje?

Pod vrškom studnička
  Z najlepšej vrstvy,
K nej sa maj, dušička,
  Tá ťa občrství!

30. listop. 1845.

Jahoda.

Povedajú ženy,
  Povedajú chlapi,
Že som lebo chorý,
  Lebo ma dač trápi.

Hlávka ma nebolí,
  Krú mi ide zticha —
Len tu pri srdiečku
  Tak ma dačô pichá.

Užíval som lieky,
  Že sa nemoc ztratí —
Lieky sa daromné,
  Vždy sa ona vráti.

Pri tej tichej vode
  Jahoda dozrieva,
Za tou utrápenô
  Srdiečko omdlieva.

Jahôdka červená,
  Milá vôňa Tvoja,
Kým ťa nedostanem,
  Niet vo mne pokoja.

30. listop. 1845.

Na Oravský zámok.

Dáždik sa leje, múti sa Orava,
  Rybky sa kryjú pod skaly,
Muška v povetrí žiadna si nepláva,
  Sťa kej všetky vyzdychaly.
Daždíčku, zmierni tie prudké krupäje,
Veď nám po poli všetko zbožie zleje.

Prší — a vietor kvapky rozhadzuje,
  Po zámku zticha padajú,
Skalka za skalkou s vrchu odpaduje,
  Schody mochom zarastajú.
Pamiatky otcov po skalách vyryté
Už sa pľušťami skoro celkom smyté.

Hrade náš, hrade! Kde sú tvoji ľudia,
  Čo ti tak tvrdo vystlali?
Spia nocou večnou, viacej sa nezbudia,
  Zmizli — sťa kej nebývali.
Kde sú ich hroby? Nik sa nedopýta,
Bárs radom všetky skalôčky prečíta.

Povedz nám, hrade, aké tvoje časy?
  Musels byť iste zakliaty — —
Kde sú princovia? Nikto sa nehlási,
  Darmo hľadať tvoj kľúč zlatý!
Kto ťa vykúpil? Dobrý Pánboh ho vie —
Tie tajné báje nik nám nerozpovie.

Tak sa napínaš nad mutnou Oravou,
  Sťa matka nad chorým synom.
Ľúto ti ozaj za odletlou slávou?
  Shovej — veďs v lone rodinnom.
Bárs si ťa cudzí máličko všímajú,
Lež vlastné deti zhynúť ti nedajú.

Čudno to ide medzi tymi páni,
  Čo len píšu sťa z potreby:
Oni za chvilku na bársakej pláni
  Zámky vytiahnu až k nebi;
A hodnoverné predošlosti sklady
Sťa zakopané plesnejú poklady.

Sem sa, ľudkovia, medzi dumné hory,
  Klopajte na tajnú bránu —
Tu váš duch chtivý povesti vytvorí,
  Až vám vlasy dubkom vstanú!
Z prachu víťazov, bárs od tisícletia,
Dajaké orly ešte preds vyletia.

Predtisícletý z druhej časov vrstvy
  Už si stál, hrade, v výšave,
Pod Slavomírom už víťazi črství
  Boli dosť chýrni v Orave,
V tvojom temeni z medených pohárov
Zdravkávalo sa tu ku pocte Templárov.

Kdeže je Donča divá ruka skrytá,
  Čo vlastňú ženu zpotvoril?
Kde leží tvrdô srdce Hipolita,
  Čo si dcérečku umoril?
Kde sú Husítov ohlasy žalmovje,
Kde sú ich trúby — ktože nám rozpovie?

Ako včeličke jeden lístok malý,
  Keď je víchrica, osoží,
Tak i tu neraz prítulku dostali
  Na cestách poľskí veľmoži.
Krmil si cudzích, prijals ich pod strechu,
Pre svoje dobro padols do posmechu.

Kde tá dušička, čo krásou anjela
  Múry kláštorské premôhla,
Čistým srdiečkom zvíťaziť vedela,
  Kde zbožnosť ducha nemôhla.
Thurza, Barbaru kryjú hrobné skaly,
Iskry z ich činov len kde tu zostaly.

Hrade, tys obraz naozaj Slováka —
  Zpotvorené tvoje brány!
Slúchal si Čecha, Maďara, Poliaka,
  Slezákas choval s Taljany.
Kým si bol v sláve, s tebou fačkovali,
Teraz zbiedneným všetci zanehali.

Bárs ošarpaný, ale nies sirota,
  Ešte skala pevne stojí —
V tvojom vrchovci hviezda sa ligotá,
  Tá srdiečko upokojí.
Nech si polmŕtvy — keď ti tá zasvieti,
Duch tvoj zmorený hen k nebu vyletí.

1. ledna 1846.

Malá rečnica.

Pred nedávnom, keď sme dokončily školu,
  Šly sme všetky spolu
  Troška sa prejsť dolu.
Ako ideme okolo záhradky
Ja a moje kamarátky,
  Stretnul nás tam jeden mladý.
    My sme sa mu poklonily,
    Slušne pozdravily,
  A on s nami pustil sa do vady:
  Chcel nás učiť, aké máme byť,
  Ako sedieť, ako chodiť,
  Tá že zle kráča, tá že je malá,
  Aby sa vyťahovala,
  Tá že pyšná, tá maznavá,
  Tej že jazyk moc rozpráva —
  Vôbec jeho reči

(Bársktorá z týchto dosvedčí)
Veru toľko potáraly,
Že nás troška poštípaly.
Nechcem ja síc preto robiť kriku,
Ale čo na srdci, to aj na jazyku.
A tak teda, ako vieme,
Na všetko mu tuná odpovieme.

Že zle kráčam? — Ach, môj Bože,
Ktože vám vyhovieť môže?
Jedna robí veľké kroky,
Druhá vám zas hádže boky,
Tretia k zemi dolu hľadí,
Štvrtá že chce k hviezdam pozerať —
Slovom, z každej byste radi
Dáke furmy vyberať.
Lež *vy* aké chyby máte,
O to sa nás nepýtate!
Kebyste na seba pozor dali,
Na tie vaše nožičky,
Tenké ako paličky,
Lepšie pozerali,
Veru — — Lež nechcem o tom rozprávať,
Ťažko proti prúdu plávať.

Že je z nás daktorá malá,
Aby sa vyťahovala?
To je žiadosť, moji páni, ozaj k smiechu,
Čo vám slúži len k posmechu.
Ktoráže je milšia včelička,
Veľká, a či maličká?
Do srdiečka malého
Nesprace sa moc zlého;
V maličkej je menej zlosti,

Menej falše, menej hlavatosti;
Pritom v úfnosti žijeme,
Že len ešte podrastieme —
Myslím, že nestojí ani v protokole vašom,
Žeby bol hneď každý chlapec Goliášom!

Že sme pyšné? — Páni moji!
Pokiaľ o nás takto myslíte,
Potiaľ sme ešte v pokoji,
Lebo si nás vážite.
Len musíte vedieť, čo je pýcha!
Keď ideme pekne zticha,
Keď sme tiché, nie šialené,
A čistejšie oblečené,
Keď sa po strakách neobzeráme,
Keď sa ku každému neprihovárame,
Hneď sa vám byť pyšné zdáme.
Pokiaľ dbám ešte na seba,
Potiaľ mi pyšnou byť treba!

Že sme citlivé, maznavé,
Útle, dengľavé!
Ktoráže z nás, Pane Bože,
Z toho môže?
Nie sme my príčina,
Nie to naša vina,
Že nám od natúry útlosť daná —
Nemôže byť každá Orleánska panna!
Tie časy sa pomíňaly,
Keď i panny za vlasť bojúvaly.
My sme vychované pre domácnosť,
Nie pre vojnu — a na tom dosť.

Že môj jazyk moc rozpráva?
No, tu sa mi krúti hlava,

To ma veru troška bolí,
Už to mi je nie po vôli;
V tomto páde už nevieme,
Ako svetu vyhovieme?
Ktorá mlčí, to je nemá — zle je,
Každý sa jej smeje.
Ak sa ktorá ufá, že sa v rečiach zapáči,
Už si ju z vás každý zaznačí;
„To je jazyčnica“, hovoríte,
Priam ju z úst nevypustíte.

Ozaj — kebych sa neokúňala,
Takô bych vám povedala — —
Ale nie, my čušať chceme
A radšej trpieť budeme.
Ja viem, moji milí páni,
Že kto nás zná, ten nás nepohaní.
My svedomia čistô máme,
Srdce dobrô v nás chováme:
Vieme, čo je naša cnosť —
A na tom dosť!

11. júna 1846.

Holuby.

Holús, holús! Poďte, holubičky,
Poďte ko mne troška dolu,
Najedzte sa tu s mojej ručičky,
Veď sa my už známe spolu.
Keď si žltej pšeničky
S mojej prajnej ručičky
Pozobkáte,
Zas sa potom, holubinky, v letky dáte.

Holús, holús! Poletíte v háje
Ponad vršky, ponad dolinky,
Všade sa vám otvorené kraje,
Všade máte dobré rodinky.
Ako treba jedlá variť,
Ak sa musí človek pariť,
Vy neznáte —
Predsa všade pripravené stoly máte.

Ach, ja niesom natoľko šťastlivá,
Ja nemávam také sviatky —
Moja radosť to najmilšia býva,
Keď si zájdem do záhradky:
A tam medzi kvietočkami
Prepletajúc nožičkami,
Radosť mávam,
Tam za zdravie Pánu Bohu chválu vzdávam.

Holús, holús! Lietaš si veselo —
Tie krýdelká kej ja mala,
Ba keby vás nebolelo,
Hneď bych vám ich odrezala!
Pripla by ich v oba bôčky,
Lietala bych za tri rôčky
Po slobode,
Lietala bych ponad háje k čistej vode.

Darmo som sa, darmo, radovala,
Nemôže sa to nikdy stať,
Ale inšô bych si vinšovala,
Ach, to kebych mohla dostať:
Len vašu lásku, čistotu,
Bez hnevu tichú dobrotu,
To kej mala —
Potom bych sa za šťastlivú pokladala!

Nová móda.

Dobrí ľudia, či vy viete,
Ako ťažko je na svete
    Teraz poctivej duši?
Tu stojte — tam si sadnite,
Tu mlčte — tam dač reknite,
    Hneď si šepká všetko v uši:
  Ten nezná, čo je slušného,
    Tá reč, to pozdravenie
  Je ešte z veku dávneho,
    To teraz v móde nenie.

Raz, hľa, moja kamarátka,
Mne vždy dobrá, ako matka,
    Preťažko ochorela;
Všetko, čo potrebovala,
Z môjho vačku som jej dala,
    Noci pri nej prebdela.
  Padnem i ja do nemoci,
  Volám si ju ku pomoci.
Či šla ko mne? Horká strela!
  Išla radšej na jahody,
O mňa sa neobozrela.
  Uznalosť — už vyšla z módy.

Na schopnosti nik nehľadí,
Statočným byť svet neradí,
    Takého sa každý ľaká;
Ak hŕbu nemáš peňazí,
Môžeš byť cnostná storazí,
    Šťastia ťa veľkô nečaká,
  Nik si ťa nebude vážiť,
    Každučký ťa obchodí.

Za chudobnou cnosťou bažiť,
To už z módy vychodí.

Už veru neviem, čo počať,
Akej si už mám rady dať,
Bych nepadla do škody.
Jak srdce káže, tak robiť,
Podľa svedomia pekne žiť,
To dávno vyšlo z módy.
Ja som ozaj žiadostivá,
Či i na to neprijde,
Pokiaľ budem ešte živá —
I smrť var z módy vyjde!

Odchod.

Na tie naše kraje
Slnko vychodí,
Všetkým šťastia praje —
Mne nelahodí.

Svietilos, slniečko,
I na mňa milo,
Strápenô srdiečko
Veď si tešilo.

Teraz vetrík mi ťa veje,
Kde niet nádeje,
Osud zradný ma ťa vábi,
Kde pokoj slabý.

Rodinôčku drahú
Už nehať musím,
Lež pamiatku blahú
V srdci nezdusím!

Plač.

Ach, vy hory, čierne hory,
Śum váš tajné báje tvorí;
Nad vami sa slnko smeje —
A vy spíte bez nádeje!

Ach, vy háje, tmavé háje,
Ktorým túžbam dych váš praje?
Nad vami vták v prudkom lete,
Lež vy v kliatbe nečujete!

Ach, vy rieky, Tatry rieky,
Strápených sŕdc voľné lieky —
Hojte rany, krieste sily,
Zmite rod váš zhanobilý!

Ach, vy skaly, dumné skaly,
Nad vami sa búrka valí!
Čo vám po tom vo vás zlate,
Keď sa predsa nehýbate?

Čierne hory, dumné háje,
Kto vás z poroby odkľaje?
Všetko kvitne kvetom novým —
Len žiaľ poľom Slovákovým.

III.
PRÍLEŽITOSTNÉ.

Ku jmeninám Dvoj. Pana Jozefa Hurbana.

Pojď, milá harfo, pojď do lůna mého,
  Tvým zvukům tužby moje chci oddati!
Přijmi je vděčně od přítele tvého,
  On chce srdečnou píseň zazpívati.
    Jen zavzni zvučně, kouzelný nástroji,
    Ať srdce zplesá, mysl se ukojí.

Orle Tatránský, spusť se s výšin dolů,
  Nastroj svá křídla k Dunaji volnému,
Přichyl se tajně k štítu čtverhlavému,
  Kým se vystrojím; i půjdeme spolu
    Za Bílou horu v tichém větrů vání,
    Podat slovenské Slovákovi přání.

Tam, kde se hrdě Bradlo v výš vypíná,
  V lůně rodinky tam on milé žije,
Tam si na zašlou minulost zpomíná,
  Smutně si zpívá — tvář mu slza kryje.
    Památky otců před oči nám staví,
    V sladkých nádějech bratrů mysl baví.

Ontě braček náš, syn matky veselé,
  Libuje v písněch si lidu slavského,

Často u Něho stánek si vystele
Chýrná veselost ducha nevinného:
Než když nepřítel proti rodu zúří,
I v Jeho srdci citové se zbúří.

Nuž zpívej, bratku! Od Tater k Dunaji
Hlas Tvůj se dvojí mezi dolinami,
Co Ti z Dolňákov tam hlas Tvůj neznají,
On se pustými ztratí rovinami.
Tatry vysoké dají Ti ozvěnu,
Velkou chystají synovi odměnu.

Odměnu? jakou? tu břečtan nekvěte!
Ač někdy outlý i v puku se zjeví,
On hned zahyne v tom búrlivém světě,
Velkého muže ověnčiti neví.
Co Ti zemšťan dá, to všecko pomine,
Než Tvá Slováka památka nezhyne.

Aj, muži statný, Tatry věrný synu,
Jenž vedeš bratry své blaha v ustřetí,
Teď pod praporce Tvé se k Tobě vinú,
Přijmi je vděčně do svého objetí.
Zpívej Slovensku, ží nám, Matce Slávě,
Ží dlouho šťastně, dobrý Miloslavě!

Na kar, držaný Ondřeji Langemu dne 11. února 1843.

Na břehu Váha smutná vrba stojí,
Široce větve kolkolem prostírá,
A pod ní toužbou vřelou jun se kojí,
Hneď zas bolný žel srdce jeho svírá.

Toužbou se kojí, neb přítele čeká
Z krajiny dálné, i ztráty se leká.

Čeká i čeká, zraky v dál napíná,
Lid mimojdoucí těchy mu nepřeje,
On si na zašlou předešlost zpomíná,
Modlí se, vzdychá — — V tom vítr zavěje,
Vrana zakváká, hrůzný hlas zašuměl!
Běda jinochu — onť mu porozuměl.

Divě se napne, kol srší očima,
Tvář si zakryje, slza líce rosí,
Klekne si tiše, shůry něco prosí,
Pak v žalu stana, zoufanlivě hřímá:
Odšels, příteli, již je po náději,
Tobě již vzhůru žalmy lásky pějí.

Již teď samoten stojím zde bez tebe:
Kdes mi zpívával, ach, o časech dávných,
Učils mě poznat Řeků zašlé nebe,
Kde si mě učil ctít Římanů slávných!
Plakal sem s tebou na svých otců hrobě,
Mysle na synů vězících v porobě.

Duchové otců, kde, kde se bavíte?
Snad na potomstvo již ste zapomněli?
Své děti v bídě, ach, proč nestrážíte?
Rod váš se rútí v jarmo nepříteli!
Vy ste zhřešili — my daně zplácíme,
Velké jsou dluhy — kdy se jich zbavíme?

Kdo je výběrčí? Čas a osud krutý!
Marným pokladem hněv on neudusí,
Většítě to daň! — Bolné zpomenutí:

Přítel přítele obětovat musí.
Opustil si mě, věrný, milý druhu!
Tys padl v obět velikého dluhu.

Odšels, příteli, vzal si duši moji —
Co mi teď z těla, ba z těla mrtvého?
Těžkou mou ránu víc nikdo nezhojí,
Až se dočekám poklidu věčného.
Co mi je z toho, ač mi slza kane?
Přec jen v mém srdci bolný žal zůstane!

Vysoceurozenému Pánu Pánu Jurkovi Košuthovi na Nový rok.

Mrtvé Slovensko — tma nad ním panuje,
Kriváň oblačný zmrzlé snehy kryjú —
Kto nám ohníčka, ach, kto nám rozduje?
Víťazi zašli, otcovia už hnijú,
Biedne sirôtky — sebe zanechané —
Kedy raz slnko nastane nám ranné?

Ľaľaď, na nebi už zornička schodí,
Ba i slniečko už z dier vykukáva,
Snehy sa topia a zima jar plodí —
Teš sa, rodáku, šťastnáť matka Sláva!
Vlastný už odev Slovák si oblieka,
Na zblúdilý krok syn otcov narieka.

Ťažko je hviezde ukázať sa v noci,
Keď dáždik pľuští a blesky križujú —
Hoj, darmo, Slovák, voláš ku pomoci,
Keď ti nad hlavou zlí ľudia lomcujú.

Lež poteš sa mi, vrah zo síl upáda
A teba premôcť viac falšom nevláda.

Máme ochrancov, hoj, máme podpory!
Otcovia dobrí synkov si chovajú,
Sláva rozbíja otroctva závory,
Syn sa priznáva Tatre i Dunaju.
Nuž poďme, bratia, svojich otcov slaviť,
Hľaďme im obeť srdečnú pripraviť.

Z nich jeden trôni, kde Váh brehy myje,
Tam sa tešieva, vzdychá s slzou v oku,
V lone rodinky tam on dobrej žije
I má z dávnosti mohylu pri boku,
Pod vrškom často zamyslen počúva,
Čo to za vetrík z mohyly podúva.

Ľud o mohyle mnoho si bájiva — —
Čože ty myslíš, Otče, na tom hrobe?
Dumáš o sláve, ktorá Tebe kýva?
Útechou ona bude Ti v starobe.
Verný ochránca slovenského ľudu,
Hodens, že veky vždy ťa ctievať budú!

Ujals sa roda, nečakáš odmeny —
Slovák málo má, znáš Ty jeho psotu;
Potom dakedy, keď sa svet premení,
Pomníkom splatia velikú dobrotu.
Prosíme vrúcnym Pána Boha zrakom:
Bys dlho živ bol úbohým Slovákom!

Na kar Jankovi Tomesovi dňa 4. list. 1843 držaný.

Medzi Tatrami, kde dobrá rodinka
V pokoji svornom vždy posiaľ zostáva,
Kde lúky, vršky, nejedna dolinka
S črstvou vodičkou občerstvenia dáva,
Tam tie zelené pod Tatrami háje,
Toť je chotár náš, to sa naše kraje.

V prostried tých hájov pod vrchom Kohúta
Žila rodinka, ba aj podnes žije,
Nezná nešťastia, nevie, čo pokuta,
Milo sa teší, slasti nektar pije,
I chová v lone dobručkého syna,
On je mamičky útecha jediná.

Synček dorastá, do rokov prichodí,
Túžba ho vábi do vyšších radostí,
V jeho myšlienke nový duch sa rodí,
Čo ho povedie po cestách časnosti.
On len vždy myslí, časom sa zraduje
Ale častejšie ešte horekuje.

Matka sa trápi, čo mu je, sa pýta,
A on len myslí, nič jej neodpovie,
Jeho myšlienka v srdci je ukrytá,
Strápená matka o nej sa nedozvie.
Kto ho bedlivšie ale pozoruje,
Pozná, že biednym nad rodom beduje.

Jeden raz v lete včasne ráno stane
I zočí Kohút celkom osvetlený,
On tuho zraky upiera k tej strane:

A vrch len vždycky zostáva bez zmeny.
„Ha!“ skríkne, „matko! aké blesky sa to?
Oblakov žiare, či ohne, či zlato?“

‚Neviem, dieťatko, ale povesť lieta,
Ba aj zo starších nejeden tak súdi,
Že sa to žiare slovenského sveta,
Že ten blesk zo sna Slovákov prebudí.‘
A aj, synkovi čelo sa zjasnilo,
Veď srdce jeho len po tom túžilo!

Hneď chce ta bežať, z domu sa odbiera,
Mať mu na cestu naučenia dáva:
‚Ponáhľaj že sa, zájď ta do večera,
Ináč zahynieš, keď príde noc tmavá!
Merkuj na seba, tam skaly vysoké,
Tam sa prepasti po cestách hlboké!‘

On ide voľno — búrky, strely bijú,
Nič na to nedbá, smelo si on kráča,
Nad jeho hlavou kane, sovy vyjú,
A on len ide, veď mu sily stačia.
Prestaly búrky, deň sa vyjasňuje,
Na teplom slnku ďalej si putuje.

Cesta je príkra, nohy sa šmýkajú,
Ustáva, stojí a zase pokročí —
Hrmí zhlboka, mračná sa schádzajú,
Chodí po grúňoch, blúdi po úbočí.
Tam sa opozdil a tma ho prichváti,
Medzi hustými horami sa ztratí.

Keď ráno svitlo, našli ho mrtvého . . .
Matka strápená nad telom narieka —

Lež tak chcel Pán Boh, to bol osud jeho:
Tak sa náš život v chladný hrob prevlieka.
Sišli sa bratia, tam ho pochovali,
Nad jeho hrobom dumku zaspievali.

Pri uvítaní bratov v Ústave dňa 9/9 1843.

Ticho vetrík pofukuje po šírom Dunaju,
Mládencove vzdychy letia ku rodnému kraju.
Vyšvihla sa nad dunajskou rybôčka hlubinou
A mladík len boľno vzdychá za svojou rodinou.
Ej, nie ti je, rybka, možno ponad vodu plávať,
Ej, nie ti je, šuhaj, dané u svých vždy zostávať.
Rybka do dna sa zamorí — od slnca uteká,
Mladík z domu sa odberá — cudziny sa leká.
Rybka všade je s rybkami, bárs do mora zajde,
A Slovák bárs i v cudzine všade svojich najde.

Vyšli ste z domu, nechali rodinu —
I tu ste našli svojich, dobrí bratia!
Ešte vzdycháte? Hodiny pominú
A vám to chvíle veselšie vyplatia.
Pravda, tam pokoj, a tu búre, strely:
Lež tam ich málo — a tu národ celý.

Tu sme sa sišli na národnie pole,
Kde dávno zhasla sláva Slovákova,
Synovia padli do cudzej nevole,
Tu snáď i krypta pre nich už hotová.
Boly ste v sláve, široké končiny,
Lež slávy palmu vyrval z hrsti iný.

A ktož ju vyrval? Mlč, srdce zvedavé,
  Nejatri pahreb v prsoch tajne žhúcich,
I nepreklínaj pazúry tie dravé,
  Spokoj sa v slzách po tvári kanúcich:
    Prejde to mračno, čo ti svetlo kryje,
    A puk zarastlý slávy sa rozvije.

Puk sa rozvije, bratia ho pestujú
  Pod smutným štítom hradu štvorhlavého —
Tam, kde velebné Tatry sa zdvihujú,
  Tam skvitá nádej ľudu slovenského.
    Priviň nás k sebe, slávny hradu milý,
    Veď ťa slovenské ruky založily.

On nás privinie, len sa držme spolu,
Skutkom dokážme, že máme chuť, vôľu
  Slávu aji česť svojich predkov hľadať
  A dlabou šliapať jejich kosti nedať.
    Prísahu v prsá svornosti si vložme,
    Potom i čertom oproti ísť môžme!

Pltník je smelý vždy na vode malej
  A s plťkou beží sám dolu až shora,
Ale do väčšej keď už zájde ďalej,
  Sväzky sa sbijú, zvolia si faktora
    A faktor plťky vezme do ochrany,
    Od zhubných prúdov všade ich obráni.

Totoť ten faktor*, on náš vodca bude,
  Hoj, ten nás iste od zkazy ochráni,
On nám dá všetko, bárs mu nič nezbude,
  Pre naše dobro i seba poraní.

* Pán Ľ[udovít] Št[úr].

Nuž poďme, bratia, dajme mu ozvenu,
Strojme vodcovi velikú odmenu!

Odmenu? akú? Tu brečtan nekvitne,
Zlatých pokladov Slováci nemajú,
Dôstojnosti dar u nás nezasvitne —
Srdce úprimné, ej, to TI ver dajú!
Hľaď na každého slovenského syna,
Ako za TEBA k nebi zrak napína.

Dziady

od Mickiewicza z poľského.

Chór.

Temno všude, ticho všude!
Čože to zas, Bože, bude?

Kaukliar.

Zamknúť dvere od kostola,
Postávajte si do kola,
Oheň i sviečky zhasnite,
Obloky dobre zastrite,
By svetlo bledô mesiaca
Špárami sem nevpadalo.
Lenže smelo — veľká práca!

Starec.

Čo si kázal, to sa stalo.

Chór.

Temno všude, ticho všude!
Čože to zas, Bože, bude?

Kaukliar.

Nuž vy, v očistci dušičky,
Kde sa koľvek ktorá morí,
Bárs v horúcej smole horí,
Choc mrzne na dne vodičky,
Lebo je vo veľkom žiali,
V tvrdom zaštepená dreve,
Keď ju v peci plameň páli,
Prenikave piští, reve —
Bežte každá do hromádky,
Nech vás tu všetky vidíme,
Na to máme teraz sviatky,
I tu sa za vás modlíme,
My tu almužnu dávame,
Jedlom, pitím ponúkame.

Chór.

Temno všude, ticho všude!
Čože to zas, Bože, bude?

Kaukliar.

Kúštik zrebí mi podajte,
Zapálim ich, pozor dajte!
Keď sa plameň hore zažne,
Vy fúkajte doňho vážne,
Vždycky vyššej, vyššej v diali,
Pokiaľ celkom sa nespáli.

Chór.

Temno všude, ticho všude!
Čože to zas, Bože, bude?

Kaukliar.

Najprú vy, malé dušičky,
Čo ste vstried sveta márnosti,

Búrky, plaču a temnosti
Požily len čas maličký,
Tak ste sa chytro podely,
Ako ten kúštik kúdeli.
Kto z vás krivým blúdi šľakom,
Nevletel k nebeským bránam,
Toho ľahkým, jasným znakom
Zaklíname — zjavte sa nám!

Chór.

Mluvte, ktorej dačo treba,
Dáme pitia, dáme chleba.

Kaukliar.

Ľaľaď, len tam v hornej strane
Dač pod sklepením sa svieti,
Trepoce sa okrýdlane
Jasným zlatom dvoje detí —
Jak lístok s lístkom v víchrici
Lietajú si nad kostolom,
Jak hrdličky na jedlici
Hrá si anjelik s anjelom.

Kaukliar a *starec.*

Jak lístok s lískom v víchrici
Lietajú si nad kostolom,
Jak hrdličky na jedlici
Hrá si anjelik s anjelom.

Anjelik k jednej ženičke.

K materi letím, k materi!
Čože, mamko, neznáš Janka?
To mi každý nech uverí:
Tvoj syn som — to sestra Hanka,

My teraz v raji lietame,
Tam nám lepšie, že pri mame.
Hľaď, jak nám hlávky zmenili,
Krása naša z hviezdy veľká,
Na ramienka nám vložili
Ako motýľkom krýdelká.
V raji, ach, tam dosť je dietok,
Každý deň iná zábavka,
Kde len stupím, rastie trávka,
Kde sa dotknem, kvitne kvietok.
Ale choc sa hry, nápoje,
Preds nás trápi strach i hana —
Ach, mamko, pre deti tvoje
Zamknutá do neba brána!

Chór.

Choc sa hry, jedlá, nápoje,
Preds ich trápi strach i hana —
Ach, mamko, pre deti tvoje
Zamknutá do neba brána!

Kaukliar.

Čože chceš, moja dušička,
Žebysi prišla do neba?
Spasí ťa svatá pesnička,
Ak chceš, dám ti s maslom chleba?
Máme jedlá podľa módy —
Chceš ovocia, či jahody,
Čože chceš, malá dušička,
Žebysi prišla do neba?

Anjelik.

Zhola nič je nám nie treba —
Ba práve zbytkom dobroty

Prichádzame do tej psoty.
Pokiaľ som po zemi chodil,
Len som si v dobrom lahodil:
Hračky, maznania, svevoľa,
Čo som zrobil, všetko čača,
Spievať, skákať, ísť do poľa,
Trhať kvety pre Aničku —
Toto bola moja práca,
A jej, krášliť si paničku.
Nie, pre omše a modlitby
Nechceme jedla a mliečka,
Ale kej sme prosiť smeli
Len dve horčice zrniečka,
A keď nám to urobíte,
Tak nás zlého pozbavíte.
Bo, povážte, na vše strany
Taký božský rozkaz daný:
Kto na zemi nepoznal trpkosti,
Nezažije ten v nebi sladkosti.

Chór.

Povážme to, na vše strany
Taký božský rozkaz daný:
Kto na zemi nepoznal trpkosti,
Nezažije ten v nebi sladkosti.

Kaukliar.

Anjel, dušičko maličká,
Čo si prosil, to si majte:
Nate oba tie zrniečká —
A teraz ma zanechajte!
A kto prosby neposlúcha,
Menom Otca, Syna, Ducha,
Či vidíš svätý kríž?

Keď vás náš dar neukojí,
Zanechajte nás v pokoji!
  Hiš, hiš, hiš!

Chór.

A kto prosby neposlúcha,
Menom Otca, Syna, Ducha,
Či vidíš svätý kríž?
Keď vás náš dar neukojí,
Zanechajte nás v pokoji!
  Hiš, hiš, hiš!

(Anjelkovia zmiznú.)

NAD TATROU SA BLÝSKA.

Nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú:
Nebojme sa, bratia, veď sa ony ztratia,
Slováci ožijú.

To Slovensko naše dosiaľ tvrdo spalo,
Ale blesky hromu vzbudzujú ho k tomu,
Aby sa prebralo.

Už Slovensko vstáva, putá si strháva:
Hej, rodina milá, hodina odbila,
Žije matka Sláva!

Ešte jedle rastú na kriváňskej strane:
Kto jak Slovák cíti, nech sa šable chytí
A medzi nás stane.

SIROTY.

Malá činohra v troch dejstvach.

V Levoči, 1846.
Tlačom Jana Werthmüllera a syna.

MILOSLAVE,

najhodnejšej dcére a okrase Tatier, posväcuje
vydavateľ J. R.

Slnce zablyslo na svetlú oboru,
Nieslo sa svetom a svet sa zatriasol:
Do prepasť pekiel zahnalo netvoru,
A diablov oheň zakapal, zahasol.
Na štíte Tatier jasá sa zástava,
A na nej slovo našich túžeb: „sláva!“

Zora plamenná, ak' panenky líca,
Nesie sa nebom, usmieva sa svetu:
Ako ohnivá keď sa vlasatica
Kolísa v večnom úteku a letu.
Ona za svetlom slniečka pospiecha,
Bo v sláve jeho jej duši útecha.

Aj nám zasvitly už slniečka žiare,
A duše zbožné v ňom sa potešily:
Našich Slovenôk zjasaly sa tváre:
Keď sme si púčik slávový dobyli.
Ty si sa prvá zo slávy tešila,
A z nášho blesku radosť pocítila.

Aj toto jarní z našej slávy kvietok,
Čo v obeť úcty mojej Tebe dávam;
Lebo ja v sláve Slovenska sa dietok,
V boji hrdinskom, víťazstve kochávam.
Slovenska Statná! Kriváňa Okrasa!
Nech sa ten kvietok s Tvojím menom jasá!

OSOBY:

NEZNÁMY, bohatý pán.
VÄZEŇ.
ŽOFKA, 14-ročnia,
MARKA, 12-ročnia,
MILKA, 11-ročnia,
ULKA, 8—9 ročnia, } sestry.
JANKO, 7-ročný, ich brat.
HANKA, chudobná sirota.
Viacej detí.

Dej je v jednej malej dedinke pod Tatrami.

DEJSTVO PRVÔ.

Chudobná chyžka.

Prvý výstup.

(Milka pletie pančušku. — Marka tiež drží jednu v ruke, ale nepletie; s rukama na kríž založenýma smutno hľadí do zeme. — Obe pri stolíku. — Janko sedí pri stolíčku a usilovne čosi strúha. Pri ňom na zemi knižka.)

MILKA. Ale, Marienka, nevzdychajže už toľko! Ja som už štyrirazy na mojej pančuške obišla, a ty len vždy do tej tmavej zeme hľadíš. — Mne je tiež tak úzko okolo srdiečka, keď sa na teba dívam.

MARKA. Nemaj mi to za zlô, sestrička. Keď si na náš žalostný stav pomyslím, zabúdam na robotu. Len myšlienka, ako sa ďalej vyživíme, ma

zo sna vytrhne a tu sa potom v mojej práci tak ponáhľam, že často očká povynehávam a rozpletať musím.

MILKA. Nesmúťme sa tak, sestrička; veď nás Pán Boh neopustí. Vieš, čo nám pán farár vše, keď k nám príde, rozpráva: „Siroty, ak sú dobré, majú svojho otca v Pánu Bohu, on je bohatší a mocnejší ako iní otcovia." — Pán Boh aj nás opatrí. Oj, pán farár vie, že sme my nie bezbožné, preto nás i tak rád vidí.

MARKA. Ozaj, keď ten pán farár príde, tak mi je dobre, tak ho rada poslúcham. Jeden tvrdý kúštik chleba mi je od neho milší, ako všetky groše, čo za našu robotu dostávame. Keby si ho len Janko vedel lepšie vážiť; ale mu ten vždy musí dačo na protiveň urobiť.

MILKA. Ach, už je to ozaj planô chlapčisko. Ja sa tak hnevám naňho od tých čias ešte, čo mi tú pančušku odvliekol.

MARKA. Ale len kde ju podel — rada by vedela. Predať ju nepredal; len bysme dáky grajciar uňho spozorovaly. Janko! nože nám ty ozaj povedz, čo si urobil s tou nedopletenou pančuškou, ktorú si Milke odvliekol?

JANKO. Vari som vám ešte nepovedal. Nuž hľaďteže! Mne je to veľmi ľúto, keď vidím, že vy vždy dačo zarábate a mňa len tak, ako pavúka chováte. Len som si ja pomyslel: „Čo, keby si im i ty dačo pod zuby doniesol, — to by sa veru svedčilo." Šiel som na ryby, ale som nič nemôhol ulapiť, iba dvoch hláčov — čože je to pre toľkých. Schoval som ich; a keď mi trošku uschly, priviazal som ich na prúty a hybaj s nimi na raky.

MARKA. Nuž a pančušku že si načo potreboval?

JANKO. Jaj — nuž akože ti už mám povedať? Nuž hľa, ja som s tymi prútikami šiel a položil som ich do vody, kde som myslel že budú raky. O chvíľku prišiel rak. Ja prút ťahám von z vody, raka vidím, pomaly sa zakradám — a chvat! — lapím ho; ale ti ma tak uštipnul, že som počal rukou hádzať a v tom milý rak — člup do vody.

MARKA. Nebožiatko. — A bolí ťa ešte ten palček?

JANKO. Ja, horky bolí! Ale počúvajte len ďalej. Ja som videl kedysi, keď chlapci raky lapali, že mali také malé sačky: myslel som teda, kdeby môhol tiež dostať. Raz som našiel Milkinu pančušku na stole, vzal som ju, na paličku pripravil a lapal som do nej. Nuž tak hľa, z tej pančušky som si spravil saček a lapávam doňho tie raky, čo vám vše donášam.

MILKA. Veď by ja za tú pančušku viacej bola dostala, ako všetky tvoje raky stoja.

MARKA. No, už je darmo. Vidíš, sestrička, on to tak zle nemyslel: jeho láska a starosť ho v tom vyhovára. Lenže sa druhý raz, Janíčko, keď budeš dač potrebovať, spýtaj, — my bysme ti v tom dáko inakšie boly pomohly.

JANKO. Ja, keď sa s vami človek nikdy nemôže pekne poshovárať. Vy by ste sa so mnou iba naveky hašterily.

MILKA. Ľa, už by zas začínal.

MARKA. No len no, už i ty! — Janko, keď príde Žofka, i jej toto povedz, lebo sa veru tiež bola namrzela.

JANKO. Dobre — a kdeže je?

MARKA. Išla dačo k obedu kúpiť. Aj pán farár ju

dal volať, že jej má čosi povedať. Nuž ta šly obe i s Ulkou.

JANKO. Veď len by skorej prišly, lebo ja by veru už tak jedol.

MILKA. Veď by si ty iba naveky jedol. Rob i ty dačo — potom nebudeš ustavične na jedenia myslieť.

MARKA. Nože no, krajšie, Milčuška! Ľa, už idú; čože donesú?

Druhý výstup.

(Žofka s košíčkom, Ulka a predošlí.)

ŽOFKA. Čo donesieme? Kúpily sme mrkve — z toho sa všetci najeme. Bola som u pána farára: on nám dal kúštik slaniny a odpísal jednu peknú pesničku, ktorú povie daktorá z nás na hrobe našej nebohej mamičky.

MILKA. Už je dnes týždeň, čo sme večné siroty zostali. Ach, Bože, Bože! čo len z nás bude?

ŽOFKA. Srdce nám krvavieť nikdy neprestane, smútok nás nikdy nezanehá; ale máme zdravé ruky, tie nás výživou zaopatria — a cnosť, ktorú do nás naša dobrá mamička zaštepila, tá nám získa dobrých priateľov. Jesú ešte dobrí ľudia, čo sirotám zahynúť nedajú, je ešte Pán Boh s nami, len buďme aj my s ním a nespúšťajme sa ho.

JANKO. Žofka!

ŽOFKA. Čože chceš, Janíčko? — — A čože to zase pidlikuješ? Knižka na zemi! Či si sa naučil, čo som ti naložila? Ulčuška, nože choď, nech ti povie. Ak ho človek nenúti, k ničomu sa nepoberá.

(Ulka odide s ním na stranu; Janko jej pomaly šlabikuje.)

ŽOFKA. A ty, Marka, choď do kuchyne, rozdúchaj ohňa. My s Milkou medzitým tú švábku oškrabeme, čo nám od včerajška zostala. (Hľadá na opálke, ale nič nenajde.) Kdeže ste ju dali? veď som ju ja sem pokládla.

MILKA. Ja som ju veru nevidela.

JANKO (prestane čítať, bojazlive hľadí na Žofku a povie s plačom): Veru som ju ani ja nevzal.

ULKA. Ak jej tam niet, kde si ju položila, s tou veru už Janko vygazdoval. Ľaľa, ako sa obzerá.

ŽOFKA. No, veru si nás, Janíčko, nachoval! Kde si len podel takú hŕbu? Veď by sme sa z toho všetci boli najedli.

JANKO. Horky najedli: veď ich tam len z desať bolo.

ULKA. Ľa, a predsa ju len on popratal.

JANKO. No, len sa nehnevajte, sestričky. Až dosiaľ je ešte v humne pod slamou. Chcel som ísť popoludni raky lapať — pri tom si oheň kladávam — nuž som si chcel dakoľko švábočiek upiecť.

ŽOFKA. Za tvoju krádež nebudeš dnes s nami jesť. A teraz choď, hneď ju dones!

MILKA. Dobre, dobre! Tak ti treba! (Tľapká rukami).

JANKO (plače). Žofička, prosím ťa, odpusť mi. Daj mi radšej kľačať, alebo sa mi daj čo chceš naučiť; ale nič nejesť! Bože, veď som od včera poľudnia nič nemal v ústach.

ULKA. Odpusť mu, Žofka, veď by nám zomrel od hladu. Janko, len choď, dones sem švábku; Žofka je nie taká prísna.

(Janko odíde.)

ŽOFKA. Ach, Bože! ja sama by ešte potrebovala pestovania starších, a predsa už druhých opatrovať musím. Bože, Bože, neopúšťaj nás!

Tretí výstup.

(Marka, predošlé.)

MARKA. Stará Johanna zo zadnej izby nechcela mi oheň dať naklásť, žebysme sa dnes s obedom netrápily; ona nás všetkých k poľudniu povolala.

ŽOFKA. Pán Boh jej vynahradí — nebožiatko, mnoho nám už dobrého urobila, bárs je sama chudobná. Ale pravda, chudák biednemu najskôr uzná.

JANKO (donesie švábku). No škrobte!

ŽOFKA. Janko, za tvoju krádež naučíš sa na budúcu nedeľu evanjeliu. Škrobať nebudeme, lebo nás stará Johanna zavolala k obedu.

JANKO. Chvala Bohu, tá nás zase dobre nachová.

ULKA. Kebysme jej to len mohli dakedy odplatiť.

MILKA. Ona vždy hovorieva, že nám je dlžná; nevieš ty, Žofka, za čo?

ŽOFKA. Odpoveď je to veľmi ľahká, ach, ale ju vysloviť je veľmi ťažko. — Jestli chcete, sestry dobré, ja vám voľačo zjavím, o čom sa vám často sníva. — Ach, my sme nie len siroty, ale aj z iného ohľadu veľmi nešťastné deti.

MARKA. Nieraz nám to aj naša drahá mamička hovorila, abysme si nežiadali zvedieť, čo sme. Ja síce nič neviem, ale ona to naveky takým rozžialeným hlasom hovorievala, že naozaj musí byť smutnô.

MILKA. A prečože nám ona to povedať nechcela?

ŽOFKA. Nechcela, nebožiatko, naše srdcia rozkrvaviť; ach, ozaj je to bolestnô!

ULKA, MILKA, JANKO. Povedz nám ty, Žofka, keď vieš; neboj sa: vypočúvame ťa pokojne.

ŽOFKA. No, sadniteže si teda a počúvajte — poviem vám, nad čím sa so žiaľom možno zara-

dujete. Pred dakoľko rokmi nebývali naši rodičia v takýchto poplátaných búdkach. Tam ďaleko, na brehách Svity mal náš otec bohaté veľké panstvá i s vysokým pekným zámkom. Ja pamätám ešte — mohla som byť asi štyriročnô dieťa — pri boku starej Johanny sme vždy chodievaly do jedneho kúta zámku, odtiaľ sme do tichej Svity pozerávaly a malé skalôčky do vody spúšťajúc, spolu sme sa hrávaly. Mali sme moc sluhov; o biede sme neznali: dobre nám bolo. — Raz — Milka mohla mať asi rok, Janko ešte nebol na svete — prišlo k nám mnoho vojakov, a jeden taký mrzký pán rozkázal otca poviazať. Mamičky sa spýtal, či syna nemá? a mamička odpovedala, že nie. Mamička sa mu hodila k nohám, prosila za otca, prosila za svoj a náš živôt; ale všetko nadarmo: ten mrzký pán rozkázal vojakom, aby poviazaného otca preč odvliekli, a nás všetkých zo zámku von vyhnal. Nič sme si so sebou vziať nesmely, ešte len tie šaty s nás strhali; a my polonahé s matkou a so starou Johannou, ktorá nás opustiť nechcela, sme utekaly, prosiac po dedinách o almužnu, až sme sa sem dostaly.

ULKA. A prečože sme práve tu zostaly?

ŽOFKA. Lebo sme boly od nebezpečenstva ďaleko a v tejto dedinke sa Johanna narodila. Keď sme prišly, našla ešte svojho brata živého. O nedlho potom brat zomrel a svoje dosť chatrnô mania jej poručil. Z lásky k nám, že jej u nás dobre bolo a že sa našej mamičke pri jej smrti o nás starať zaviazala, požívame od nej toľké dobrodenia.

MARKA. Nuž a či nášho dobrého otca tí ľudia zabili?

ŽOFKA. To matka neznala a ani sme sa o tom prezvedieť nemohly. To je istô, že ho zo zámku živého odvliekli; ale či posiaľ živý je, to neviem. Možno, že už i on tam hore u otca laskavého za nás oroduje.

JANKO. Ach, keby žil! ja by ho veľmi rád videl!

ŽOFKA. Ak aj žije, teda je jeho stav žalostnejší, že sama smrť. Ale sme ešte mladé, možno, že sa dakedy dozvieme.

JANKO. Žofka! Keď ja dorastiem, pôjdem do sveta, a budem sa všade spytovať, aspoň zvieme, čo je a ako je.

ŽOFKA. Budúcnosť nám sama ukáže a dobrí ľudia nám poradia. Teraz len hľaďme ešte hrob našej drahej mamičky v spomienke zadržať. — Marka, naučíš sa tú pesničku, na, tu je prepísaná, prečítaj si ju dakoľko razy a potom ju povieš za nás všetkých na svätom meste, na hrobe našej mamičky.

MARKA. Vďačne vykonám. Ďakujem ti, sestra, za tú milú prácu.

MILKA. A ja pôjdem po naše kamarátky, tie nás už čakať budú.

JANKO. A ja si tento krížik dohotujem, ponesiem napred vás a potom ho na hrob zasadím.

ŽOFKA. Dobre, dobre! Teraz choďte k Johanne, zajedzte si a prihotujte sa, abysme hneď po jedení odísť mohli.

(Všetci odídu.)

ŽOFKA (sama). Rodičia drahí, odpusťte, že som vaše tajemstvo nevinným deťom odkryla! Moje užialenô srdce smútok znášať nevládalo. Kus som si obľahčila. — Otec dobrý, ak si už tam pri

tróne božskom, prereč slovo za biedne siroty na svätom súde! Pán Boh ťa iste vypočúvne.

(Kľakne si a modlí sa za chvíľku, potom stane a za druhými pomaly odíde.)

CMITER.

Štvrtý výstup.

(Na zadku vidno jeden hrob, obrátený koncom do predku; na ňom uvädnuté kvety. — Na pravo krížom druhý hrob, malý, okrúhlo pekne pripravený — pri ňom kameň.)

NEZNÁMY. (Príde pomaly.) Stoj, človeče, tu tvoj cieľ. — — Do domu chodím údy občerstvovať, aby klesal do prachu. Vymývam oči, aby z nich slzy v prúde tým väčšom vyvieraly. — — Synku! zhrešil som a preto som zhrešil, aby som teba do slávy vyzdvihol! A ty si opustil slávu, zanehal si otca. Zavrhnul si slávu — ha — že z koreňa hriechu vyrástla; nehal si otca, že ti otec hriešnym zločincom. — Uznávam, pred Bohom a svetom vyznávam, ťažko som zhrešil: ale som zhrešil preto, žeby som tebe do žulových kameňov schody vykresal, po ktorých bysi sa nad svet povýšil. Zaprel som srdce, zaprel som svedomia, zaprel som rozum, zaprel som seba samého, abysom v tebe, moja radosť a útecha, môj svet, to všetko zas našiel: a ty si všetkým pohrdnul! — Tešil som sa, že v tebe najdem utíšenia zbúreného svedomia, že ty budeš pokánim za moje hriechy: a hľa! mesto neba, ku ktorého bránam som sa zdal približovať, odsúdený som do pekla bôľu, nepokojov a trápenia. Kto ma z nich vyslobodí?! — Žiadna, žiadna nádeja. Ostatnia a najväčšia nádeja mi tu leží mŕtva v mŕtvom hrobe. Ach, syn môj drahý, môj jediný, moja

radosť, môj svet, ty si padol za obeť mojich hriechov. Ťažké sú moje hriechy, prísny a hrozný bude a je už môj súd. — Počujem kroky. — Kto to? Či tu i viac jest, ktorých dačo tiahne na toto hrúzosvätô mesto?

Piaty výstup.

(Hanka príde, a nepozorujúc Neznámeho, hľadá po zemi zelinky.)

NEZNÁMY. (Pre seba.) Nebožiatko, ty si asnáď rodičov utratilo. — (K Hanke.) Dobrá duša, čo ťa sem priviedlo? Utratila si dakoho? umrel ti otec, či matka?

HANKA. Ach, Pane môj drahý, ja som ani otca, ani matku nepoznala — tí už dávno pomreli; ich hroby sú odtiaľto ďaleko, a ja by ta už ani nepohodila. Tu nemám nikoho, nad kým bysom plakala. Mňa sem dač inšie priviedlo.

NEZNÁMY. A čože to môže byť?

HANKA. Ja som biedna sirota — nemám nikoho. Tu v dedine je jedna veža, v nej býva jeden starček, chudák, nohy má už celkom zmeravené: toho ja opatrujem, na jeho popuchnuté údy chodím sbierať zelinky.

NEZNÁMY. To je vari dáka tvoja rodina? či si jeho slúžka?

HANKA. Ach, veru nie. Nikdy som ho neznala. On hovorí, že z Poľskej pochodí. Ani jeho slúžka som nie, lebo on sám nič nemá — on je tuná v temnici.

NEZNÁMY. Z Poľskej, povedáš, že je. — A neznáš, ako sa volá?

HANKA. To veru neznám. Raz som sa ho dovedala, ale mi nič nepovedal, len sa pustil do plaču,

že som sama plakať musela. — Ale strážny, čo naňho pozor dáva, volá ho Janom.

NEZNÁMY. Janom? — hm — (Pre seba.) Bože, zažni mi hviezdu, aby za jej bleskom na pravdivú cestu trafiť môhol. — (Hanke.) A či ti nehovoril, že má ženu, alebo dáke deti?

HANKA. To som sa nikdá nespytovala. Keď k nemu prídem, vždy ho najdem pri ohni. Mňa Pán Boh vie čo učieva — a veru mu mnoho mám čo ďakovať. Ale často sedáva sám zamyslený po celé dni; a tu počujem dakedy dáku Žofku menovať. Baveru som ho počula, že i deti spomínal, ale len tak pre seba. Z toho myslím, že má i dáku rodinku.

NEZNÁMY. A o bratovi, lebo o sestre si ho šeptať nikdy nepočula?

HANKA. Nikdy. Čo som od neho počula, to už viete: viac neznám. Ale prečože sa vy naňho tak dopytujete?

NEZNÁMY. Ja som sám biedny, trebárs som bohatý: keď sebe pomôcť nemôžem, pomáham aspoň iným chudobnejším. Mne chudoba leží na srdci.

HANKA. Ak je tak — čo vám rada verím — teda vás prosím, Milostivý Pane, udeľte tomu ubohému starcovi maličkú almužnu. Málokto potrebuje väčšmi ako on.

NEZNÁMY. Dievča! ty žobreš preňho: či mu to nebude proti vôli? On je možno natoľko hrdý, že sa žobrať hanbí.

HANKA. Možno, žeby sa mu to nepáčilo; ale mu ja o tom nič nepoviem. Ja tými peniazmi len strážneho budem chcieť udobriť, aby mi dač preniesť dovolil.

NEZNÁMY. Tu máš. (Dá jej dakoľko peňazí.) Aleže mu spomáhaj.

HANKA. Ďakujem, Milostivý Pane. Ach, azda, azda už lepšie bude.

NEZNÁMY. Dieťa moje, vieš čo? Vyzveď sa ty od neho, ako sa dostal do temnice; dozveď sa všetko to, na čo si mi odpovedať neznala; dozveď sa, kto je. Zajtrá príď ko mne: bývam v hostinci. — Keď mi to dobre vykonáš, budem vám obom na pomoci.

HANKA. Dobre. Teraz si len ešte tých zelinôk nasbieram. Ach, chudák, budeže sa tešiť; už ma vari očakáva. (Hľadá zeliny a pomaly sa stratí z dejišťa.)

NEZNÁMY (sám.) Z Poľskej? Ján? Žofku spomína? Svoje meno nechce vyjaviť? — Ty, áno ty si to, duša šlechetná! — Chudák — taký pán, a teraz je predsa utisnutý na maličkú almužnu. — Trpíš, duša nevinná, duša šlechetná; ale nemáš dlho trpieť. Celý sa obetujem a spomôcť ti musím, azdaj že sa mi pokoj do utrápenej duše navráti. — Počujem kroky. Čože to bude zase za bedára? — (Sadne si na kameň.)

Šiesty výstup.

(Žofka, Marka, Ulka, Milka, Janko a viac detí prídu pomaly, pokľakajú si okolo hrobu a modlia sa. Po chvíľke Žofka stane, sberá od detí kvety, s hrobu zvädnuté posberá a svieže pokladie a medzi tým hovorí:) Zvädly ste, úbohé kvetinky. Tu, drahá mamička, prijmi tento chudobný, ale srdečný darček od tvojich detí. Zhliadni na biedne siroty z výšavy laskave, oni ti viac obetovať nemôžu.

MARKA (stane na prostriedok a reční, alebo spieva, ako: V rumích Slovensko atď.)

Milo je rybôčke,
  Člupká si po vode,
Spáva si v tíšine,
  Hráva sa na brode:
Matke našej milšie,
  Lieta nad svetami,
Spáva v tichom hrobe,
  Hrá sa s hviezdičkami.

Hlboká vodička,
  Vetrík po nej veje,
Slnko dnu neprejde,
  Rybku nerozhreje:
Ale tá mamička
  Naša je šťastlivá,
U Boha sa hreje,
  Pri slniečku býva.

Vysokos', mamička,
  Obzriže sa dolu
Na tvoje siroty,
  Tu sa modlia spolu;
Vysokos', mamička,
  Nás si tu nehala,
Čože si nás sebou
  Do neba nevzala?

V cudzej sme krajine,
  Priateľov nemáme;
Ktože nám pomôže,
  Ak' si rady dáme?
V sláve si, mamička,
  Neznáš biedy, psoty —
Oroduj u Boha
  Za biedne siroty!

JANKO (kladie krížik na hrob.) Mamka, tu ti dávam na znak, že som ťa rád videl. Často som ti proti vôli robil; ale odpusť! — Prosím tvojej

pomoci, doprevoď ma k nášmu otcovi. Keď dorastiem, sľubujem ti, že ho vyhľadám.

MILKA. Hovorievalas', mamka, že som ľahkomyslná, a prosilas' ma, aby som sa hľadela premeniť: nič ti za obeť doniesť nemôžem, ako sľub, že sa polepším. A jestli tvoje zraky moje kroky spravovať budú, nezahanbíš sa za tvoju Ludmilu.

ULKA. I ja sa ti, mamička, na tvojom hrobe zavazujem, že cnosť, ku ktorej si nás viedla, vždy mi bude pred očima: nestanem sa druhých sestier nehodnou.

(Dievčatá si zas pokľakajú dookola a modlia sa.)

(Janko sa zabudne, obzerá sa po zemi, ako keby dačo hľadal, príde až ku Neznámemu, ktorý sa na všetko to bolestne díval.)

JANKO. Ach, ako som sa zľakol! — Ktože ste vy?

(Sestry povstávajú a poberajú sa preč.)

NEZNÁMY. Som človek živý ako ty. Neboj sa, nič ti neurobím.

ŽOFKA. Janko, čože robíš? — Odpusťte, pane, že vás náš brat v modlitbe nepokojí.

NEZNÁMY. Nie, nenepokojí ma. Ja som už dávno odbavil moju modlitbu, teraz sa len na vás dívam. Čieže ste vy?

ŽOFKA. Neviem, ako vám mám odpovedať. Rodičov nemáme. Matku sme pred dakoľko dní stratili: toto je jej hrob.

NEZNÁMY. To som si hneď myslel. A otec váš, či ten už tiež umrel?

ŽOFKA. Milý Pán Boh vie. My neznáme, či ešte žije a či už aj on v zemi spočíva.

NEZNÁMY. Vari odišiel na ďalekú cestu? Či je na vojne?

ŽOFKA. Ach, keby tak bolo! aspoň bysme mali nádeju, že sa ešte navráti.

NEZNÁMY. Nuž a kdeže sa vám podel?

MARKA. Žofka, povedzme tomuto pánovi, aké sme nešťastné siroty; z neho taká dobrota vyzerá.

ŽOFKA. Áno, povieme vám pravdu. Náš dobrý otec nás zanehal, lebo musel: zlí ľudia ho zpomedzi nás nasilu vytrhli, a nás rozplašili, že sa po svete len tak túlať musíme.

NEZNÁMY. Teda ste vy nie ztadiaľto?

MARKA. Ja veru nie. My sme sa narodili v Poľskej. Náš otec bol tam veľkým pánom.

NEZNÁMY. Tak? Teda ste vy z Poľskej. Nuž a prečože ste museli ztadiaľ odísť?

ŽOFKA. Tak nám povedali, že sa na nášho otca kráľ voľačo nahneval; nuž ho dal zajať a nás z domu preč vyhnať.

NEZNÁMY. (Pre seba.) Svitaj, Bože, svitaj, aby sa rozjasnilo! (K deťom.) A či neviete, kde je váš otec?

JANKO. Ja, kebysme vedeli, šli bysme k nemu a doviedli bysme ho sem. Musel by tu s nami bývať, keď ho v Poľskej nechcú!

NEZNÁMY. Naozaj? No to si dobrý syn! — A neviete, ako sa volal váš otec?

ŽOFKA. Gróf Ján Jedlovský.

NEZNÁMY. Jedlovský? (Pre seba.) Či dobre počujem, svätý Bože! On je, on. (K deťom.) Deti, ja znám — váš otec žije. — Onedlho, dá Boh, že budete spolu. — Chcete ho vidieť?

MILKA. Ach, prosíme vás pekne, doveďte nás k nemu! Ja som ho nepoznala.

ULKA. Oj, my bysme ho všetci tak radi videli!

NEZNÁMY. Dobre, deti moje, dovediem vás k nemu, len poshovte ešte málo.

pomoci, doprevoď ma k nášmu otcovi. Keď dorastiem, sľubujem ti, že ho vyhľadám.

MILKA. Hovorievalas', mamka, že som ľahkomyslná, a prosilas' ma, aby som sa hľadela premeniť: nič ti za obeť doniesť nemôžem, ako sľub, že sa polepším. A jestli tvoje zraky moje kroky spravovať budú, nezahanbíš sa za tvoju Ludmilu.

ULKA. I ja sa ti, mamička, na tvojom hrobe zavazujem, že cnosť, ku ktorej si nás viedla, vždy mi bude pred očima: nestanem sa druhých sestier nehodnou.

(Dievčatá si zas pokľakajú dookola a modlia sa.)

(Janko sa zabudne, obzerá sa po zemi, ako keby dačo hľadal, príde až ku Neznámemu, ktorý sa na všetko to bolestne díval.)

JANKO. Ach, ako som sa zľakol! — Ktože ste vy?

(Sestry povstávajú a poberajú sa preč.)

NEZNÁMY. Som človek živý ako ty. Neboj sa, nič ti neurobím.

ŽOFKA. Janko, čože robíš? — Odpusťte, pane, že vás náš brat v modlitbe nepokojí.

NEZNÁMY. Nie, nenepokojí ma. Ja som už dávno odbavil moju modlitbu, teraz sa len na vás dívam. Čieže ste vy?

ŽOFKA. Neviem, ako vám mám odpovedať. Rodičov nemáme. Matku sme pred dakoľko dní stratili: toto je jej hrob.

NEZNÁMY. To som si hneď myslel. A otec váš, či ten už tiež umrel?

ŽOFKA. Milý Pán Boh vie. My neznáme, či ešte žije a či už aj on v zemi spočíva.

NEZNÁMY. Vari odišiel na ďalekú cestu? Či je na vojne?

ŽOFKA. Ach, keby tak bolo! aspoň bysme mali nádeju, že sa ešte navráti.

NEZNÁMY. Nuž a kdeže sa vám podel?

MARKA. Žofka, povedzme tomuto pánovi, aké sme nešťastné siroty; z neho taká dobrota vyzerá.

ŽOFKA. Áno, povieme vám pravdu. Náš dobrý otec nás zanehal, lebo musel: zlí ľudia ho zpomedzi nás nasilu vytrhli, a nás rozplašili, že sa po svete len tak túlať musíme.

NEZNÁMY. Teda ste vy nie ztadiaľto?

MARKA. Ja veru nie. My sme sa narodili v Poľskej. Náš otec bol tam veľkým pánom.

NEZNÁMY. Tak? Teda ste vy z Poľskej. Nuž a prečože ste museli ztadiaľ odísť?

ŽOFKA. Tak nám povedali, že sa na nášho otca kráľ voľačo nahneval; nuž ho dal zajať a nás z domu preč vyhnať.

NEZNÁMY. (Pre seba.) Svitaj, Bože, svitaj, aby sa rozjasnilo! (K deťom.) A či neviete, kde je váš otec?

JANKO. Ja, kebysme vedeli, šli bysme k nemu a doviedli bysme ho sem. Musel by tu s nami bývať, keď ho v Poľskej nechcú!

NEZNÁMY. Naozaj? No to si dobrý syn! — A neviete, ako sa volal váš otec?

ŽOFKA. Gróf Ján Jedlovský.

NEZNÁMY. Jedlovský? (Pre seba.) Či dobre počujem, svätý Bože! On je, on. (K deťom.) Deti, ja znám — váš otec žije. — Onedlho, dá Boh, že budete spolu. — Chcete ho vidieť?

MILKA. Ach, prosíme vás pekne, doveďte nás k nemu! Ja som ho nepoznala.

ULKA. Oj, my bysme ho všetci tak radi videli!

NEZNÁMY. Dobre, deti moje, dovediem vás k nemu, len poshovte ešte málo.

pre mňa, ako ja pre teba, — a ja by najradšej k srdcu hovoril. — Snívalo sa mi — bol som zase svoj. Ozaj milý je sníček, keď sa sladko sníva. Bol som ďaleko, bol som doma medzi mojou rodinou — ach, dom a rodina! — Sen sa pretrhnul — a mesto domu otcovského videl som túto temnú dieru, mesto rodinných hlasov zahrkotaly reťazy. — — Ach, hrozne som sa prebudil. — Bože môj, Bože môj, kedyže urobíš koniec mojim mukám? — Hriechu neznám, svedomia ma netrápi, srdce mám čistô, ľudia ma radi mali: predsa som teraz od všetkých tak opustený — to je bolesť, horšia že všetky muky telesného trápenia. (Ťažko stane a sadne si na stolek.)

Druhý výstup.

(Hanka s hrnčekom v ruke a predošlý.)

HANKA. Nehnevajte sa, môj drahý starček, že som vás tak dlho samého nehala.

VÄZEŇ. Nehnevám sa, duša drahá! Čože by to bolo za srdce, čo by sa proti anjelovi pobúrilo.

HANKA. Včera odpoľudnia som bola v cmiteri na zelinách, pre istú príčinu som skôr prísť nemohla. Večer som bola pri vás, ale ste vy už driemali, nehala som vás teda v pokoji. I dnes ráno som už tu bola s teplou vodou na váš kúpeľ, ale ste ešte driemali.

VÄZEŇ. A čože si ma nezobudila? — Ach, Hanka, rád by si už tieto nohy poobmýval.

HANKA. Veď kúpeľ nezhynie. Ktože by vás budil, keď pokojne spíte! Tak ste ticho ležali. Ja som si sadla k vám, na ohník som priložila, troška si popriadla a čakala som, že sa prebudíte. Tak

ste sa vo spaní usmievali, že som vás tak pokojného ešte nikdy nevidela: iste sa vám dač dobrého snívať muselo.

VÄZEŇ. Oj, dieťa moje, čistô svedomia a pokojný sníček, to sú dobrí, verní priatelia — tí sa tak ľahko nerozlúča. Často som ti hovorieval, že reťaze len telo poputnajú, duch vždy slobodný zostane. Ale s nemocným telom i duch trpí; a len keď telo bolesti necíti, ako v spaní, lieta si slobodne ponad svety, a často si na rajských kvietkach zasadne; ale keď sa palček na ruke pohne, duch vylietne z jeho rája a vráti sa zas do utrápeného tela. Telo si videla tu na slame, ale duch môj lietal za horami, pri rodinnom meste. — Ale daj tú vodu, rád by už i zmeravené nohy občerstviť.

HANKA. Odpusťte. Ja som vodu, keď ste spali, von vyniesla, bola by ostydla; ale ju hneď zohrejem — potom vám ju donesiem. Ale tu máte jedenia, občerstvite sa tým trošku.

VÄZEŇ. Jedenia? — — daj — — Hanka, — dávno som už nejedol?

HANKA. Včera na obed ste nechceli, čo som vám doniesla: neviem, neboli ste lačný, či sa vám hlúpo videlo.

VÄZEŇ. Lačný som vždy, dieta moje: ale taký pokrm! — hreším proti mojej bytnosti, keď ho do úst kladiem.

HANKA. Ach, ako by som vám ja rada dač lepšieho doniesť! Ale ten strážny ma vždy vykľaje, ked vám dač inšieho donášam, a všetko mi poberie. Čo vám dakedy kúštik chleba pridám, to je len tak ukradomky. — Ale naďalej bude azda lepšie. Tu máte čosi lepšieho.

VÄZEŇ. (Začne jesť.) Ozaj to lepšie chutí. Kde si to vzala?

HANKA. Ako som včera bola na zelinách, našla som v cmiteri jedneho bohatého pána. V shovorke sme prišli aj na vás. Dovedal sa, kto ste: ale som mu ja povedať nič nevedela, iba že ste dobrý, ale biedny. Keď som odchádzala, dal mi do rúk peniaze a povedal, že vám rád pošle i viacej, akby ste potrebovali. Dnes som mala už uňho byť, iste by mi bol zas dačo dal.

VÄZEŇ. Dievča, ty si žobralo! Bože — ja žiť z almužny! Ale áno, áno — veď som žobrák. Dobre, Hanička, ja som utisnutý na almužnu. — Ale ako si to mohla sem doniesť, či ťa strážny prepustil? Už od koľko rokov som mäsa nemal v ustiech.

HANKA. To som vedela, že byste vy neužili, čo bysom vám čo pripravila. Dala som teda strážnemu dakoľko z tých peňazí, a poprosila som ho, aby mi dovolil vám dákeho lepšieho pokrmu priniesť. On mi za ten dar dovolil, a azda i viacej razy dovolí.

VÄZEŇ. Dobrá duša! — poznať, že si sirota. Ja ti to nikdy nebudem môcť vynahradiť; ale sa teš na vyššú odplatu, na odplatu Božú — Pán Boh ti to odplatí.

HANKA. Ach, ja som vám moc dlžná. Keby nie vy, bola by zostala sprostá. Za vaše učenia, za vaše reči som vám zaviazaná dobre priať. — Ale si sadnite, občerstvite sa — ja medzitým donesiem triesočiek. (Odíde.)

VÄZEŇ (sám). Dobrá duša! Svet ma opustil, priatelia ma zanehali, pokrevní ma zapreli, všetko som utratil — ale teba mi Pán Boh poslal, aby

docela nezahynul. — Mal som i ja deti — mám deti — Bože! ale ich k otcovskému srdcu pritisnúť nemôžem. — — Biedne siroty! bedujete za otcom? či ste naň už zabudly? — Možno, že vám ľudia mnoho špatného na otca nahovorili, vy ste uverily a žalujete sa na nevinného rodiča. — Že ste v chudobe, to je istô; ale ste predsa nie celkom opustené, lebo máte dobrú matku, ona vás vychová. Žofka, drahá ženička moja! ja žijem, a ty si vdovica — deti majú otca, a predsa sú siroty. Boja sa moje meno vysloviť, aby u ľudí dôveru neztratily.

Tretí výstup.

HANKA. Drahý starček, ten pán bol tu. Keď som dnes ráno k nemu neprišla, bol tak dobrý a sám sem prišiel, aby sa so mnou poshováral.

VÄZEŇ. Kde je, kde? — nach sa mu i ja poďakujem — tej dobrej duši.

HANKA. Keď som po triesky von vyšla, počula som jeho hlas u strážneho. Vkročím dnu a vidím ho horko plakať. Bohatý je, a predsa mu dač chybí.

VÄZEŇ. Oj, dieťa moje, tým bohatým najviac chybieva! Máloktorého najdeš spokojného medzi nimi. — Ale ďalej, čože ti rozprával?

HANKA. Povedal mi málo, ale som sa mnoho dozvedela od neho. — Oblapil ma, bozkal ma a povedal mi, že mi dobre bude aj s Vami. Tieto peniaze mi dal do ruky. Strážnemu dal ešte o mnoho viacej. — Vám posiela tento prsteň. (Podá mu ho.)

VÄZEŇ (strmo sa díva na prsteň — po chvíli). Ha, dievča! — Kde si vzalo ten prsteň? to je môj

vlastný klenot. — Boly časy, ale je to už dávno! — Hanička! tento prsteň, záväzok vernosti, bol od mojej ženy — to mi ona dala. Ale prišli zlí ľudia, mňa sviazali, prsteň strhli, že iba krvavô mesto po ňom zostalo.

HANKA. Ach Bože! prsteň som vám doniesla, že sa potešíte, a vy ešte do väčšieho žiaľu prichádzate.

VÄZEŇ. Nediv sa nad tým! Jediným pohľadom na tento prsteň celú predošlosť žitia môjho vidím pred sebou. — Ale kto to môhol byť ten človek, ako prišiel k nemu?

HANKA. Ja nič neviem; doručil mi ho, aby som ho, vraj, biednemu Jedlovskému oddala.

VÄZEŇ. Ha! Ako on zná to meno? — To meno je z knihy človečenstva už dávno vymazanô. (Smeje sa bolestne.) Jedlovský! — Nie, ja som nie Jedlovský, Jedlovský by nežobral. — Hanička, never, že som Jedlovský. Ľudia ťa oklamali. Veď som ja bedák, a Jedlovský bol bohatý pán.

HANKA. Upokojte sa, dobrý starček: veď vám on dobre chce.

VÄZEŇ. A kde je ten človek? čo si ho sem nezavolala?

HANKA. Volala som ho, ale prísť nechcel, žeby to, povedá, včas bolo, že ide ďaleko, aby vás vyslobodil a deti vaše vám do náručia doviedol.

VÄZEŇ (plače). Mňa vyslobodiť? — Moje deti do náručia mi doviesť? — Hanka, i ty si mala rodičov; šťastná si, žes' ich nepoznala, lebo pri utracení ich života storáz by si väčšia bola sirota! — S mojimi deťmi sa sísť? Bože — sloboda! deti — to je mnoho odrazu! Sem tie siroty na skamenelé údy! — Ruky moje, bárs hladom a

reťazami už temer docela zkazené, majú ešte toľko vlády, že vlastné deti budú môcť na rodičovské prsá pritisnúť. — Sloboda? — poď, ó poď, ty slnce života, nach môj utrápený duch na teplých tvojich bleskách zas obživne. — Sloboda! rodina! Hanka! — jestli tvoje ústa pravdu nehovorily: ostatný deň si mi pokrm doniesla.

HANKA. Tak mi ten pán povedal, a to tak srdečne, že je nemožnô, aby pravda nebola.

VÄZEŇ. Verím, verím. — Ach, áno. Pán Boh svojich nikdy neopustí! Ja budem zas žiť. Moje meno, u ľudí očiernenô, sa vyjasní. — Dievča! rado by si, pravda, vedieť, kto som, aké moje časy? Sadni si, budem ti peknô, ale hroznô rozprávať.

HANKA. Sama tak myslím, že bude smutnô; ale len rozprávajte, s celou dušou vás budem poslúchať.

VÄZEŇ. (Pokojne.) Dobre, moje dieťa, poviem ti. Neboj sa, nezahanbíš sa za tvojho priateľa: nie som ja taký zločinec, ako sa ľudia nazdajú. — Pravdu ti povedal neznámy, ja som Jedlovský. Bol som dakedy veľký pán, mal som statky, mal som bohatstva, akého si ty ešte nikdy nevidela. Cudzí ma volali grófom, moji poddaní dobrým otcom. Ja som svojich ľudí rád videl a moji ma tiež radi videli. — Ale som sa v zlé časy narodil. Poľská, moje rodište, bola vtedy ustavične v nepokojach a rúzniciach. Celé rodiny sa medzi sebou hrýzly. Za maličkô slovo prišiel človek do podozrenia, za maličkô previnenia dostal sa do pút, nič nehľadiac na stav, na jeho urodzenosť. — Ja som mal jedneho brata: to bol tiger, ktorý i môjho otca svojím planým životom so sveta zniesol. Za

mladi bol hráč, korheľ, výstupník, málokedy prišiel na otcovský zámok. Pri smrti ho otec z dedictva vytvoril. Ale on si znal pomôcť. Šiel ku kráľovi, navymýšľal, že kujem proti kráľovi, že so sberbou planých ľudí sa túlavam, že som i jeho do toho podlého spolku nahováral — a obžaloval ma. Hanka! to urobil môj vlastný brat, a to len preto, aby sa otcovského panstva zmocnil! — Kráľ mu uveril. Mňa okovali, a jeho, tuláka, usadili do dedictva. Moje deti so ženou preč zahnali — neviem, čo sa s nimi robilo; a mňa dali sem. Ako som tu žil, to znáš.

HANKA. Hrozné, prehrozné sú vaše časy, lež tešíte sa a tešte sa, že bude lepšie; navráťa vám azda, čo ste utratili: ale ja, ubohá sirota, kde najdem podpory, kde vám rovného srdca?

JEDLOVSKÝ. Netráp sa, dieťa moje; ak mne Pán Boh pomôže, bude i tebe dobre. Nebudeš sirota: budeš mať otca, dám ti matku, dám sestry, ktoré ťa iste budú rady mať.

HANKA. Ach, to nie, toľko si nežiadam. Akože by som sa ja, chudobná žobráčka, do kola urodzených detí mohla postaviť? Len ma k vám vezmite za slúžku, za bársčo.

JEDLOVSKÝ. Dobrô dieťa. Do kola urodzených detí sa dostaneš: nebudú sa ony hanbiť za teba. Či neznáš, že sú vyhnaté, že samy žobrú, že sú chudobnejšie od teba? Ony samy sotva znajú, z akých sú rodičov — nemyslím, že by im to matka bola vyjavila, aby ich stav uľahčila. Ony samy to nepamätajú, ač možno, že sa im dakedy o tom snívа. Ach, len kde môžu byť?

Rádby ich vidieť, ako podrástly. Ozaj, či by ma poznaly?

HANKA. Tak povedal ten pán, že sú v tejto dedine: už teda mohly aj prísť.

JEDLOVSKÝ. V tejto dedine? Asnáď chodily aj okolo mojej temnice, dovedaly sa, kto tam môže bývať: a nepočuly otcovo vzdychania, nepočuly túžby, nevidely slzy, ktoré som vylieval za nimi.

HANKA. Dovoľte, nach vyjdem von; obzrem sa, možno, že vás už hľadajú, ale potrafiť nemôžu, — možno, že ich strážny nechce pustiť.

JEDLOVSKÝ. Buď tak dobrá, choď a priveď ich do tejto temnej jamy. (Hanka odíde.) Bože, Bože, tajné sú cesty tvojho riadenia, nepochopiteľne Ty spravuješ osudy človeka! Ó, udeľ mi síl, abysom neklesol od radosti.

(Hlas z vonku.) Skoro, skoro k biednemu otcovi.

JEDLOVSKÝ. Ha! to známy hlas!

Štvrtý výstup.

(Deti prídu a s radostným plačom bežia k otcovi.)

JEDLOVSKÝ. Všetky ste Jedlovského deti? — — Sem, sem sa zhrňte na prsá otcovské — nebojte sa, ešte vás udržia. — Ha, deti! kde ste matku nehaly? čo neprišla s vami?

ŽOFKA (zajikavo). Otče! — matka s nami neprišla, — doma zostala — nemohli sme izbu prázdnu nehať.

JEDLOVSKÝ. Doma zostala? — Dievča, čo sa tak trasieš? — v reči sa zajikáš, ako keby si nasilu rozprávala.

ŽOFKA. Odpusťte, drahý otec — že sa po tak dlhom čase pred vašu tvár s nepravdou ukázať opovažujem. — Ach, my sme našu drahú mamičku

ztratili! Už vyše týždňa chodíme na jej hrob, abysme sa nad pozostatkami pomodlili. Ten pán, ktorý nás k tebe doviedol, nám prikázal, abysme, jestli možno, o matkinej smrti pred tebou nič nehovorili, že by ti ten smutný chýr môhol uškodiť.

JEDLOVSKÝ. Dobrý človeče — mýliš sa. Ľúto mi je, rana moja sa môže väčšmi rozjatriť; ale ma zlý chýr nezloží. Oj, kto toľko vytrpel, ako ja, tomu žiadna ľudská každodenná prípadnosť nová nebude. — Drahá Žofka! opustila si nás teraz, keď nám slniečko vychodí, teraz, keď bysme sa spolu mohli poradovať, keďby — nám dobre bolo. Čo si nedočkala krajšieho pohrabu? — Ale áno, ty si šťastná — len telo ti schovali, duch tvoj našiel cestu ta, kde by bol i z grófskej krypty iste zatetel! Pokoj prachu tvojmu!

JANKO. Ach, môj drahý otec, Žofka mi tak mnoho nerozprávala, ako sa mám s tebou zvítať; ale odpusť, že som to zabudol, a nemôžem ti inšie povedať, len že ťa veľmi, veľmi vád vidím.

MARKA. I ja som bola s rečou k tebe pripravená; ale uspokoj sa, dobrý otec, keď ti ruku po detinsky pobozkám.

JEDLOVSKÝ. Moje deti! I mňa ste prekvapily; ale som na váš príchod bol pripravený. Nemyslel som, že vás poznám; ale, verte, bárskde by sa vám priznal, lebo či to na matku, či na starého otca ste celkom udaté.

MILKA. Drahý otec, čože to máš na sebe? Priviazaný si na reťazi, ako kebysi sa ani s mesta pohnúť nesmel.

JEDLOVSKÝ. Tak, vidíš dieťa moje! — Sem na túto spuchnutú slamu ma ľudia prikovali, abysom

sa ani po tejto temnej studenej diere prechádzať nemôhol. Nazdajú sa, že im utečiem, a nepomyslia, žeby sa moje nohy sotva ku kroku nahovoriť daly.

ULKA. A vari ty len vždycky tu bývaš, a na čistô povetria nikdy nevyjdeš? Tu je taký puch, ako keby tu ani ľudia nebývali.

JEDLOVSKÝ. Čak sa ti tu nepáči, dieťa moje: a ja tu predsa musím bývať už od rokov. Od tých čias, ako som sa sem dostal, nebol som vonku. Jeden krok je moja prechádzka, a tento malý oblôček ma kŕmi čistým povetrím.

MARKA. My sme sa nazdali, že od nás biednejších ľudí byť už nemôže; ale tvoj príbytok, otec, ešte na väčšú biedu ukazuje. Otec! dovoľ, nech odíde dajedna; máme jednu hlavničku od starej Johanny, my sa bez nej zaobídeme, a tebe sa dobre zíde. — Ktože pôjde pre ňu?

VŠETKY. Ja idem, ja idem.

JEDLOVSKÝ. Pomaly, pomaly, moje zlaté prepeličky, veď som vás ešte ani dobre nevidel! Mne byste i s jednou hlavničkou dosť dobre poslúžily; ale bysom ja teraz ešte nerád spať. Neľahnem si, musím vás lepšie poznať. (K Žofke.) Ty si, však, Žofka! Teba znám, ťahy tvojej tvári nemohla psota premeniť. A tieto, Marka, Ulka, Milka, pravda, tak sa voláte; ale čo ste ktorá, neviem — povedzte mi: čože by bol za otca, akby ani vlastné deti neznal menovať.

ŽOFKA. Toto je Marka, čo si ju, keď bola maličká, tak rád kolísaval na nohách — oj, ja to tak dobre pamätám, ako keby to dnes bolo. Toto je Ulka, toto Milka, a toto Janko, ktorého si ty

ešte nikdy nevidel, lebo sa on tu narodil, len po našom úteku.

JEDLOVSKÝ. (Vezme Janka k sebe.) Janíčko môj, dobre Pán Boh sporiadal, že si otca nikdy nevidel: keby si sa bol na otcovskom zámku narodil, boli by ťa zlí ľudia zabili.

MILKA. Ale však už teraz pôjdete s nami, tatíčko?

JEDLOVSKÝ. S vami? — — nie — nie — veď som prikovaný — nepustia ma.

JANKO. Ja viem, čo. Ten pán, ktorý tu stojí v prednej izbe, ten ti, však, bráni odísť. Počkaj, ja mám jednu šabličku, darujem mu ju, potom ťa veru pustí.

ULKA. Ach, a ja ho budem tak pekne prosiť. Kľaknem na kolená; ja viem, že sa dá uprosiť.

(Jedlovský krúti hlavou.)

ŽOFKA. Otče, jestli za dobrô uznávaš, prinesieme všetky naše peniaze, všetko, čo máme, azda ťa on pustí; veď on z teba hádam žiadneho osohu nemá.

JEDLOVSKÝ. Mýlite sa, moje deti. Trebárs byste aké hromady zlata nasnášaly, on ma nevypustí, nemôže, nesmie; on ma nezajal, len pozor dáva na mňa. Keby on to urobiť môhol, už dávno by bol urobil. On je srdca dobrého, ale sa kráľovskému rozkazu protiviť nemôže. A jestliby sa ja odtiaľto dakde podel, on sám by živôt utratil. — Ale sa úfam, že tu dlho nezostanem, lebo mám priateľa, ktorý bude za mňa oroduvať.

(Neznámy príde ticho, len sboku sa na všetko díva.)

MARKA. Ach áno, ten pán, čo nás sem doviedol, a hodne nám peňazí dal, povedal, že on nášho otca vyslobodí, abysme sa netrápili.

JEDLOVSKÝ. Vy tiež poznáte toho anjela? — Nič vám nepovedal, kto je?

ŽOFKA. Nič. — Ale ja myslím, že teba zná, možno, že to naša rodina, lebo nás teraz, keď sme sem mali ísť, na svoje prsá s plačom tak pritískal, ako kebysme jeho vlastné deti boly.

JEDLOVSKÝ. Ach, rodina je nie, to je nemožnô, lebo bližšieho pokrevného ste nemali, výjmuc jedneho strýka, ktorý sa ale z nášho stavu teší a on sám je biedy našej príčina. Ale dobrý priateľ byť musí; veď som ich dosť mal. A veď je to v terajšom svete nič neobyčajného nie, že ti cudzí lepšie praje, ako vlastný brat.

MILKA. Ale, otče, akby to náš strýk bol: veľmi ti je v tvári podobný.

JEDLOVSKÝ. Nemožno, Milka. Váš strýk žiadnej lásky nezná, okrem lásky k sebe samému: čo by ten tu robil? Človek bez srdca nemá útrpnosti ani nad najväčšou biedou. Ten je v Poľskej, plazí sa okolo kráľa, ktorý ho veľkými hodnosťmi za jeho krvavý hriech obdaroval. Oj, ten nezná, čo je poľutovania bližnieho — ten žije len pre seba.

(Neznámy si povzdychne a potom odíde.)

JANKO. Čože to máš tuto za oheň? To je takô ohništiatko, ako u nás, čo na ňom varievame. Ty si tu, však, tiež varievaš. Ach, ja som už veľmi hladný.

JEDLOVSKÝ. Rád bysom ti dačo dal, Janíčko, kebysom mal. Ja si pri tom ohni jedlá nepriprávam, on ma len hreje, abysom v tejto pivnici o Jáne nezamrznul. Ten ohník mi len kútiky osvecuje, aby tým lepšie poznal moju biedu.

ULKA. A ktože ti dáva jesť?

JEDLOVSKÝ. Ten pán, čo ste ho v prednej izbe videli, mi za cudzie peniaze ovsený chlebík kupuje, ten mi dá do teplej vody nadrobiť a tým ma kŕmi. Asnáď má taký rozkaz, žeby ma pomaly vysušil, aby na umrlčú truhlu menej dosák potrebovali. Veru mňa čudno hostia, moje deti. Keby nie toto dievčatko, už by dávno po mne bolo; ale mi ono tu i tu kus lepšieho chleba donesie. S touto sirotou som žil už vyše dvoch rokov.

ŽOFKA. Dobrô dievča, ty si šťastnejšia ako ja, keď si tak statočného starca, môjho drahého otca, opatrovať mohlo.

JEDLOVSKÝ. Veru ma opatrovala, nebožiatko! Strážny ju neraz i ubil, keď u nej dač inšieho našiel, lebo vedel, že to mne nesie; ale ona na to nedbala, len keď ma mohla občerstviť. Deti, milujte ju ako vlastnú sestru — dobrô má srdce.

MILKA. Moja sestrička! (Každá ju oblapí.)

(Z vonká počuť krik.)

JEDLOVSKÝ. Počujem dáky krik vonku. Choď, Hanka, pozri čo to, abysme si zle nenarobili.

(Hanka odíde.)

ŽOFKA. Veď my vari len môžeme byť pri tebe. Čože by to boli za ľudia, čo by nám ešte i to zabraňovali.

JEDLOVSKÝ. To je štestia, deti moje, že sa strážny dal preplatiť, len aby vás ku mne pustil. Indy nepustili sem ani duše. Len to dievčatko, alebo keď dakedy dáka myš po zemi prebehla: inšieho som nevidel, ako tu bývam. Sám strážny ma málokedy navštívi.

HANKA (zadychčaná). Jaj, Bože! Nešťasné siroty,

utekajte, aby vás hnev divého vlka nezastihnul. Starče! ten ukrutný komisár prišiel — s akýmsi pánom sa pri moste shovára. Strážny nakladá, žebyste vaše deti hneď preč poslali!

JEDLOVSKÝ. To je zlô znamenia! — Teraz, keď by vám, moje úprimné deti, ešte moc mal rozprávať, teraz vás musím vyhnať odo mňa. Ak by vás ten u mňa našiel, iste by alebo mňa do druhej, temnejšej jamy dal zavliecť, alebo by vás z tejto dediny vyhnal. Choďte a čakajte, kým vás sám od tejto Hanky nedám zavolať.

ŽOFKA. Ale veď aspoň jedna vari tu pri tebe zostať môžeme. Hanka nech ide so sestrami, tie stará Johanna opatrí, ja zostanem pri tebe, otče.

JEDLOVSKÝ. Moje dieťa, to je nie na mojej vôl', aby si koho chcem, k sebe voliť môhol. Hanku mi dali: pri tej zostanem do času. Modlite sa Pánu Bohu, držte sa pokojne a nepovedzte nikomu, že ste pri mne boli. — Teraz choďte s Pánom Bohom potichu, aby vás ten komisár nezbadal.

DETI. Dobre sa maj, otče. (Nejdú.)

JEDLOVSKÝ. S Bohom! — No choďte, ak ma radi máte. I ja sa musím do predošlého pokojného stavu položiť, aby pri mne dač nespozoroval.

(Deti nevoľne odídu i s Hankou často sa na otca obzerajúc.)

JEDLOVSKÝ. Ticho, ticho, srdce moje! uspokoj krv zbúrenú. — — (Sadne si k ohňu.) Zase si zhasol, ohníček. Čože si sa nedíval na moje štestia? Ja sa tešievam, keď ty pekne horíš, a ty si zmiznul, ako keby ti po mojej radosti nič nebolo!

(Prikladá na oheň. Opona sa pomaly spustí.)

DEJSTVO TRETIE.

Tá istá chyža, čo v prvom dejstvu.

Prvý výstup.

(Žofka s Milkou šijú pri stoličku; Janko sa vedľa nich učí z čitanky. Ulka s Milkou kus ďalej sedia na stoličkách a pletú pančušky.)

JANKO. Žofka, čože je toto za litera? Tak myslím a nemôže mi zísť na um: O, či I?

ŽOFKA. Nie, to je Q. — No veru si mi ty za chlapa, keď ešte ani litery nepoznáš.

JANKO. Nuž keď je takô akôsi — ach —

MARKA. Ba len ti je ťažko tu pri nás sedieť; rád by si už von vyšiel — však?

JANKO. Druhí chlapci sa tam von bavia na slniečku, a ja musím tu pri vás čupieť ako dáky hríb.

ŽOFKA. Ak si sa naučil, čo som ti naložila, môžeš sa ísť pobaviť; ale príď hneď, aby ťa zas pol dňa hľadať nemusela.

JANKO. (Hladí ju.) Nie, Žofička moja, nie, len trošičičičku. (Vybehne.)

MARKA. Jednu hodinku nemôže v chyži ticho posedieť, a náš dobrý otec, chudák! Za osem rokov nevidel slniečka.

ŽOFKA. Ach, Bože! či ho ozaj ešte dakedy uvidíme. Tak sa tešil, že sa už vyslobodí a medzi nás sa dostane: a hľa, zas len sám musí v tej pustej temnici bývať.

MARKA. Ale probujme my ešte raz toho strážneho prosiť, veď sa nám vari len dáko nakloní.

ŽOFKA. Darmo, Mariška! Keď som uňho bola, tak som ho prosila, žeby sa kameň bol pohol; dávala som peniaze, čo som mala pri sebe: ale nie — že by mi, povedá, zadarmo bárs čo rád

urobil, len dnu pustiť že ma nemôže. Ale otcovi dačo poslať že dovolí, len abysme opatrne robili.

MARKA. Ale prečo on to len tak prísne robí, veď bysme nášho otca ukradnúť jednako nemohli.

ŽOFKA. Že sa, vraj, ten komisár dozvedel, že dakto bol u otca; že mu teda veľmi prikázal, aby nikoho nevpustil. Musíme len čakať, kým príde ten pán; on sám najlepšie pomôže.

MARKA. Kde sa len baví toľké časy? — Už zajtra bude týždeň, čo odišiel; veru sa už môhol navrátiť. Sľúbil nám, že o dakoľko dní naiste príde.

ŽOFKA. Lenže už majme trpelivosť: on nás neopustí. On sa za nás ustáva. Že vraj šiel do Krakova, aby nám otca vyslobodiť môhol.

MARKA. Nuž akože ho on môže vyslobodiť?

ŽOFKA. Nuž hľaďže, on je bohatý — a peniaze mnoho môžu. I pán farár tak rozpráva: že kde srdce, spravedlnosť a zákon nič nemôžu vykonať, že tam peniaze pomáhajú. A možnô, že je s kráľom za dobrô, nuž mu vari kráľ k vôli urobí.

MARKA. Azda, azda dačo vykoná.

ŽOFKA. Marka, ja dačo tuším, lebo mi v pravom uchu už od tretieho dňa tak zvoní a to je na dobrú novinu. Dnes zajtra iste príde. — Len dobre, že môžeme nášmu otcovi jedlo posielať; on tých pár dní už len vydrží. A s nami je tiež nie bieda, veď nám nehal dosť peňazí: ani neviem, čo máme s nimi robiť.

MARKA. Veru ich tak ležať nenehajme — mohli bysme s nimi dač započať, veď nám náš priateľ, keď sa navráti, zase dá.

ŽOFKA. To je pravda. Nuž a čože by si myslela?

MARKA. Doveď sa od druhých, ja pristanem.

ŽOFKA (k druhým). A vy že byste čo radily?
MARKA a ULKA. Komu?
ŽOFKA. Čo s tymi peniazmi počneme, ktoré nám ten pán dal.
MILKA. Kúpme si šaty — veď také otrhané chodíme, ako dáke tuláčky.
ŽOFKA. Ach, otrhané sme ešte, chvala Bohu, preto nie, že nemáme šperky po sebe — to nám ani netreba. — A ty, Ulka, čo myslíš?
ULKA. Ja by radila, abysme si hodne pamuku nakúpily; napletieme moc pančúch a budeme kupčiť.
ŽOFKA. To je tiež nepotrebnô. Čo popletené predáme, za to si pamuku vždy môžeme kúpiť, ako sme dosiaľ robily. A ty, Marka, akože?
MARKA. Kebyste moju radu prijaly, ja by vás nahovárala, abysme kvetov nakúpily a všetky na hrob našej nebohej mamičky posadily. Pri tom bysme jej aj dáky kameň mohly ta dať položiť a naň peknými zlatými literami vo veršach napísať — veď by nám to pán farár spravil.
ULKA a MILKA. To, to, to. Matke posväťme tie peniaze.
ŽOFKA. To je pekne, sestričky, že na našu nebohú mamičku pamätáte. Ale vám ja i tu dač poviem. Čože jej my s tým pomôžeme, keď jej aj pekný kameň na hrob položiť dáme? Ona nežiada našich pomníkov. Pod sprostou zemou si ona tak pokojne odpočinie, ako pod najokrášlenejším hrobovým kameňom. — Ja vám ale inšie predložím. Kúpme my dáke perinky — keď príde Hanka, dáme jej ich, aby ustlala nášmu biednemu otcovi. Čo sa nám zvýši, to odložíme, abysme mohly otcovi vše dačo kúpiť, a možno,

že sa ešte i nám dobre zíde. No, čože myslíte, či tak dobre bude?

ULKA. Nuž, veď sa vari náš otec už len dáko vyslobodí.

ŽOFKA. Ach, sestrička moja, to je istô, lebo nie. Ostatne — my posteľ i potom spotrebujeme.

VŠETKY. Áno, áno, posteľ kúpme — náš otec najviac potrebuje.

ULKA. Žofka, ja pôjdem s tebou, keď budeš kupovať, pomôžem ti doniesť.

Druhý výstup.

(Hanka a predošlé.)

HANKA. Dobrô ráno, sestričky. Váš otec vás srdečne pozdravuje a dovedá sa, či ten pán ešte neprišiel.

MILKA. Veru nie; ale azda dnes príde. Mne sa snívalo, že sneh pršal, a vtedy je hosť istý, keď sa to sníva.

HANKA. Škoda, že ešte neprišiel. Váš otec ho túžobne čaká: že mu vraj od toho celý živôt závisí. Bojí sa, že sa nenavráti, a tak žeby ani vás viacej nevidel.

ŽOFKA. Azda len príde, čo ako. — Medzitým budeme ťa voľačo prosiť. Mali sme ešte troška peňazí: bárs sme aké chudobné, predsa bysme radi nášmu otcovi za ne pomôcť. Kúpime dáke perinky: budeš tak dobrá a zanesieš mu ich.

HANKA. Dobre, Žofička. Veľmi vďačne to vykonám. — Strážny mi nič nezakázal k otcovi donášať, to môžem. Len vy sami k nemu nechoďte, lebo by nám to mohlo zle poslúžiť. Radšej ja prídem k vám častejšie.

ULKA. Aj áno — my sa zdržíme, bárs nám to ako

ťažko padne; len nás ty často navštevuj, abysme vedeli o otcovi.

MARKA. Ešte dačo. Tuto *na* dvaciatnik. Čo bude otec chcieť, to mu kúp zaň.

HANKA. Vďačne vykonám. Kúpim mu mäsa a dám mu dobrej polievočky uvariť.

MILKA. Jaj, Hanička, aká si ty dobrá — kebysi chcela s nami bývať, ja by ťa tak rada mala.

ŽOFKA. Dá Pán Boh, že nám ešte všetkým dobre bude, len sa jeho nespúšťajme.

HANKA. Veru by ja potom bola šťastná. Ach, vám je dobre, máte ešte predsa dobrého otca, ale ja — Bože! — na celom širokom svete ani duše z rodiny.

ULKA. Netráp sa, Hanka, veď si teraz naša sestra. Len bysme sa mohli odtiaľto vyslobodiť, šla bysi potom s nami.

ŽOFKA. Ulka, poďmeže už po tie perinky.

ULKA. Dobre — ale ich my samy donesieme?

ŽOFKA. Pôjde i Hanka — i tá nám pomôže.

HANKA. Len mi dajte dáku plachtičku, ja to sama poberiem a hneď na mesto zanesiem. (Poberajú sa preč.)

Tretí výstup.

JANKO (pribehne). Sestry, sestry! radujte sa! bude nám dobre — pôjdeme k otcovi. Budeme mať peňazí! (Skáče od radosti.)

MARKA. Čože ti je? čo sa stalo?

JANKO. Oj, ja som hneď vedel: za to som nechcel pri vás sedieť.

ŽOFKA. Veďže povedz, čo je?

JANKO. (Rozpráva.) Ako som pred chvíľou z chyže von vyšiel, bežím dolu dedinou a nezastavím

sa iba pri veži, kde je náš otec. Kukal som oblokom, ale som nič nevidel. Behám okolo, a hádajte, čo som zazrel!

VŠETKY. Nuž čo?

JANKO. Ja, vy neviete. — Ja som videl toho pána; ale neprišiel sám, i ten zlý komisár je tu. Bál som sa k nemu ísť, keď som ho samého nenašiel; ale on takto (ukazuje) palcom na mňa zakýval a čosi mi rozprával, ale čo, to ja veru už neviem. Volal som ho k nám, že nám dá zas peňazí; ale on povedal, že musí najprv ísť k strážnemu — a potom že hneď príde.

HANKA. Chvala Bohu! — Na, Žofička, azda nám už tej postele ani nebude treba. Ja musím utekať. (Vybehne.)

ŽOFKA. Ozaj; čo za novinu doniesol? či k potešeniu, a či asnáď ešte horšie bude, ako bolo.

MARKA. Dúfajme, azde bude dobre.

Štvrtý výstup.

(Neznámy vchodí, Janko vybehne — predošlé.)

NEZNÁMY. Dobre bude, deti moje! — Radujte sa, váš otec je vysvobodený: hneď príde k vám.

ŽOFKA. Ďakujeme Vám, dobrý Pane! Znám, že ste to všetko Vy vykonali. — Ach, ako sa Vám my len odslúžime?

VŠETKY. Ďakujeme Vám, ďakujeme Vám!

NEZNÁMY. Áno, ja som to vykonal. Prijímam Vašu vďaku. Ale, deti, keď som vám ja pomôhol, proste aj vy otca, aby mal milosti nado mnou.

MARKA. Oj, ten Vás veľmi rád vidí: už Vám dávno ďakoval za Vašu lásku k nám.

NFZNÁMY. Nevidel ma ešte, preto ma požehnáva: kto zná, keď ma zazrie, či ma nebude preklínať.

MILKA. Oj, Vy nemusíte znať nášho otca, keď o ňom tak myslíte; ten sa nevie hnevať.

NEZNÁMY. Dieťa moje! Ľudia hovoria, že na nebi Pán Boh býva, že je nebo svatô; a predsa sa i to často tak pobúri, že celé svety strachom trnú. — Pravda, nepoznal som vášho otca nikdy, ale som ho za mladi neráz vídaval. Srdce môže byť dobrô, ale i dobrô srdce sa nasrdí.

ULKA. No uvidíte, že je to dobrý človek — len by skôr prišiel — veď ste ho mohli doviesť so sebou.

NEZNÁMY. Ja som s ním ešte nebol. Komisár šiel sám, aby ho z temnice vyviedol. Ja som k vám utiekol, lebo sa bojím jeho pohľadu.

JANKO (zvonku). Sestry, sestry, otvárajte! Náš otec ide!

Piaty výstup.

(Jedlovský s veľkou radosťou, bez pút — Janko a ostatní vyjmúc Hanky.)

JEDLOVSKÝ. Deti, tu som medzi — — (Zazre Neznámeho.) Ha, to mi je známa tvár! Kde si sa tu vzal, človeče? Dozvedel si sa o mojom vyslobodení — chcel bys' ma zas strčiť do priepasti?

ŽOFKA. Otče, nebuď taký hrozný. Veď je to ten pán, čo ťa vyslobodil a nám dobre pomáhal.

JEDLOVSKÝ. Neverte, deti, to je had jedovatý! Len nás na to zohnal dohromady, aby nás môhol odrazu poškrtiť. Utekajte, lebo ak vás jeho žiadlo zastihne, pomrete!

NEZNÁMY. Bože, Bože, neopusť ma! Jedlovský! zhrešil som proti tebe, dopustil som sa veľkej neprávosti, ale na biednu našu matičku Poľskú ťa prosím, odpusť mi! Pýcha, ktorá ma k zlému

skutku zviedla, už zhasla — buď mi dobrým bratom.

DETI. Otče, nehnevaj sa naňho, odpusť mu!

JEDLOVSKÝ. Jestli je tvoj úmysel srdečný, dobre — odpúšťam ti. Ale ťa prosím, nekal radosti starca utrápeného. — Choď na tvoje panstvo. Ja mám ešte toľko sily, abysom, chodiac po dobrých ľuďach, zaopatril si výživu, pre mňa a pre moje deti.

NEZNÁMY. Bratku, nebuď taký prísny. Počuj! chcem sa ospravedlniť pred tebou a pred tvojimi deťmi.

JEDLOVSKÝ. Vyhovor sa — potom choď!

NEZNÁMY. Čo ti chcem povedať, poviem ti úprimne, — počuj ma duchom pokojným. Moje prvô neštestia bolo, že som sa dostal do rozvlneného mesta Paríza. Otec ma ta poslal, abysom sa vzdelal; ale sa môj duch vedám oddať nechcel — a padol som do rúk planých ľudí. V zlých spoločnostiach vyrastlý, bol som divý, výstupný. Všetko som musel popredať, že mi nič nezostalo, len moje meno a moja urodzenosť. Na toto som robil dlhy, mysliac, že to otec poplatí: ale som sa sklamal. Z domu som nič nedostal — nuž som z Paríza zutekal do Poľska ako dáky úskok. Príduc na hranice rodinného panstva, dozvedel som sa o otcovej smrti a spolu o tom, že ma, ako nehodného syna, z dedictva vytvoril. — Neznal som žiadnej pomoci, hľadel som sa teda klamom pozdvihnúť. Žiaľ Bože, kráľ mojim rečiam uveril: a ty si zostal bedárom.

JEDLOVSKÝ. A ty?

NEZNÁMY. Ja ešte väčším. Svedomia ma ustavične trápilo: nemal som nikde mesta ani pokoja, ani

dňa, ani noci. Povolal ma kráľ k sebe, dal mi hodnosti, bol som v sláve. Dostal som ženu anjela, bol som šťastný — na oko; porodila mi syna — nič som si viacej nemal čo žiadať. — Žena sa dovedela o mojom čiernom skutku: nebožiatko, po krátkom čase som ju pochoval. — Ale som mal ešte syna, v tom som žil celý. Vybral som sa s ním do Uhier na cestu; — ale nevydržal, i toho som v tejto dedinke utratil.

JEDLOVSKÝ. Pravdu máš: ty si ešte väčší bedák. — Čo budeš robiť s tvojím panstvom?

NEZNÁMY. Nemám už žiadneho — zas som žobrák. Kráľovi som všetko porozprával, on uveril; veľkých hodností som sa odriekol, a tebe som prišiel povedať, aby si sa na tvoj rodinný zámok navrát!l. Tu ti posiela kráľ vlastný rukopis. (Podá mn písmo.)

JEDLOVSKÝ. (Pohnutý.) Dosť, dosť, áno, verím ti! — Pravda, samô neštestia ťa k cnosti priviedlo. Verím ti. Nemožno, žeby si nespravodlive robil! Sem, poď do náručia tvojho brata — on Kazimírovi odpúšťa. (Objímajú sa.) Deti, radujte sa, lebo zas máte dobrého strýka!

JANKO. Oj, my sme radi, lebo nám zas bude dobre robiť, keď budeme v biede.

KAZIMÍR. Nie, Janíčko, v biede nebudete. Už vám viacej nič nebudem môcť dávať. Teraz vy proste vášho otca, aby ma k vám prijal.

JEDLOVKÝ. S nami pôjdeš, Kazimír! Tam nad Svitou sa udomácnime, a len dakedy, keď nám dlhé budú večery, spomenieme si na minulosť. Deti, vyberte sa, pôjdeme k nám!

KAZIMÍR. Ja som vozy už obstaral — tie nás do Poľskej zavezú. Koľko nás je?

JEDLOVSKÝ. Všetci sme tu, len moja Hanka chybí; po tú pôjdeme — a potom s Bohom!

(Opona sa spustí.)

Shoda liptovská.

Povesť zpod Tatier zo štrnásteho storočia.

I.

Znáte ten vrch, krajania, čo sa pyšne nad Váhom vypína, i dumným okom, sťa víťaz na nepriateľa, zazerá na susedné vršky? Hrdo bočí po stranách, — ale shliadne nebeské končiare Kriváňa, a ako starec pred obrazom svätým sklopí oči do prachu i neopováži sa hore čelo vystrieť! Oj, ktože by ťa neznal, velebný Choč náš! Ty zabávaš ľud svoj pokojný bájami večitými, ty hamuješ vetry polnočné, aby tichým podtatránskym dolinám neuškodily, ty obveseľuješ pohľadom velebným svoje ľúbezné deti. Znám i ja časy, ktoré sa o žulové skaliská Choča otrely, ale prišly búrky, smyly pamiatku tých časov, a len kdetu po tichých dolinkách o nich sa ešte dosiaľ rozpráva.

Bolo to roku 1330 asi okolo pol klasna. Po Liptove hlučno po poli, spev sa rozliehal po okolí ako obyčajne pri žatve, kde-tu počul človek kosák ostriť, kosu kovať, všetko bolo v svojej práci. — Nad Kriváňom sa čierňavy sbierajú, slniečko sa síce pachorí, ako by ich rozohnať mohlo, ale darmo, predsa ustalo. Pred samým mrakom, keď sa ono za turčianske vrchy spúšťalo, oblaky sa rozjedily a s hrmavicou dážď spojený rozplašil usilovných robotníkov s poľa.

Pod Chočom v hlbokej doline leží malá dedinka Turík. Dva múry jeden proti druhému na brehoch Turého potoka, dakoľko sedliackych chalúp — je celá obec. Múry musely byť už veľmi staré, na krovoch tráva rástla a rozpukliny po stenách dosť svedčily o ich starobylosti. Pred dakoľko rokmi boly len samé tieto dva panské domy, ale ako ich do moci pán Franšenský dostal, pristavil k nim viac chalúp; od Turého potoka menoval dedinku Turíkom a od vlastného imania svojho nazval seba Turánskym.

Niet najmenšieho svetla v chalupách, nevidno ho ani v múre na ľavej strane, pusto, ticho je v Turíku; obloky zapchaté, okeniciami pozavierané, chránily obyvateľov pred strachom, ktorý blesky a hrmenia pôsobily. Len v múranici na pravom brehu potoka dačo sa ligoce; na prvý pohľad sotva by človek rozoznal, či to odblesk strely, či dáke iskriace sa oči, alebo tichá vatrička: až keď sa blesky utíšily, poznať bolo, že v chyži svietia.

V dosť neveľkej chyžke sedia okolo komínka tri osoby. Hneď pri dverách na javorovej stoličke rozložená je asi päťdesiatročná domová pani. Ruky má pod pazuchou preložené, oči do zeme upreté; možno, že pre strašnú chvíľu, a možno, že i pre reči, o čom sa všetci shovárali, hlboko je v myšlienkach pohrúžená.

Pri nej na lavici sedí jej dcéra Žofka, tak ticho, tak nepohnuto, akoby ju prikoval; dakedy hodí očkom na svoju matku, akási netrpelivosť z tvári jej kuká, iste čaká od matky reči, ktoré sa jej týkajú. Zohne sa po triesku, aby ohník v plameni udržala, a zas len matke v oči kukne, či sa skoro dačoho dožije.

Asi krok od týchto sedí pod pecou skrčený jeden mužský. Nohy má krížom preložené, oči do zeme upreté, lakeť na kolene, dlaňou si čelo akoby v ne-

trpelivosti šúcha, i čaká, ažby pani domu prehovorila. — Minula chvíľka, minul čas, predsa ticho. Jemu sa to dlho zdá byť, i vstane, vystrie sa a zrak divý uprie do povaly. Jednou nohou lecikedy o zem dupne, rukou si fúzy vykrúti i len čaká odpoveď. Nič — zamraští tvár, zraky hodí na paniu i len čaká. Keď sa predsa odpovedi dočakať nemohol, sám hrubým hlasom pretrhnul ticho: „No, matka, nič už nemáte čo doložiť k tej kapitoli? Čože tak hľadíte do tej zeme, akobyste mala vôľu ešte i to blato zpod podošiev škriabať a s ním moje poctivô meno ešte väčšmi očierniť?“

„Nerúhajte sa, Jutay“, odpovie pani, „nechcem vám ja na poctivosti utrhovať; čo som povedala, mienila som ako dôverná priateľkyňa preriecť. Nenazdala som sa, že vás reči moje tak rozpália.“

„Hm, v dôvere; poďakujem sa za takú dôveru. Rád poradu od trebaskoho prímem, ale hrozby a výčitky nerád počúvam. Čo mňa po Talianoch, nech si ide, komu sa páči. Ja svoju silu nehávam na lepšie časy; dá Boh, že dlho na ne čakať nebudeme. Ešte raz sa pýtam, povedzte bez okolkov, či sa môžem Žofkinej ruke ufať?“

„Ako prú, tak teraz vám odpovedám, pane, že ja nemám sama v moci rodičovské poklady rozdávať. Keď sa môj muž vráti, potom sa hláste, veď sa ešte nemusíme s tým náhliť. Môžete veriť, že ja oproti vôli môjho dieťaťa nikdy jednať nebudem.“

„Dobre! Ale ľudia rozprávajú, že vám pán Turánsky písal, abyste vraj lásku medzi nami roztrhnúť hľadela. Odpusťte, že vás prosím, abyste mi na toto odpovedala.“

„Milý pane, tak zas ďaleko dôvera naša nečiaha,

abych vám ja listy môjho muža sdeľovať musela. Čakajte, kým môj príde, u toho sa hláste!"

„Hej? dotiaľ čakať? A potom sa však prísť dívať, akú svadbu pán Turánsky svojej dcére vystrojí, keď ju zosobáši s dákym Talianom; a či ju vari sám gróf popýta. No len ma nezabudnite na svadbu zavolať, ha, ha, ha! — Dobrá noc, nech sa vám sníva o zlatých zámkoch."

Dobre Jutay vedel, prečo matka dcéru mu priecť nechce. Neobzrúc sa ani na Žofku, lapil kľučku a chcel odísť. Ale Žofka, na ktorú sa už pred tým jej matka bola obrykla, aby čušala, Žofka, ktorá reči tieto počúvala s bolesťou, akoby nôž do jej srdca pichnul, hodila sa do dverí, prosila srdečne milým okom Jutaya, aby neodchodil; hodila sa matke do náručia i plakala nemo, tvár skrývajúc do dlane.

Jutay zastal; zúfalstvo z matkiných rečí, nádeja z kroku Žofkinho krúžila sa vo vnútornostiach jeho. Indy, čo si bol umienil, to vykonať musel, a teraz sa tak zmiatol, že zabudnúc na kľučku, vrátil sa pokojne na svoje miesto. I matka bola rada, že sa vrátil, lebo trebas sa zaviazala mužovi, že bude proti Jutayovi všemožne robiť, predsa srdce materinskô zvíťazilo a ľutovala dcéru svoju. Vidiac celú oddanosť Žofkinu k nemu, sama ho odpytovať počala, aby sa nehneval. Aby ho zas dákou rečou neobrazila, poberala sa von dať večeru pripraviť, naložiac Žofke, žeby okenicu zavrela.

Žofka skočila k obloku, vstrčila ruku medzi mreže a ťažká okenica vŕzgala v závorách. Zdá sa jej, akoby dáky úpny hlas z vonku počula, hľadí, naslúcha, zavolá Jutaya, ale by si boli oba darmo oči sililí, keby im nebol jasný blesk jedného mužského, visiaceho v brehu nad mútnou vodou, osvietil.

Jutay nečakal na lampáš, vybehnul von, a o chvíľku vkročí s ním dnuká neznámy mladý lovec, ktorého Jutay nasilu za sebou ťahal: „Len poď, chlapče, netras sa, tu si sadni ku kamínu, hrej a suš zmoknuté šaty; tak. A čože to za sväté kríže nosíš na tej huni? I ty si sa vari už túlal tam okolo Jeruzalema? A — rešpekt! toť címer Dončov. No nič to, veď si pri svojich. Kiehože si čerta v tej vode hľadal? No hovorže, hovor!“

Chcel Jutay ešte viac hovoriť, i radoval sa, že sa mu príležitosť zavdala povadiť sa s Talianom. Ale v tom vkročila pani dnuká, ktorá po vľúdnom cudzinca privítaní ponúkla ho k sedeniu a Žofke dala na známosť, aby ho prehovárala. Jutay zas počal drážiť mladého lovca, ktorý, keď zvedel, kde je, a vidiac pri boku nepriaznivca Dončovho domu, chcel odísť preč. Pani Turánska ho ale zadržala, hovoriac, že trebas sa i nesluší v neprítomnosti pána domu cudzích mužských na nocľah prijímať, predsa žeby to neľudsky bolo, akby ho v takomto čase zo svojho príbytku pustila. A znajúc Jutaya ako veľkého nepriateľa Dončovcov, povedala tomuto, aby si mnoho posmešných a pichľavých slov proti domu grófa liptovského nedovoľoval, lebo žeby z toho ešte dačo nepríjemného pochodiť mohlo. Bola by ešte iste štebotala, ako staré baby zvykly, keď sa im jazyk rozviaže; ale ju slúžka von vyvolala.

Jutay sa díval úsmešne za ňou i hovoril sám k sebe: „Ako sa ti teraz k nemu má! Zbadala ozaj jeho pekné šaty, bárs sú i mokré. A že ma dačo nepríjemného potkať pre túto potvoru môže? Verím, verím! Ozaj len nepríjemnosť a nič dobrého z nich pochodiť môže. Ale nech; keď môžu krajinu celú kaštriť, prečo nie i mňa?“ A obrátiac sa k mladému

lovcovi, oslovil ho zdurne: „Chlapče, ty budeš vedieť — povedz, koľko asi sudov zlata poslal už gróf do Itálie?“

Šuhaj mladý, vediac, kde Jutayove reči cielia, odseknul mu tiež odhodlane: „Odpusťte, pane, že vám ako by sa svedčilo odpovedať nemôžem: keby to inde bolo, a práve vy z nebezpečenstva byste ma neboli vytiahli, inakšie bych vám odpovedal. Teraz prestaňte na tej výstrahe, ktorú vám domová pani porúčala! Ako myslím po rečiach vašich, ste tiež z tých smradľavých ostalcov trenčianskych, ale —“

„Mlč, paskuda!“ dupnul Jutay nohou, až sa náradia v chyži striaslo, „nečierni svätú pamiatku svojou hriešnou kotrbou, lebo —“ i hľadal, čím by ho opáliť mohol. Ale v tom sa sišly zraky jeho so zrakmi Žofkinými, i zabudnul čo chcel, čelo smraštenô vystrel, a neznajúc, čo má robiť, mimovoľne sa o posteľ oprel i dumal v ľúbezných citoch pohrúžený. Žofka bola pyšná, že ho tak ľahko skrotila, a v tej radosti mihla okom na rozľakaného Taliana, akoby chcela povedať, že je pod jej mocou. Ale práve keď tak milo naň pozrela, obrátil sa k nej Jutay, ktorý v jej pohľadu celkom inší význam našiel. On s ňou vyrástol, jej bratovi bol najlepší priateľ, s ňou sa hrával od malička, ona mu už srdce oddala, a teraz, keď sa jej dáky tulák naskytnul, usilovala sa rozdrážiť svojho milenca. Nastalo ticho. Talian sa triasol. Žofka prišla do rozpače a Jutay myslel na predošlé časy, keď s otcom svojím na Trenčín ešte ako chlapec chodieval, — pozrel na Taliana, hodil okom na Žofku, a kto by ho bol videl v týchto citoch, bol by do duše istil, že videl slzu v jeho oku. Ale nie, nebola to slza, len oko rozpajedenô, lebo cítil, že cudzinec v dome jeho krajanov viac stojí, videl

Žofkinu chladnosť; i bolelo ho to veľmi, keď musel byť predmetom posmechu pred nepriateľom. Plávajúc v citoch národných, zabudnul na lásku. Čosi kamsi pozrie von oblokom, i vidí, že sa už hviezdičky ukazujú a tmy sa rozchodia. Pozrie ešte na Žofku, strhne sa — pozrie na lovca, smraští čelo, a nikomu ani slova nepovediac, náhlym krokom vyjde von z chyže. Tí dvaja to nespozorovali, a len keď začuli dupot koňa popod okná, zbadali, že Jutay v chyži chybí.

Či odchod jeho bol Žofke po chuti, sotva by bol kto istil, keď by ju bol videl, ako sa v obloku naťahovala. Medzitým myslela si, že ona Jutaya zas udobrí, ale sa na ten čas veľmi veľmi sklamala.

II.

Keď pán Jutay z Turíka vychodil, už bolo hodne do noci. Hviezdičky, ako by sa boly skúpaly vo večerných daždivých oblakoch, svietily jasno i hraly sa po nebeskej oblohe, a chtiac pocestným ešte lepšie chodníky osvietiť, spúšťaly sa dolu ako zlaté pásma. Potok hučal v svojom vzteku, mosty strhnul dolu, akoby nikoho z Turíka vypustiť nechcel; a ten koník tak sa spínal, tak rehtal, ako keby mu ľúto bolo za turíckym obrokom, i ponúkal pána svojho k návratu, a Jutay len potľapkal dlaňou hrivu jeho, popichnul ostrôžkami bok jeho, ukázal mu cestu stranou pravou, i uháňali v nočnom tichu k rozvlnenému Váhu.

Ale pozrimeže už bližšie na toho chýrečného pána Revúc. Videli sme ho už i v Turíku, i teraz ho mesiac objasňuje, povedzme, čo to bola za chlapina. Práve vchodil do tretieho kríža veku svojho, ako Slováci hovoria. Nebol vysoký, ale pekne vyrastený. Jeho reč, jeho chovania svedčily, že vyrástol ako slo-

bodný zemän. Všetky ťahy jeho boly ako dákej panny. Okrúhla tvár, prostý nos, čierne oči, malé pery (gamby) spusteným fúzom ohradené, vlasy dlhé havranné krúžily sa ako stružlinky po obúch stranách tvári troška mužskou líčbou zatiahnutej. To boly ťahy obrazu, aký maliari radi maľujú a ženské vďačne obzerajú. Jeho prísny zrak ukazoval na veľkú odhodlanosť, a zase vľúdnosť jeho zdala sa byť viac výtokom dobrodružstva, ako pachtenia po cti a vysokých hodnostiach. Ducha bol pevného. Vychovaný od otca, ktorý s Matúšom Trenčianskym v užšom spojení žil a v bitke za slobodu pri Rosanovciach padnul, i syn jeho bránil právo potlačených, zastával svojich, a sám smrti a nebezpečenstvu sa nevyhýbajúc, nezľutoval, nesmiloval sa ani nad druhým. Taký bol pán Revúc, takô jeho chovania.

V myšlienkach plávajúc, keď na cestu vyšiel, popustil uzdu koňovi, a tento verný jeho spoločník, znajúc dobre, kade má ísť, nezastal len pri samom Váhu.

Na brehu stála búda z dosák složená. Jutay sa zaradoval, keď videl z ďaleka ešte v nej svetlo. Sišiel s koňa, uviazal ho na blízku vŕbu a sám pristúpil bližšie k oknu. Okolo vatry ležali prievozníci, ktorí si hovorom čas krátili. V kúte pod samými doskami ležal akýsi mních, v očiach jeho veľkosivých odbleskoval sa plameň ohňa rozjatreného; vlasy rozčuchrané a ustavičnô sa premykania prezradzovaly veľkú nevoľu jeho. Keď sa Jutay sblížil, chlapi povstávali, klobúky s hláv posnímali i vľúdne privítali prišlého známeho hosťa. Mních sa strhnul s miesta i pozdravil tiež Jutaya ako dobrý jeho známy; oba títo poslední tešili sa úsmechom, že sa spolu sišli.

„Ja som bol u vás, pane“, hovoril mních, „a do-

zvediac sa, že ste do Turíka odišli, myslel som vás ráno tuná dočkať. Ozaj bych nebol myslel, že sa ešte dnes večer sídeme. Čože za príčina, že ste nevestu tak neskoro opustili?"

„Ticho o tom, velebný otec! Spomienkou na tie veci rozpajedíte ducha už dosť rozdráženého. Už je po všetkom. Ale prisahám Bohu, ktorý ma stvoril" — — i zaťal gamby medzi zuby, pomstu nehajúc na svojom výraze. Prse jeho sa zdvihly a prítomní poľakali sa všetci. Potiahnuc mnícha za ruku, vyviedol ho na šíro pole.

„Blažko, ja som zneuctený! Dobre ste vy prorokoval a ja blázon nechcel som rečiam vašim veriť. Ako ľudia hovorili, že pán Turánsky nechce ma za zaťa mať, vskutku je tak. No ale nič to! Najdeme ešte cestu, ako sa ja k svojej cti zase dostanem. Znáte čo, otec? Hľaďte daktorú nedeľu k nám prísť, odbavíme služby božie v našej kapličke, a isteže vyvedieme zámeru našu, o ktorej sme už tak dávno hovorievali. Nebojte sa, nebudem mať teraz proti nej nič."

Mních vyjasnil tvár, s milým úsmechom a očima do zeme sklopenýma pokrucoval hlavou, akoby mu to dosť čudno bolo.

Jutay videl, že mu nedôveruje, vzal ruku jeho do dlane svojej i dal mu slovo, hovoriac: „Tu je ruka moja na to. Ako ten Kriváň, nedbajúc nič ani na čas, ani na hromy, ktoré sa na jeho čelo sypú, pevne stojí, vysmievajúc sa všetkým živlom, tak i ja, nedbajúc na nebezpečenstvá, pevne sa opriem a stroskotám všetko, čo mi protivného v cestu sa postaví. Nielen k vám pristupujem vo veci tejto, ale si žiadam, abysme úkol náš čím skorej začali a vyviedli. Uvidíte, že som stály v sľube svojom a hrozný v pomste."

„Nemal som najmenšej pochybnosti o vás, pane,"

prehovoril zas mních, „lebo som znal vášho otca; duch jeho, ktorý nás na Trenčíne posilňoval, vôľa jeho, ktorá nás rozjatrovala, nemohla v jeho vlastnom dieťati vyhynúť."

„Pousilujem sa, otec, aby sa duch jeho nežaloval na nezdárneho syna. On bojoval za slávu v nádeji, ja budem za ňu bojovať v pomste. Ale, otec, či ste už dáke prípravy porobili? Máme ľudí k tomu?"

„Máme", dosvedčil Blažko, „páni zemänia sú zväčša na našej strane. Ráno pôjdem ešte do Sv. Jána k pánu Bogomírovi, azda i ten k nám pristane —"

„Nie," skočil mu do reči Jutay, „toho nehajte, to bol od maličkosti môj nepriateľ a duša jeho ľahko by zradu ukovala. Radšej Lehockovcov!"

„Aj tí sú naši, i so svojimi chlapmi. Ufám sa, že i vy zo svojich dakoľko privábite."

„Ja za svojich ručím" —

„Nezaručujte sa, pane", chytro povedal Blažko, „žiadnemu sa do srdca nazrieť nemôžeme. Práve v tejto veci by sa nám shovoriť treba bolo. Vy ma chcete mať u seba daktorú nedeľu. Dobre. Dotiaľ zkusujte svojich ľudí, a ku ktorým úplnú dôveru mať budete, privolajte ich potom k sebe. Len Javora nenehajte, to je dobrá chlapina."

„A silný ako storočný dub; môžem sa pýšiť, to je moja pravá ruka."

„No tak!" prisvedčil velebný mních. „Ja prídem pred tým dňom s dobrými priateľmi, urobíme shodu a pri službách božích ju i ľudu nášmu oznámime. Prídem teda undecima S. Trinitatis, v tú nedeľu po Štefane. No bude tak?"

„Bude!" dosvedčil dôrazne Jutay.

Keď sa zase do búdy navrátili, oheň už zhasínal — chlapi spali. Naši hostia tiež sa uložili na pripra-

vené im podľa možnosti miesta i spali spokojne do bieleho dňa.

Ráno Blažko k Mikulášu, a pán Jutay, keď sa previezol, vyhodil sa na koníka, pobehnul kúštik, zas zastal, obzrel sa ešte raz k Choču, a neviem či za Blažkom pozeral, a či ozaj k Turíku — vzdychnul si, a potom, popichnúc bystrého svojho vraníka, ponáhľal sa do Revúc.

III.

Bolo to dakedy inakšie v tom Liptove ako je teraz. Váh tiekol zrovna ako by ho vytiahol, len kde tu si troška v zátoke poihral, ale kde sa zase poberal, vlnka za vlnkou utekala, prúd jeho sa nezmiernil, len tam kdesi dolu. Kriváň stál ako teraz stojí, vršky sa mu klaňaly ako teraz, ale tie hory, čo mu hudbu robievaly, už sa pomíňaly a len holé mestiská pozostávaly.

Ľudia vedeli, že tam kdesi pod Chočom teplá voda vyviera, ale to nikomu veľmi do očí nepadlo; radšej v hájoch medzi horami na otvorených pasienkach zabávali sa veselí Liptáci. Pod Šturcom poľana revúcka bola obľúbená, tam sa priatelia Jutayovi tešievali, a jemu to bolo milo, keď mohol hostí svojich slušno učastovať. Dosť sa síce Donč pachoril, vymáhal poľanu od Jutaya s horami, s dobrotkou i zlotkou, ale nedajbože. Jutay nebol taký ľahkomyseľník, aby on starootčizeň len tak nemilobohu prekántril, a ešte Dončovi — to by bolo pekne od Liptáka.

Nastala určená nedeľa po Štefane. V celej doline, kade Belá tečie, nebolo kostolíčka, len v Ružomberku. Lež priatelia Jutayovcov neveľmi ta chodili, lebo vraj páni mešťania neboli opravdoví rodoľubci. Lískajúc sa ustavične pánu grófovi, dostali od neho výsadu

(privilegium) meštiansku. Jutay by nebol za svet do Ružomberku vstúpil, nie vari, žeby sa bol bál dakoho, ale že sa mu jeho obyvatelia docela zhnusili, na ktorých bez protivne ani pomyslieť nemohol. Keď si chceli Revúčania Bohu poslúžiť, poslali do mikulášskeho kláštora pre mnícha, a prior im vďačne poslal, oslavujúc i v tom meno Páne. A bárs mnísi títo tiež boli od kráľa Karola kroz Donča uvedení, predsa ani tento sa im nespieral — a mnísi radi chodievali k Revúčanom.

Kade svitlo, hrnuli sa vyvolenci Jutayovi na poľanu. Halienky, kratšie ako teraz, nadhadzovaly sa po pleciach šuhajcov rezkých, nohavice z valaského súkna dobre priliehaly k telu a zpod klobúka, červenou a bielou stužtičkou opásaného, vykukávaly tváre spokojné. Jedni dolinou, druhí zas z druhých strán horami ponáhľali sa na vykázanô miesto. Pokiaľ páni neprišli, posadali si na trávniky, a rozprávajúc o úrodách poľných, čakali na služby božie.

„Aha, tu ide Javor, rychtár osadský“, ozvali sa odrazu dvaja Revúčania. „Nuž čože tam nového, rychtárko, u vás? Či ste všetci zdraví? Akože stojíte s kosbou?“

„Tak tak, Mihalko“, mrdnul plecmi Javor, „nuž len ako teraz, suchý rok, na mnohých miestach veru nezaslúži k tomu ani kosu priložiť. Nuž a vy akože?“

„Veru tiež len tak. Toť vidíte v tomto grúni ten okosený ovos, ani len na piaď. Nechcel som ani kosy ta brať, mysliac, že ho len tak vyšklbem. Ale ako som sa tak s ním zapodieval, nadhodil sa tu hľa náš pán: že kde mi vraj kosa, abych neodvykal od nej, bárs len po zemi šmýkať s ňou vraj budeš, aspoň nezhrdzavie, a možno že ju v lepšom ešte

potrebovať budeš. Neviem, čo chcel s tým, ale sa azda dnes dozvieme."

„Ja tiež myslím", ozval sa Mišura, „medzi nami rečenô; ale verte, pán Jutay nás zavedie na bujnú otavu. A tie ostatné vohľady v Turíku! — No ale kto vie, či to všetko tak, ako svet hovorí."

„Tak, na moju vieru!" priistil Miško Vrbický. „Ja som sám v Turíku počul, ale že už vraj nevesta ľutuje, a to verím, veď takej krásy nenajdeš vo troch vidiekoch, ako je náš pán. Ale pomyslite si, v Turíku si ženy rozprávajú, že ho vraj z chyže vyhodili."

„A čožes ty tam robil, Mišura?"

„Poslal pán list odo mňa, myslím bolo ostatnie odoberania sa od svojej milej, lebo ako som ja tak v zadnej chyži sedel, počul som prudký hovor medzi paňou a jej dcérou, ba tak sa mi zazdalo, akoby panna Žofka bola i plakala. Potom matka rozpajedená prišla ko mne, neponúknuc ma ani kúskom chleba, odohnala ma, žebych povedal pánovi, že Žofka mu odpoveď nemôže, nesmie posielať, a žebych inšie nepovedal svojmu pánovi, len že „dobre!" Inokedy ti ma veru učastovali; ale ako chce, veď ja preto neschudnem."

„Akokoľvek je", prerieknul zas Javor, „predsa je len hanba. Medzitým nás do toho nič, veď náš pán bude vedieť ešte Turý potok zamútiť, a my ho veru čistiť nebudeme."

V tom počuli dupot konský, klobúky posnímali, vlasy zahladili, i hľadeli, odkiaľ jazda ide.

Pán Jutay a popri ňom Blažko popichávali koníky, ponáhľajúc sa ku kapličke. Jutay skočil s koňa i Blažkovi pomôhol, potľapkal koníky, a oddajúc ich svojmu sluhovi, poprechodil všetky rady sedliakov. Nie ako ich pán, ale ako priateľ: podal im ruky a

vyspytoval sa ich, ako sa majú. Poddaní jeho bez všetkej bázne vľúdne mu odpovedali, a keď si on s nimi pohovoril, navrátil sa k šedivému mníchovi. „Všetko to vyberaní moji, tým môžete dušu sveriť; no len by skoro prišli i tí.“

Sotva malá chvíľka minula a už zas nový kŕdeľ jazdcov. Popredku šiel Lehocký Peter, samý oheň, pekný ako jedľa, vlasy žlté ako jadro z limby, oči čisté ako orol, hlavu hore vystretú ako tulipán. Za ním jeho brat, tiež dosť jemu podobný, lenže trošku tichší. Za týmito zemianstvo z horného vidieka, pán rychtár mikulášsky so svojimi, a naostatok sedľač, všetko alebo rychtári, alebo inší hodní chlapci.

Vítania nebolo dlhô. Keď si už všetci na svoje miesta zasadli, predstúpil mních pred obraz svätej rodičky, a po odbavení svätej omše poobzeral sa ešte raz po všetkých i počal sa v kázni svojej národnej prihovárať k ľudu. Rozprával im o časoch minulých, o časoch Trenčína, rozprával o slobode, na ktorú sa ešte mnohí rozpamätúvajú, ukázal im, ako sa teraz skrývať musia, ak sa chcejú o veciach im bližších poshovárať. Zaplakal nad studenými srdciami ľudu terajšieho i žalostil nad nevoľou jeho. Pripomenul, že, ako sa Donč pánom Liptova, Oravy a Zvolena stal, všetko Taliani hubia. Ľutoval ženské, sestry, ženy alebo aspoň príbuzné prítomných, ktoré i samochtiac i nevdojak do pasti týchto hnusníkov padajú. So slzavýma očima prerieknul, ako sa priatelia opúšťajú, dávajúc sa pod moc cudzincom. Uvádzajúc príkladmi z písma svätého, rozprával im o Judstve, o ich bojoch národných, spomenul i časy Svätopluka. Ukázal im v budúcnosti slávu, ak sa spolu držať budú. Zažiadal každému srdce čistô od zrady, ducha pevného, ako bol duch Matúša, rameno silnô, ako bolo rameno

Samsona, i vinšoval každému meč Gideona, čo ustúpiť nevedel. Naostatok, keď dielo toto požehnal, kľaknul na kolená i hlasite sa modlil o prospech a zdar podujatia.

Ľud za kňazom tiež sa na kolená hodil a očima do neba upretýma spojoval túžby s mníchom šedivým. Keď sa modlitba skončila, nastalo hlbokô ticho. Daktorí povstávali, iní ešte kľačali, v citoch nábožných myšlienkou národnou sa zaoberajúc. Blažko sa tešil, keď videl, ako slová jeho účinkovaly, i posadil sa k pánu Jutayovi.

Pozdvihnul sa Lehocký Peter i prehovoril k ľudu prudko: „Moji drahí, počuli ste, čo sa stalo s pánom Revúc. Jeho oddanica, s ktorou od mladosti rástol, nehala ho, keď sa jej jeden z Dončových ľudí ukázal. Máme my to trpieť, ľudia?"

Pri rečiach týchto Liptáci čosi medzi sebou mumrali, zrakom divým čakali od Jutaya najmenšie pokývnutia a ešte dnes boli by starý zámok liptovský z koreňa vyvrátili.

Jutay to spozoroval, oči sa mu zaslzily od radosti: „Tak je, duše moje drahé! Mňa zhanobili, mojich zhubili, kraj náš spotvorili. Teraz sa ale poradíme, ako bysme to naďalej prekaziť mohli. Myšlienky otcov našich budú nás posilňovať, duchovia ich obránia nás pred strelami nepriateľskými. Voľno každému ešte z kola nášho vystúpiť. Kto sa necíti byť v stave tým najväčším nebezpečenstvám sa vystaviť, nech sa utiahne, nech sa utúli medzi svojich; my len samých vyvolencov chceme. Ktorý máte chuť všetkého sa odriecť, veci svätej sa podobrať, nech urobí tri kroky s miesta svojho a složí prísahu. Potom vám povie velebný otec Blažko, začo to robíme, prečo to robíme a ako budeme robiť."

Jutay zastal, a keď dal znamenia, aby k prísahe pristúpili, všetci do jedného povstávali a kráčali na vykázanô im miesto. Jutay ich do radu, jedného popri druhom, postaval, a bolo ich všetkých päťdesiatšesť.

Blažko zase stal ta, odkiaľ predtým kázal, i predriekal prísahu celému sboru. A keď všetci jedným hlasom zhukli „Prisaháme", vetrík podul a odniesol ostatné slová medzi rokytinu, a zazdalo sa, akoby i stromy prisahať boly chcely.

Zase si posadali. Jutay a Lehocký vytiahli červené stužtičky a popriväzovali ich, ako znaky shody, prítomným.

Keď sa s tým odbavili, prejal Blažko reč:

„Bračekovci! Lapili sme sa veci vážnej, držme sa jej pevne! Vedzte, že, čo sa robí v okolí našom, na to sa skoro celá krajina žaluje. Taliani nie len u nás, ale i po iných stranách humpľujú, kazia, nivočia, čo im v ústrety príde. Hlavy múdrejšie sa radia všade, akoby mohly peleš túto z Uhorska vyprevadiť. Prosili kráľa, aby ich poslal do Itálie, ale tento, bojac sa zrady, neurobil našim k vôli. Od Sedmohradska až po Prešporok, i za Tisou, robia sa prípravy k novému povstaniu. Pokiaľ kráľ so svojimi spojenci pri Valachoch sa baví, musíme zažiť času. Tých Talianov, čo sa teraz medzi nami túľajú, pobijeme, ale tajne, aby sa žiadno podozrenia nevzbudilo. Počuť, že sa Tomáš, syn Dončov, teraz v Orave baví — od toho odpor veľký nemôžeme čakať, toho ľahko premôžeme. Sklabiňa je naša, Beckov nám je priaznivý, Oravu a inšie tatranské zámky ľahko podmaníme. Keď tak očistíme polia a doliny naše, posbierame i ostatný náš ľud i vystúpime na otvorenom poli proti Robertovi. Boh nám bude na pomoci! Len robme udatne,

po mužsky. Nemáme sa čoho obávať. Najhoršie, čo nás potkať môže, je krátka krvavá cesta — do neba."

Na tom teda zostalo a tak sa spravila shoda liptovská i skončila sa slávnosť na poľane revúckej. Rozišli sa ticho, ako prišli. Horniaci nešli cez Revúcu, aby podozrenia nevzbudili, ale sa pustili chodníkami pomedzi husté hory.

Blažko šiel s Jutayom do Revúcej; na jeho tvári bolo vidieť radosť veľkú, i ufal sa, že sľub, ktorý zomierajúcemu pánovi Trenčína složil, verne vyplní. Nik neznal, čo mu bol sľuboval, nik nevedel tajomstvo jeho, nikomu to ani nesveril nikdy. Ale že bolo pre národ slovenský, ľahko sa uhádne z jeho jednania, z jeho rečí, z jeho horlivosti.

IV.

Tam, kde sú teraz malatínske polia, stála pred päťsto rokmi hustá jedľová hora. Na vršku bola krčma, niže krčmy asi na tri strelenia horáreň — o Malatinej nebolo ešte vtedy ani slychu. Cez tieto hory bol hlavný priechod z Liptova do Oravy. O krčme každý vedel, a Janka Kramára, veselého hostínskeho, každý znal, kto len raz z Liptova do Oravy alebo z Oravy do Liptova prešiel. Jeho medovec bol rozchýrený až hen v desiatom vidieku, jeho dcérka Ľuboslavka bola krása, akej od tých čias tatránske kraje nechovaly, a jeho vľúdna ženička tiež vedela hostí prijať i obveseliť.

Dávno tu nebolo takých milých hostí ako dneska. Pán Jutay s Javorom, idúc do Oravy, neobišli malú Týň. Jutay sa už bol dávno znal s Jankom Kramárom, ale nerád chodiac po chodníkoch nepriateľských, obchodieval všetko, čo bolo Dončovo.

Oba hostia i s krčmárom sedeli za stolom; medovec bol pred nimi v kamenici, ale sa ho oni ešte

nedotkli. Rozprávali o liptovskej shode. Janko síce bol v krčme panskej, rád prijímal len práve teraz vymyslené novokuté dukáty od čeľadi Dončovej — ale pamiatka trenčianskych časov nevyhasla v hlave jeho; neraz zvŕtajúc hlavou, vyjavoval nevoľu pred domácimi nad terajším svetom.

„No teda sme hotoví, Janíčko“, skončil shovárku Jutay; „nepochyboval som ja o vašom slovenskom srdci.“

„Srdce ste poznali“, dodal Kramár, „a ruky vám vydajú svedectvo mojich slov! Očakávam túžobne, aby sa mi príležitosť nadhodila.“

V tom vbehla dnu Ľuboslavka. Hostia sa začudovali nad krásou dievčaťa. Dcéra, keď otcovi povedala, že idú hostia, vzala ručník do rúk, ihlu medzi prsty a sadla si k obloku so šitím.

Kramár sa obrátil k Jutayovi a prerieknul so smiechom: „Zavoňal vlk baraninu, ide na ňu. Anton a Silvio idú do Oravy, popýtame od nich pas.“

„Ak len stojí za prácu. Čo to za jedni?“

„Anton je opatrovník psov, s ktorými na poľovačku chodia; na jar sa ale ufá, že ho pán gróf do Oravy presadí za hradného.“

„Ej, to je tiež veľký skok so psa na oravskú korunku! Musíme mu aspoň jeden schod podať, aby si nohy nezlámal. A ten druhý Slivko?“

„Silviom ho volajú. Ten len nedávno zo Zvolena prišiel, ale tým viac smelosti si dovoľuje. Tu hľa za mojím dievčaťom dobre sa nezbesnie.“

„No veď ho my skrotíme.“

„Nehajte ich mojim rukám, prosím vás“, prehodil Javor; „poprobujem, či bysom im sám rady dať vedel.“

„Nože ozaj, či si chlap?“ rieknul Jutay.

Na dvore už bolo počuť tresk a buchot. „Aporta vino! Janko, to uhorskô“, rozliehalo sa po horách. Jutay s Javorom, poobracajúc sa chrbtom do dverí, počali si upíjať medovec.

Vkročili dnu Taliani. Rojty po pleciach, krátke po kolená nohavice, čižmy žlté svedčily, že sú cudzinci a špatnô lámania slovenčiny ošklivilo ich pred každým Slovákom.

Silvio ledva prah prekročil, už bol pri Ľuboslavke a obyčajným „mia cara Filipka“ počal ju po lícach poštipkávať.

Ľuboslavka, ako by nik nebol pri nej, ani neodpovedala, ani sa neobzrela. Silvio počal tuhšie: čo jazykom nevládal, rukama si pomáhal, „mia Filipka, mia Filipka“ ustavične vykrikujúc.

„Ale čo bych ja bola vaša Filipka? Menom mojím ma zovte, ak chcete dobre pri mne obstáť!“

„No, no, no, non si! Netrhaj sa, jašterička! Filipka si, Filipka! Nevieš, kto je to? Buzarona maladetta! Vari som ti o nej ešte nerozprával? Počkaj, poviem ti, budeš počúvať!“

Ľuboslavka sa schytila, ale ju Silvio za ruku lapil i musela nevoľky sedieť. „To je, vidíš, tam u nás jedna grossa signora, veľká pani, ako vy voláte, dakedy bola chudobná vdovička, s praním šiat sa živila, ale bola pekná, jaj pekná, ako — ako — ty! Len škoda, vydala sa za jednoho murenino; ten sa teraz do jej krásy nazerá, ako ja do tvojej. No nie si Filipka? Tak ti to meno svedčí!“

„Ďakujem vám za takú Filipku, to tiež musí byť ako druhé vaše ženské.“

„Veru za jej vernosť neručím, ale z toho bych ani tebe testimonio nechcel dať. Ha, ha, ha — nošak — čo?“

„Pane, usporte si takých rečí; viete, kde ste?" rozhorlila sa Ľuboslavka.

„Hľa, hľa, akoby sa ti hnevalo, že či viem, kde som? V grófskej krčme, io sono. My Taliani hovorievame, že krčmárska statočnosť a panenská cnosť na tenkej nitke visí — si si, dolcissima!"

Javorovi bolo dosť počúvať. Pozdvihnul sa s lavice, a prikročiac k Talianovi, tak ho zpakruky pľasknul, že ho hneď krú zaliala. Anton, vidiac kamaráta v nešťastí, nehal víno na svojom stolíku, chcel Javorovi to zaucho vrátiť, ale ten, stupiac mu obratne na nohu, tak ho v prse búšil, že sa hneď prevalil; jednou nohou mu na prse stupil, druhou mu hlavu tak skaličil, že hneď dýchať prestal. Silvio to nevidel, lebo sa všetko ako z ihračky stalo, nemo, bez slovíčka. Možno, žeby bol Anton kričal na svojho kamaráta, ale mal chlebom a bryndzou celkom zapchaté ústa, čo len vtedy vypustil, keď to prežrieť v stave nebol.

Keď s tým Javor bol hotový, pristúpil k Silviovi, ktorý utiahnuc sa do kútika a „porco de bacho" ustavične mumľajúc, krú, čo mu cíckom ústami a nosom tiekla, zastával. Lež prišiel rad i naňho. Chytil ho Javor za plecia: „No, ty Slivčeník, či ako ťa volajú, poď za pasy," pri tom ho tak stisknul, že spišťal, ako kacúr, keď mu na chvost stupia. Ale sa predsa bál obrátiť, len skrčeno celkom nad zemou hlavu majúc, čakal, čo ďalej bude. Javor so smiechom lapil ho za vlasy, hlavu mu na prse sotil, a malý Silvio väzy vylomil. Čo mu chybelo, to Javor valaškou dovršil.

„Aj, tys' dobrý mäsiar," prerieknul celkom spokojne Jutay; „ak nám tak i ďalej pôjde, to nebude mať kto na bráne zatrúbiť, keď sa Donč navráti."

„Chlap si," dodal Kramár. „Čo budeš piť?"

„Najprv týchto odpratajme, potom sa uhostíme."

Vyhodil jedného na plece, zavliekol niže krčmy. O chvíľku boli oba zahrabaní — a po hodine bolo zas tak ticho v krčme, akoby sa tam nič neobyčajného nebolo prihodilo. Len malá Ľuboslavka zbľadla, vypustila šitia z ruky, nevedela čo má myslieť, čo má robiť. Bála sa slovka preriecť, bála ľútosť ukázať, keď pri tom otcovu spokojnosť spozorovala.

„Slavka moja, tys' nič nevidela, maj jazyk za zubami," pohrozil jej otec prstom. „Nehovor ani matke o tom nič aspoň do času."

V.

Vysoké sú tie liptovské vrchy, vysoké, divé — ale predsa pekné. Tam visí nad priepasťou odpoly zlomená jedľa, zpod nej sa zelený smreček vyťahuje, pri ňom buk riedko konáre rozkladá, aby blízkemu javorovi neprekážal vo zraste. Ďalej sa hrab túli pod storočnú limbu, i tak žijú ako deti svorné jednej matky. Keď vetry prídu, jedno druhô zastáva, pomáhajúc si po priateľsky. Z jari je to milý pohľad, vône plno ako v záhrade rozmarínovej; ale v jaseni to inakšie vyzerá, len kde tu sa zelenejú jedľové konáriky. Lístky široké, ožltnuté nemôžu sa vetru spierať, lietajú v povetrí a sadnúc na studenú vodičku, tak sa krútia po jej hladine, akoby žialily za svojím rodiskom. Oj, obzrite sa, lístky milé, obzrite ešte raz, kde ste vyrástly, abyste videly svoje matky, čo vás pestovaly; prídete dolu do cudzích krajov, tam, ak vás gliaň nezamúli, zahyniete na veľkých vodách. Rozprávajte dolu Považím o Liptove, povedzte, že Kriváň stojí, i Choč stojí, ale že im je ľúto, ach, veľmi ľúto, za pyšným Trenčínom!

Trebas sa zima blížila, polia žĺtly, predsa akosi veselo vyzeral ten horný Liptov. Ale akoby nie?

Taliana nebolo za svet nikde vídať, všetci či zutekali, či sa do múrov starého zámku liptovského pouťahovali. Ľudia sprostejší narobili bájov, nakuli povestí, a múdrejší sa len usmievali. Keď Hybänia dakedy videli Taliana zo Spiša idúceho, to sa prežehnali a na posla krížikom hodili, aby mu vraj Pán Boh hriechy odpustil a jeho duši bol milostivý. Vedeli oni, že ďaleko nepôjde.

Predtým nebolo dňa, aby dáke telo niže Hlbokého z vody neboli vytiahli. Po vyšívaných rojtách a žltých čižmách ľudia poznávali, že sú to samí Taliani.

Ženy hovorily, že je pod hlbockým mostom brána do pekla, lebo že vždy na splni akýsi oheň v páperovom plameni vyblkuje. Druhí sa škriepili, že zbojnícka peleš tam sa uhniezdila, ale o krádeži nikde neslýchali. Slovom, okolo Hlbokého nik sa v noci prejsť neopovážil, a bárs z okolitých žiaden ešte tam zle nepochodil, predsa ich hrúza prejímala, keď si na to miesto len pomysleli. Pravdaže to bolo tam strašno, hora hustá ako hrebeň, Váh metal lunami ako šarkan, a tie nočné vetry tak hvižďaly zôkol vôkol, akoby ozaj samí zlí duchovia ľudstvo strašiť chceli.

Bola tmavá noc. Po prudkom daždi konáre a haluzy na stromoch sa akoby ukradomky vystieraly, a tá už obžltnutá trávička dvíhala sa tajným šepotom. Ticho bolo po vrchoch, ticho v dolinách. Lecikedy rozdrážený Váh búšil klát o skalu a luny sa rozpľaskly po krajoch hrmotom, až sa ozývalo.

Vyše Hrádku neďaleko vody horí ohník. Lazický, polesný nad horami na Čiernom Váhu, vyberal sa na poľovačku, ale pre veľkú vodu nemohol sa na druhú stranu dostať, nakládol si ohňa, i čakal do rána so svojimi kamarátmi, že voda opadne. Lovci si políhali, počali i o moste hlbockom rozprávať, ale ako-

by sa báli o tom shovárku viesť, po chvíli všetci umĺkli. Pokládli odev na seba, päste pod hlavy i usnuli. — Jediný Lazický spať nemohol. Keď sa moc napremykal, vstal, prechodil sa a vo všelijakých myšlienkach podišiel až k samému mostu. Hrúza ho prejala, keď sa spamätal, kde je. Zastane. Všetko sa mu tak vidí, akoby dačo živého po Váhu tonulo. Uši nastrie, oči napne a dozrie, že sa ktosi s druhej strany na koni k nemu na breh domáha. Utúli sa za vrbinu a mráz mu prechodil kostiami. Po chvíli počuje dupot konský i zazrie jazdca, s ktorého voda kvapkala po ceste. Vidí, počuje, že zastal, koňa k blízkemu stromu priviazal, šaty akési, čo mal na hlave v batôžku sviazané, vykrútil, obliekol sa i zameril rovným krokom k mostu. Lazickému teraz svitlo v hlave. „No", pomyslí si, „kto si koľvek, vysliediť ťa musím. To bude bezpochyby tá mátoha, čo našim tak rozumy mätie." Z ďaleka stúpajúc, potichu dostal sa až k mostu. Keď k mostu prichodil, zočil i druhú akúsi postavu. Videl, ako si oba ruky podali, s povzdychnutím sa zvítali, i sadli si pod vysokú skalu, ktorá nad nimi trčala. Dlho sa shovárali, a horár len počúva, nadstrkuje uši, ale či dačo z ich reči vyrozumel, istiť nemôžem. Preskočil potok, obišiel skalu, o ňu sa oprel a počúval. Museli sa dačo strašného shovárať, lebo Lazický neraz sa trhnul, ústa stiahnul medzi zuby a vlasy mu dubkom vstávaly. Po reči poznal Lehockého, ale druhý mu bol docela neznámy; bol to Blažko, ten mních z Mikuláša.

Lehocký sedí na nízkej skalke, paličkou v zemi pošturcháva, a tá pohrúženosť v myšlienkach ukazovala, že sa reči mníchove srdca jeho dotkly. Blažko, držiac akýsi papier v ruke, s ním sa akoby ihral, kto zná, či pre dlhú chvíľu, a či čakal len na odpoveď pána

Lehockého. Kedy vtedy prerečie: „Mne sa to hneď nevidela tá prepiatosť u Jutaya. S odvážlivosťou mnoho vykonať môže na otvorenom poli bojov, ale keď sa človek pri každom kríčku obzerať musí, či naň dáka potvora nešpehuje, tam treba obozretnejšie robiť."

„Ale, otec, iste viete, že je lapený?"

„Už je tak, pane, mám to z istých úst. Z nášho kláštora bol jeden v Orave pri Tomášovi, ten mi o ňom rozprával. Že sa dopytoval na vás."

„Nuž a nie sme predsa vyzradení?"

„Nie, Jutay by to neurobil, to som istý. Všetku vinu vraj len na seba vzal, a že to robil pre Tomáša, ktorý mu chcel Žofku Turánskych odviesť. Lebo vedzte, ten istý, čo ho vtedy v Turíku bol pri nej nehal, bol sám mladý Donč."

„A Javor? Veď ten bol s ním?"

„Ten obstál suchý. Sám Jutay vkradnul sa do zámku Oravy, podľa svojho zvyku začal prichytro robiť, chcel sa zmocniť Tomáša, ale sluhovia tohoto hneď ho chytili a teraz už druhý mesiac sedí v temnici. O Javorovi predsa nik nezvedel, že je jeho spoločník."

„A čo teraz začneme, otec?"

„Nádeje viac niet pre nás. Z týchto listov, čo sme včerajším poslom zo Spiša odňali, vidieť, že i vo Zvolene tak pochodili. A že som ja sám i Turčanom i Trenčanom o našej shode písal, nie som istý svojím životom. Moji kamaráti kláštorskí mi povedali dnes, že Vilhelm Drugeth, gróf spišský, priora napomenul, aby dal pozor na mňa. Ja sa viac do kláštora nevrátim, hory ma azda prímu."

„A my ostatní čo urobíme, otec?" zvolal Lehocký ešte raz zúfale, do zeme ustavične na jedno miesto pozerajúc.

„Porady neviem! Ľúto mi Jutaya, ľúto nádejí našich, ľúto, že sľubu Matúšovi danému zadosť urobiť nemôžem. Všetko zaneháme našim potomkom. Dá Boh, že ešte časy muža stvoria, ktorý vyvedie to, čo sme my nemohli. Teraz vypravte do Revúc k bratovi Jutayovmu, odkážte, v čom je vec, i Mikulášanom. Dobre by vari bolo i do Oravy poslať; možno, možno, že bysme ešte i Jutaya vyslobodiť mohli. Šťastia, že ukrutného grófa niet doma, inakšie inkvizícia Felicianovská mala by zas čo robiť, ako predošlú jar. No syn jeho nie je ešte tak vzteklý. Medzitým počuť, že má teraz kedysi hody dávať v Orave a strojí sa vraj Jutaya na posmech celému svetu vystaviť. To ma, hľa, najväčšmi trápi — kebysme to dáko prekaziť mohli!"

„Sverte na mňa!" zvolal Lazický zpoza nich. „Nestrhujte sa, páni moji, ja vás vypočúval a reči vaše i mňa sa dotkly. Ľúto mi je, že som s vami nebol v spojení. Ale takto tá služba panská všetku dôveru znivočí u našich."

Lehocký poznal horára hneď. O krátky čas boly poriadky porobené. Asi o polnoci rozišli sa traja priatelia, každý v inšiu stranu. Lehocký šiel do Lehoty ku svojim, Lazický k nočným kamarátom, ktorým hneď oznámil, že z poľovačky nebude nič, lebo že počul, že v Orave už dosť zveriny majú.

A Blažko? Nemajúc rodiny, nemal sa ani od koho odobrať, ani ku komu pritúliť. Zdržovania jeho v Liptove nebolo bezpečnô. Oči veľké, oči sivé ešte raz napnul, rozrážajúc nočné temná s nimi, — poobzeral sa dokola po vŕbach, prežehnal utešené dolinky krížom, dal požehnania ľudu známemu i vybral sa na cestu ďalekú. Nik nevedel, kde sa podel, nik sa nedozvedel o ňom.

VI.

Na Oravskom zámku hlučno, živo. Mladý gróf sám chodiac pomedzi čeľaď, robí poriadky. Stráž je rozostavená hore dolu. Človek by sa nazdal, že Orave nešťastia hrozí. Nič nezaháľa, ale každô behá, pýta, rozkazuje, kričí ako v zúfalstve. Ale čože chcú tí sluhovia so zverinou? Načo sú tie divé bravy, načo jelene, srny? Čo to tak milo zaváňa z grófskych kuchýň?

Oj nie, nehrozí Orave nešťastia — ona čaká hostí z veľkých rodín, i zato je teraz hlučno, živo. Veľmoži poľskí idú do Ostrihoma ku kráľovskej rodine, aby posadili Ľudevíta, syna Robertovho, na trón ich veľaslávny. Vedia oni dobre, že je Donč miláček kráľov, vedia oni dobre, že je syn jeho teraz v Orave, i nemožno im ho obísť v ceste. Tomáš dostal rozkaz od otca z ďaleka, aby hostí ako sa sluší uctil, i usiluje sa syn poslušný, aby otcovi prísnemu vyhovel. Všetky možné prostriedky hľadá, aby pyšní Poliaci uhorského magnáša v ničom obviňovať nemali príčiny. Povolal i pánov okolitých, povolal ich úctive s paniami, aby prišli i s dcérkami svojimi.

Poslovia už prišli z horného vidieka, istiac, že veľmožní dneska večer prídu. Všetko bolo zvedavô, všetko si žiadalo, aby skorej to slniečko zašlo. Ale to im k vôli neveľmi robilo, ligotajúc sa nad Kýčerou, usilovalo sa koľko-toľko dníček zimný ohriať.

Pod zámkom neďaleko vody stála horáreň. Bocko nebol doma, tiež sa krútil s druhými sluhami na zámku; a len keď sa dozvedel, že Lazický k nemu z Liptova prišiel, ponáhľal sa dolu dobrého priateľa privítať. Voviedol ho dnuká do svetlice, porozprával, čo sa v zámku robí, a keď mu povedal, že gróf chce, aby tiež večer k pomoci im prišiel, nehal ho samého v chyži, aby si odpočinul z cesty.

Lazický odložil palicu, kušu, nôž, napravil huňku na sebe a vyvalil sa za pec, aby si podriemkal. Príčinu už jeho cesty známe.

Asi o pol hodiny prišla Bocková, dovedúc so sebou Žofku z Turíka. Pani horárka bývala pestúnka u Turánskych, len lanských fašiangov vydala sa do Oravy. Obe si sadly pod pec, ale hosťa nespozorovaly, ktorý na druhej strane na nízkej lavičke ležal. Troška driemajúc a nedržiac za radno teraz k pani Bockovej sa prihovárať, zostal len zas utúlený ležať.

„Jaj, Marčuľka, či som rada, že sme sa od toho hluku odtiahly", preriekla Žofka. „Keby len matka moja nezvedela!"

„Nebojte sa, jej zamestnania nedovolí jej ani na krok odstúpiť, a keď myslí, že ste vy v horných chyžiach s druhými pannami, ani sa starať nebude."

„Ach, načo sme my len sem prišly! Keď sme nevedely radšej doma zostať!"

„Tak? Nuž čože sa vám stalo, mladá panna? Veď vy veselosti rada mávate, ako sa znám ešte rozpamätať, a tu veru tiež nebude smutno."

„Pre mňa niet potechy, moja drahá Mariška! Čas i žiadosti mení. Áno, predtým som nevedela, čo je žiaľ, ale teraz sa už všetko premenilo."

„Ach, nie azda. Veď je pán Bogomír tiež nie ostatný, a ako počujem, že dobre stojíte spolu!"

„Never, to sú len matkine vrtochy, ale z toho nebude nič; ufám sa, že ma len nasilu nedajú pod moc úhlavnému nepriateľovi môjho bývalého oddanca. Počulas', čo chcú robiť dneska večer s Jutayom?"

„Veď tak vraj, že sa mu šibenice na čelo vypáliť stroja a na posmech k dverám ho prikovať. No, toho bych sa tiež nebola nazdala len takto rok. Tak sa mi videlo, že sa vy dvaja nikdy nemôžete minúť."

„Seba samu obviňujem“, vzdychla si Žofka s panenským studom. „Ako sa gróf ta na tú vojnu vyberal, svolal k sebe prednejších Liptákov. Daktorí sa pripojili k nemu, ako i môj otec spolu s bratom — len Jutay nechcel. Ba vyrozumeli sme, že sa grófovi do očí akosi mrzko postavil, a ten, znáš, nerád si dá rozkazovať. Tak ztratil lásku grófovu; môj otec si ho tiež zošklivil. Matka mala naloženô, aby lásku našu udúšala, i tešila sa nad prospechom, keď som mu i ja nevdojak odvykať počala. Teraz ja len viem, čo mi on bol, teraz len cítim ztratu veľkú, nenahraditeľnú! Neborák, taká šľachetná duša, a kde ho zúfania zaviedlo! Ja tak blízko neho, a povedať nemôžem, že ho ešte vždy v srdci nosím — tak blízko neho, a nie som mu vstave pomôcť!“

„Odpusťte, ale mi je veľmi čudno; myslím, že on vášho dobrého srdca nezasluhuje. Veď hovoria, že chcel mladého grófa zabiť, že je hadnaď akejsi zbojníckej bandy a že chcel zámok vyrabovať?“

„Zámok vyrabovať? Never, duša moja — oklamali ťa! Ja viem, čo chcel a prečo chcel. Keď bol ostatný raz v Turíku, nadhodil sa ta na nešťastia mladý Donč. Žiaden ho nepoznal. Ja v svojej šialenosti mala som sa k nemu milo a Jutayovi to nebolo po vôli, i odišiel od nás, nereknúc žiadnemu ani slova, ešte v ten večer. No matke bolo dosť! Čo viac, písal jej o dakoľko dní akýsi lístok, nad ktorým sa tak rozhorčila, že som mu ani len odkázať nič nesmela. Myslela som, kde bych ho videla, kde bych sa s ním sišla — ale ako by mi sám chcel vyhybovať, nebola som viacej s ním.“

„Hm, hm“, krútila horárka hlavou, „keď som ja to prvej nevedela — mohla som ho so svojím mužom

desať razy vyslobodiť. Ale ktože by sa bol pozdal, keď tu také reči o ňom roztrúšali — a veru“ —

„Mohla si ho oslobodiť?“ skočila jej Žofka do reči. „Oj, čožes' to neurobila aspoň pre pamiatku môjho priateľstva! Ale áno, áno, nazdávala si sa, že ho ja už ako zbojníka nemôžem rada vidieť!“

„No a keď bolo počuť, že pán Bogomír“ —

„Mlč o ňom, Marka, ten je u mňa zošklivený. Hľadaj pomoc, hľadaj prostriedky Jutaya oslobodiť, aspoň od tej hanby oslobodiť, i odmením sa ti za to hojne!“

„Kebych len so svojím mužom mohla byť, ten mu bol vždy oddaný, ale ženským je teraz nedovolenô medzi mužských sa miešať. Aspoň kebych mala koho poslať, aby lebo k vám, lebo ku mne prišiel.“ V tom počula šuchot za pecou. Zprvu sa nazdala, že to kopovec; ale keď videla nohy chlapské, zľakla sa. Vstala hore i poznala Lazického. Tento reči všetky vypočúval, a nenazdal sa, že sa mu taká príležitosť podá, dačo o Jutayovi počuť. Robil sa, ako by spal, a keď ho horárka zobúdzala, vystieral údy, ako keď sa človek zo spania prebudí. Žofke počalo srdce hlasite klopať; bála sa, že vari dakto cudzí jej tajomstvá vypočúval.

Lazický, vidiac pomätenosť Žofkinu, vedel ju uchlácholiť; a keď povedal, prečo on sám sem prišiel, ona sa začervenala a jej pekné očičky sypaly iskry od radosti. Naradili sa až sila. Keď sa mračiť počalo, Marka chyžu zamkla a ponáhľali sa všetci traja na vysoký zámok.

Lazický išiel k Bockovi, Žofka v nádeji i v strachu k matke, a Marka tiež vedela, čo má robiť. Hostia už boli došli. Tomáš vo vytržení a hluku zabudnul na Jutaya, ktorý so šiestima Talianmi čakal, čo sa bude

s ním robiť, pod schodami. Taliani ho drážili, pichali, a on stál ako socha nemo. Bocko práve vyšiel z hlavnej dvorany; od Lazického poučený hľadal spôsob úkol ťažký vyviesť. Síde k stráži Jutayovej a káže jej, aby väzňa do pitvora voviedli, že je taký rozkaz pána grófa, oni aby zostali vonká.

Jutay vníde do chyže. Tam visia zlatom šnurované mentiečky, tam sa kalpaky červenajú, okolo nich krátke hodvabné kepienky. Boly to šaty prišlých Poliakov, ktorí teraz pri víne a dobre pripravených jedlách pripíjali Robertovcom i pánom Uhrom.

Jutay stál s očima do zeme upretýma neďaleko dverí i nespozoroval mladú Bockovú pri neveľkom okne. Ale táto počula, že je ticho, pošepla Jutayovi, aby bližšie pristúpil, že sa jeho slobody hodina blíži. Jutay pozdvihnul hlavu, pozrel na ženskú, smraštil čelo a zase zraky len do zeme hodil.

„Pane", riekla zase Marka, „nemáme času dlhé shovôrky viesť. Znáte, že Žofka Turánska všetko vynaložila, abyste nebol posmechu sveta vyložený. Pošťastilo sa nám vec tak ďaleko priviesť, že ak len sám nebudete proti tomu, ľahko sa zo zámku dostanete. Lazický z Liptova už čaká pred dvermi, aby vás von vyprevadil."

„Žofka pracuje na mojej slobode?" dovedal sa strápený Jutay.

„Tak je", odsekla chytro Marka, „ona vás vždy ešte ako prvej miluje."

„No tak som ti darmo ubližoval, anjel môj. Teraz vďačne zomriem."

„Nemáte zomrieť, pane, len sa držte po mojej vôli!"

Neminulo okamženia a Jutay už bol v poľských

šatoch. Keď mal troška obrvy začiernené, fúzy vykrútené, nebol by nik povedal, že to utrápený väzeň.

Lazický stál prihotovený. S poklonkami vyprevadil ho až dolu zo zámku. Nik sa neopovážil opytovať, kto je — vidiac muža v drahých šatoch, každý si myslel, že to jeden z Poliakov.

Dokým Jutay na otvorenô pole vyšiel, Marka oblok otvorila, povraz veľký priviazala z dnuká i odstránila všetko podozrenia od osloboditeľov Jutayových.

Len neskoro po večeri zvedeli sa, že väzeň zutekal. Hneď rozposlali poslov na všetky strany, ale darmo, lebo Jutay už bol v hustých horách.

VII.

Pod samou pätou starého zámku liptovského, medzi popolavými bukami, stála drevená krčma, len kde tu hlinou opackaná, slamou pokrytá; pri nej stodolka, košiar, všetko opletenô spolu tŕňovým plotom. V chyžke okrúhlej povala vyrezávaná, kone, ovce, hlavy ľudské, strašidlá, potvory, všetko podľa módy starej. Po krajoch úzke, podlhovasté stolky a lavičky boly pospúšťané z drevených kľučiek na stenách. V kúte neďaleko dverí ohrádka a v nej hrubá krčmárka.

Dnes bolo tuná veselo. Pán Donč, navrátiac sa z cudziny, pripravil svojim hody. Mládenci, starci, vojaci, úradníci panskí, všetkého bolo plno. Dievčatá zo Sielnice a z Parížoviec vrtily sa so šuhajci ako vretienka po podlahe. Gajdoš preberal na gajdičkách až milá vec. V jednom kúte sa matka so synom vítala, v druhom otec svojmu miláčkovi ruku stískal, inde zas sestra k bratovi sa tiskla, aby zvedela, ako sa mu v ďalekých krajinách vodilo i aby sa na dakoho druhého dopytovať mohla.

V bočnej chyžke pri sladkom medovci sedeli

v kútiku štyria mužskí a jedna ženská. Bol to Chrienka z Paludze so svojou ženičkou, ktorí tiež prišli v ústrety svojim trom synčekom. Otec, podoprúc bradu dlaňmi, ostro pozeral Jankovi, najstaršiemu synovi, do očí, a tento, usilujúc sa otcovi vyhovieť, pospomínal všetko do najmenšej veci. Matka ustavične kabáčky z ručníka vykrúcajúc, ponúkala nimi svoje deti.

„Ale, starká, choďže toľko už, choď, so svojimi kabáčmi; ak sa ti nechce počúvať, nehaj nás samých a prejdi do druhej chyže."

„Ja veď sa vari doma dosť narozprávate, i ja sa môžem s tými kačičkami troška polaskovať — nošak, Ondrejko?" obrátiac sa k najmladšiemu, milo matka odpovedala.

„Ach", namrzel sa starý Chrienka, „tak je to s tými babami dakde chodiť, všade ti len protiveň robí... No, len rozprávaj, Janko! akože bolo ďalej, keď ste ten Serínsky zámok dobyli?"

„Nuž", pustil sa syn zas do vypravovania, „keď sme ho do moci dostali, vrútili sme sa dnu. Každý sme sa tiskli, abysme dačo dochytiť mohli, i nabrali sme si, čo sa komu páčilo. Táto šabľa a tieto strieborné gomby sú odtiaľ."

„Jaj, Janíčko, ukradené veci, s tými požehnaný nebudeš!"

„Ale mlč toľko", ohriakol ju zase starý, — „nemiešaj sa, čomu nerozumieš, ty neznáš práva vojenské! — No len ďalej!"

„Na druhý deň nás gróf svolal dovedna. ‚Chlapci, vraj, pôjdeme k nám'. My sme sa veru už radovali, ale prišiel rozkaz kráľovský, a my hajde ďalej za Valachy. Dosť náš pán gróf kráľa odhováral, abysme ta nechodili, že to kraj neznámy. Čo viac ešte v ten deň prišli poslovia od Besseraba, kráľa valaského,

i chceli sa s nami pokonať podobrotky, podvoľovali sa platiť veľkú daň a doniesli sebou na hotove sedemdesiat centov striebra. Ale koho nešťastia pasie, ten sa ho nestrasie. Tak bolo i s nami. My sme museli jachať. Túlame sa po vrchoch, po horách, po dolinách, nikde nič. Raz, bolo to akosi práve na Martina, odpočívali sme si v jednej úzkej dolinke. Tu sa strhne krik nad nami — a ako z oblakov sypaly sa strely na nás. My v zúfalstve, smädom, hladom umorení, nevedeli sme, čo máme začať. Slovom, boli sme vo veľkej súre. Janko strýkov a Samko zo zadnej izby tam zostali. Keď sme sa tam dajako prebili, hlad nás zase moril, ej, mamka, vtedy, vtedy tie kabáčiky! No, tej bitky nikdy nezabudnem. Keby nie náš gróf, jeho syn Lacko a Turánsky, bol by veru i sám kráľ odspieval. Ale tí sa ešte držali po chlapsky! Ej, otec, ale len ten Turánsky — to vám je chlapina! Tomu, môžeme povedať, ani oheň v bitke nelapí."

„Hm, hm, ale starý, či mladý?"

„Mladý, Petrík. Ten sa bil, to si ani pomyslieť nemôžete. Počuť, že sa mu gróf aj ide za to odmeniť, veď mu vraj chce dať Komňatnú, s horami od Ružomberku až pod samý Žaškov. No, ale ten veru aj zaslúžil. — Nuž a vy čože ste to mali tu s tými Talianmi? Veď vraj chceli i mladého grófa Tomáša zabiť."

„Veď tak vraj; nuž ktože ho vie, čo je vo veci. Rychtára osadského, toho Javora, veď si ho znal, zmárnili v Orave. Kramára z Malého Týňu dal Cancello kolesmi lámať, a tá pekná Ľuboslavka tiež je zavretá."

„A pán Jutay že im bol hlavou. Ej, toho je škoda, to býval hodný pán. No s tým tiež nebude dobre. A ten?"

„Ten utiekol zo zámku oravského. Ľudia hovoria, že mu sama Žofka Turánska bola na pomoci. Nuž ktože ich vie, ako je to.“

„A pán Lehocký, pravda je, že bol tiež zapletený? Nechcel vraj dnes k nám prísť sem na zámok, že sa urobil chorým. Aj akýsi mních z Mikuláša!“

„Mních možno“, prisvedčil starý Chrienka, „lebo ho vraj nevídať od tých čias; ale o Lehockom bych to neveril.“

V tom sa strhnul krik na nádvorí. Ľud vybiehal von od tanca. Sluhovia zo zámku začali radostne volať: „Tu je, tu je, dostali ho!“ ‚Koho?‘ — — Jutaya, neboráka, lapili v Ochtinej a teraz celkom skrvaveného vedú pred prísnu stolicu Dončovu.

Tanec prestal. Chrienka vyšiel tiež so svojimi vonká, a keď dobrý starček prah prekročoval, oko sa mu zamútilo i zaplakal za ubohým pánom Revúc. Vedel on dobre o všetkom, veď bol tiež pri shode na poľane revúckej, ale musel tajiť do duše, tajiť a to pred svojimi deťmi.

Slnko sa nížilo k západu, keď Jutaya na zámok doviedli. Ako ho Donč zazrel, prikročil k nemu s posmešným prihovorením: „Aha, ptáček, dostali ťa! No, veď ti my kriedla obstriháme. Zato si ty nechcel s nami na Valachov. Kde sa ti kamaráti? Hovor!“

Ale Jutay neodpovedal ani slova. Hľadali muky, ale ich on pretrpel, nič z neho vynútiť nemohli. Pozrel k nebu spokojným okom, obrátil sa k strane, kde Revúce ležia. Neviem, či sa modlil, či svojim požehnania dával, ale čosi šeptal. Cítil, že sa viac nevyslobodí, cítil, že sa chýli ostatnia jeho hodinka.

Boli tam prítomní mnohí Liptáci, boli Jutayovi priatelia, možno, žeby boli prosili o život jeho, ale sa báli rozpajedeného grófa. Petríkovi Turánskemu

bolo úzko okolo srdca; odvrátiac sa od ľudí, vnišiel do ktorejsi chyže a ľutoval mladosti svojej dobrého priateľa.

Po chvíli priviazali Jutaya k stĺpu. Dvanásť najlepších strelcov zastalo si do radu; natiahli kuše, strely pustili — a z Jutayovej hlavy nezostaly len strapce.

Dosť sa Donč namáhal, aby Jutayových spoločníkov vyzvedel; vedel on dobre, že to Jutay všetko s Javorom robiť nemohli. Ale darmo sa namáhal: verní Liptáci nikdy sa nevyzradili.

A Žofka? O dakoľko dní našli ju v horách medzi smrečinou mrtvú.

Trebas Jutaya Donč skántril, trebas bratovi jeho pobral všetko imania, ale predsa zdarní potomci Jutayovi zostali. Onedlho dostala tá istá rodina zas nazpak Revúce, a neskoršie, asi o sto rokov, zamenil im kráľ uhorský ich statky v Orave s Horním Kubínom. Z týchto Jutayovcov pochádzajú slávné rodiny Kubíňovská i Meškovská.

Poznámky vydavateľove.

I.

Storočná pamiatka narodenia Janka Matúšku primala Maticu Slovenskú k tomu, aby nemnohé, ale kedysi obľúbené plody horlivého učeníka školy Štúrovej oživila v pamäti obecenstva. Vítaným príspevkom k tomu bol rukopisný sborníček Matúškov, založený a písaný ešte v časoch štúdií bratislavských, ktorý podstatným spôsobom doplnil práce Matúškove, v rokoch štyridsiatych minulého storočia uverejňované tlačou, a tým rozšíril i obraz autorovej činnosti slovesnej. Sborník ten dochoval peknoduchý rodoľub, zvolenský advokát Samko Medvecký, a spolu s listom dňa 6. októbra r. 1894 oddal ho do rúk Jozefa Škultétyho, vtedy redaktora a vydavateľa „Slovenských Pohľadov", týmito slovami: „Posielam Vám rukopis vlastnoručný od pôvodcu prác, nebohého Janka Matúšku. Ráčte to prezrieť a ak mienite, čo nebolo ešte uverejnené, jednodruhé v ‚Pohľadoch' uverejniť. Predbežne sväzoček *zachráňte* u seba; pozdejšie, ešte i s inými vecmi, to oddám do Muzea... Zaujímavé je, čeština ako prešla do slovenčiny." To bola pomôcka k zamýšľanému vydaniu veľmi cenná.

Ako sostaviť práce v neobšírnom sväzku, bolo jasné. Veršami Matúška počal, potom sa podobral na kus divadelný a zakončil pokusom novelistickým. Tak idú za sebou i Matúškove plody v našom vydaní: sborník veršov, „Siroty", „Shoda liptovská".

Sborník Matúškov je brošovaná knižka z hrubého pa-

pieru kancelárskeho vo formáte veľkej 8° s vlastnoručným nápisom na pravom spodku belasej obálky: Práce Janka Matúški. Všetky stránky označené sú číslicami, v celku počtom *90,* na dvoch posledných nestránkovaných je obsah. Číslované strany 85. až 90. ostaly prázdné. Písmo je nerovnaké: do poly stránky 15., od poly 16. do poly 25. a od 38. do 84. väčšie a strmšie, dosť dobre čiteľné, iste Matúškovo; pol stránky 15. a 16. ležatejšie, ale prvému dosť podobné; od poly strany 25. do konca 29. celkom iné, ležaté, a od strany 30. do konca 37. opäť iné, o čosi stojatejšie. Zaujímavé je, že i pravopis tohoto, aspoň trojakého, písma je nerovnaký. Písmo Matúškovo a druhé jemu podobné užíva českého pravopisu z prvých rokov štyridsiatych: ešte *w* a *au,* ale inak už v podstate spôsobu dnešného, kdežto písmo nie Matúškovo, cudzie, má starý pravopis českobratský, ktorým do smrti písal bratislavský profesor Palkovič: *y* po *c, s, z, j* za *í, g* za *j,* lenže, ako celá knižka, už latinkou, nie starodávnym švabachom. Verše slovenské Matúška na str. 15. a 16. i 36.—66. píše spôsobom Ľudovíta Štúra, lebo skôr Jozefa Miloslava Hurbana, ako tlačil II. ročník „Nitry" r. 1844, len *w* ešte podržal zo starého pravopisu českého, kdežto od stránky 66. do 84. i tejto litery sa zriekol.

Jednotlivé kusy v Matúškovej knižke rukopisnej idú za sebou takto: Po mottu z Mickiewicza, na opaku obálky, od strany 1.: 1. *Svatý Zákon* (str. 1—4); 2. *Ku Jmeninám Dvoj. Pan. Jozefa Hurbana* (2—6); 3. *Na kar držaný Ondřeji Langemu d. 11. Unor.* 1843 (7—8); 4. *Pomsta* (9—15); 5. *Pri vitaňú bratou v Ustave* (15—18); 6. *Výhled s Kozího vrchu* (18—21); 7. *Klára Záchová* (21—27) [tu podpis: Ján Matúška v. r., 16 prosince 174?— ale nie rukou Matúškovou]; 8. *Hrdoš* (27—35); 9. *Vysoceurozenému Pánu Pánu Jurkovi Košuthovi* (36—38); 10. *Na kar Jank. Tomesovi d. 4 List. 843 držaný* (38—40); 11

Džiady od Mickiewiče z Polskjeho (41—47); 12. *Moja pesnička* (47—49); 13. *Lúčenie* (50); 14. *Kozá skala* (55—58); 16. *Spevák* (59—61)*; 17. *Vzdechy zpod Lisice* (62—64); 18. *Piesen* (65); 19. *Dobrú noc* [1845—24 Listop.] (66); 20. *Útecha* [1845—30 Listop.] (66—67); 21. *Jahoda* [1845—30 Listop.] (67—68); 22. *Slepý starec* [1845—3 Mája] (68—69); 23. *Túžba* (v titule je iba číslica 1.) [1845—20 Srpna) (70); 24. *Na Oravský Zámok* [1846—1 Ledna] (71—75); 25. *Malá rečnica* [1846—11 Jun.] (75—79); 26. *Holuby* (79—81); 27. *Nová móda* (81—83); 28. *Odchod* (83); 29. *Plač* (84).

Sám autor, možno pomýšľajúc na konečné usporiadanie zápisníka pod budúcu tlač, pridal k nemu obsah, kde verše triedi takto:

Obsah.

* Pod básňou poznámka pôvodcova: „Potiaľ v Prešporku“.

Ako vidno, poriadok je nie podľa času, ako jednotlivé básne vznikaly a boly zapisované, lež podľa predmetu, látky. A toto vecné utriedenie, len ešte dôslednejšie prevedenie, prijalo i vydanie naše, dávajúc vždy prednosť, kde bolo na výber, určitejšiemu názvu básní.

Už Samko Medvecký pobadal, ako čeština Matúškových veršov prechodí do slovenčiny. Je však zjavný i opak: Matúškova slovenčina má ešte dosť pozostatkov českých. Nebolo možno sa ubrániť účinkom živej reči ľudovej pri prvých pokusoch v starej reči knižnej, ale nebolo možno ani dosť rýchlo sa zbaviť jej formy i látky pri spisovnom jazyku novom. Podobný zjav pozorujeme roku 1844 na pr. i pri Hurbanovi.

Tento ráz veršov Matúškových vydanie naše zachováva. Píše teda v českej osnove vich*er*, bl*i*žej, sn*áď*, ni*k*, ne*počujem* (jednotné číslo), vzt*ě*k, do ch*yže,* z krv*i,* od chodník*a*, s Boh*o*m atď. Naopak zase v tekste slovenskom ponecháva formy: hl*u*binou, l*e*ká, vene*č*kom, spr*o*vádza, najdra*ž*ší, vzná*ší,* nena*dále,* šep*tá*, zhli*e*dla, pozdrave*ní* atď. To sa týka nielen foriem, ale i slov a zvratov. Netýka sa to však, najmä v znení českom, a tu zase predovšetkým kusov písaných rukou cudzou, nedôslednej, primitívnej

úpravy vonkajšej. Druhá strofa odseku „Konec“ na str. 11. nášho vydania na pr. vyzerá v originále takto:

Zhynula Panna! giž gi whradě nenj,
Zšediwel otec, na prjsnost nařjká,
Wjdáwá dceru často w trudnem sněnj
Anat se leká, od neho utjká.
On do hor zagde, nezná sám co hledá,
Wjc srdce přjsné po koge mu nedá.

Práve preto tiež chybné *ř* učeníkov bratislavských v slovách brat*ř* (= bratr), *ř*estat, *ř*ekovství, mí*ř*, tvo*ř* (= tvor) a i. nahrádzame správnym *r*.

Štúrovskú slovenčinu prepisujeme spôsobom dnes napospol prijatým: za tvrdé i—*y*, za neoznačované mäkké l—*ľ*, za uo—*ô*, miesto ljetau—l*ie*ta*l*, miesto zlatje—zlat*é*, miesto rodnjemu—rodn*é*mu atď.

K jednotlivým básňam.

Svatý zákon, v zápisníku Matúškovom báseň prvá, teda iste najstaršia, vyšla v Palkovičovej „Tatranke“, v Prešpurku, díl III., svazek 2., str. 13. Redaktor naprával, ale nie všade šťastne. Približoval síce formy reči ľudovej knižnému jazyku spisovnému, ale tým zhoršoval rytmus lebo zatemňoval smysel. Preto v celku sme prevzali znenie rukopisné i pôvodné slovakizmy: u chyžky, kmeň, z nášho, dnu, bližej, snáď (kde je tak písané), nik, nejdime, nepočujem, v okuje, z krvi, bars. Chyby, ako na pr. řepce miesto *r*epce, sme odstránili.

Hrdoš pôvodne bol tiež písaný po česky, iste nie neskôr než r. 1842. Do Hurbanovho II. ročníku „Nitry“ z r. 1844, str. 24 Matúška báseň poslovenčil. V slovenskej osnove, ktorú sme položili hneď za českou, verše tečú slobodnejšie a nejedon tropus živšie maľuje predmet (pozri na pr. hneď začiatok). V českej osnove je opäť plno slovenských tvarov i zvratov. Nemožností, ako přáhla m. práhla, sme neprejímali.

Pomsta i Klára Záchová sú vrstovnice predchádzajúcich dvoch kusov; „Klára“ je s konca roku 1842. Obidve sú formou československé.

Kozia skala a Púchovská skala sú posledné básne, vpísané do sborníka ešte v Bratislave; Matúška ich pôvodne koncipoval už len po slovensky. Vyšly tlačou tiež v II. ročníku „Nitry“ na str. 19. a 22. s niektorými premenami redaktorovými. I tu sme zväčša dávali prednosť tekstu pôvodnému.

Lúčenie, v II. ročníku „Nitry“ s názvom Pieseň, v nápeve Vansovom znárodnelo. „Nitra“ mení: *za jeho* Aničkou; *Dva* rôčky; mil*uv*ať, boj*uv*ať; A vlasť *slávou skvelou môj život ovije;* miesto rukopisného venečkom a jedlami tlačí ven*če*kom a je*l*ami.

Slepý starec, vytlačený v 23. čísle Štúrovho „Orla Tatránskeho“ dňa 6. brezna 1846, má od rukopisu odchýlky: Na hviezdičky *tajne číha; Ticho vetrík si podúva, Divný hlas sa v ňom načúva;* Svetlo starca klame, *zvodí,* On len — *slepý* sem tam chodí; *Vezme* darček útrpnosti; Lež *tú slzu on nezbadá, Čo na darček ticho padá; Ktorje kropia dar maličký.* Slabú 6. strofu časopis vynechal („Od šesťdesiateho roku nezná zmeny v svojom oku, na veky žebrákom zostau, ach Bože, biedny jeho stav!“); my ju tiež vypúšťame.

Na Oravský zámok, „Orol Tatránsky“, č. 32. zo dňa 9. lipna 1846, má tieto varianty: *Ony* všetky vyzdychaly; *Dáždiček, padaj, padaj len pomaly, Aby sa v poli zbožia nezalialy; Orava naša!* Kde sú tvoji ľudia; Bárs radom všetky *tie skalky počíta;* Povedz nám, *hrad náš;* Kdo sú *kniežatá;* Čudno si *takí pretvárajú* páni, Čo píšu *len keď im treba;* Oni *na* chvílku na bars akej *pláni* Zámky vytiahnu *do neba;* Dajakje orly ešte *vždy* vyletia; Pred tisíc *rokmi,* z druhej časov vrstvy, Už si stáu, *hrad, vo* výšave, *Tje divje hordy bojovníci čerství neraz vy-*

prali v Orave; Kde ich *zástavy?* — Kdože nám rozpovie?; *Kdo len prichádzau, toho si prijímau, Ako mat deti hostí si objímau; Hrad náš!* tys obraz naozaj Slováka; Bars *opadávaš* — ale nies sirota; Tá *rany bolnje zahojí;* Duch tvoj zmorený *zas čerstvý* vyletí. Z oravského podrečia Matúška vzal slovo *kej (kéj)* = keby: sťa *kej* všetky vyzdychaly, zmizly sťa *kej* nebývali; opakuje ho tiež inde.

Pri uvítaní bratov v Ústave dňa 9/9 1843 (takýto je nadpis v II. ročníku „Nitry" na str. 150) je iste prvá Matúškova báseň slovenská; ňou razom stal sa populárnym. Redaktor Hurban naprával slovenčinu: hĺbinou m. hlubinou, *šuhaj* m. mladík, laká m. leká, hladať m. hledať; alebo výraz: Nejatri *plameň* m. pahreb; I nepreklínaj *to plemeno dravô* m. tie pazúry dravje; po tvári *tekúcich* m. kanúcich; puk *zakrytej* slávy m. puk zarastlý slávy; *Dajme si ruky* m. skutkom dokážme; Pre naše *šťestie* m. Pre naše dobro; *Nuž ruku v ruke* m. Nuž poďme, bratia; *Pokladov zlatých* m. Zlatých pokladov; ej, to *mu* ver dajú m. ej, to TI ver dajú. Miesto vodca „Nitra" píše *vucca.* Matúškovej poznámky o Ľudovítovi Štúrovi ako faktorovi mládeže slovenskej v „Nitre" niet.

Verše Vysoceurozenému Pánu, Pánu Ďurkovi Koššuthovi (tak píše meno), vytlačené v Novém i Starém Vlastenském Kalendáři a Slovenském Pozorníku na rok Páně 1845, v Liptovském Sv. Mikuláši u Kašpara Fejérpatakyho z Klačán, na str. 98., majú niekoľko charakteristických odchýlok. Vystala rázna strofa tretia („Ťažko je hviezde ukázať sa v mori") a v strofe pôvodne štvrtej i v poslednej čítame: „Sláva rozbíja hlouposti závory" a „Ujals sa svojich" — miesto: „Sláva rozbíja *otroctva* závory" a „Ujals sa *roda*". Buď redaktorovi alebo cenzúre bol originál prisilný.

Rukopisných premien lebo opráv tekstových je v Matúškovom sborníku málo. Na pr.: Vzdechy spod Li-

sice v poslednom verši piatej strofy vytrely Razom a vpísaly *S lístkom;* Dobrú noc! miesto v spánku kojí — *vo snách* kojí*;* Útecha m. Z dobrej je vrstvy — *Z najlepšej* vrstvy; m. K nej sa maj — *Poďme k nej*; Holuby m. S mojej útlej ručičky — s mojej *prajnej* ručičky; Odchod pôvodne mal poslednú strofu takúto: „City užialenje súžiť prestaňte, Láskou umorenje S Bohom ostaňte“; a Plač mal pôvodne koniec tretej strofy: „Zticha, zticha rodným poľom, Umoreným ťažkým bôľom“, a začiatok poslednej: „Hory, háje, skaly, rieky! Či len spať chcete na veky?“

K odtlačeným básňam zápisníka Matúškovho pridali sme i pieseň „Nad Tatrou sa blýska“, o ktorej už Samko Medvecký pripomenul, že „je nie v sošite“. Dnes verše tie majú svoju historiu, obšírnejšiu, než ktorékoľvek dielo iné. Tu postačí pripomenúť, že po podrobnej revízii celej otázky, ktorou sa zaoberali najmä Albert Pražák, Jozef Škultéty, Škultéty odstúpil od svojej mienky, že pieseň až v revolučnom roku 1848 stilizoval Karol Kuzmány, a vrátil sa k predošlej tradícii, že skladateľom tejto básne, pravda tekstu čiastočne odchýlneho, je Janko Matúška. Vo vydaní podávame tekst dnešný (teda *Nebojme sa,* bratia, miesto nelogického „Zastavme sa“ alebo „Zastavme ich“ (hromy!), kto *jak Slovák* cíti, miesto „kto slovensky cíti“, dokladajúc, že myšlienkou i básnickým stupňovaním prvé tri strofy sú celok pre seba, zvolaním „Žije matka Sláva!“ ukončený (tak sa i spieva), a že strofa štvrtá je so stanoviska kompozičného oslabenie, odbočka, prídavok.

„Siroty. Malá činohra v troch dejstvach od Janka Matúšku“ vyšly v Levoči r. 1846 na 67 stranách v 8°. Vydavateľ a nebodaj i sadzač knižky Janko Rimavský (pseudonym Jána Francisciho) vlastnými veršami venoval dielo Matúškovo Miloslave Lehockej, vychytenej vtedy slovenskej deve v našej spoločnosti literárnej. Slovenčina je štú-

rovská, so zaujímavou výnimkou, že Rimavský, ako o málo neskôr Hodža, značí mäkké *ľ*, ktorého Ľudovít Štúr do písma nezaviedol. Zo zvláštností gramatiky štúrovskej, ktoré dohoda bratislavská r. 1851 zase opustila, podržali sme dvojhlásku ô v prvô, zlô atď., ale netlačíme mojích, pod Tatramí, pestuvať, pančužka, veť atď. Oravské zvláštnosti, na pr. mesto (v smysle miesto), sme nechávali.

Shoda liptovská vychodila v „Orle Tatránskom", ročn. III., č. 90.—93., na str. 713. a n., odo dňa 14. brezna do 14. dubna 1848. Reč i ortografia je štúrovská okrem niektorých drobných zvláštností (na pr. zo šternásteho storočia a p.). Tekst sme prepísali podľa zásad hore naznačených.

Zlomok neskoršieho Matúškovho pokusu beletristického, historickej povesti Krvavá svadba na zámku Oravskom, ktorý r. 1859 pôvodca osobne odovzdal Jánovi Kalinčákovi, aby sa pokúsil z toho vypracovať celé dielo, nevzali sme do vydania, lebo Kalinčák ho v svojej novele Orave užil celkom samostatne, tak že dnes už nemožno zistiť, čo v úprave Kalinčákovej ostalo ešte Matúškovho. Zlomok ten zaberá v VIII. kapitole „Oravy" iba dve stránky. (Pozri Kalinčákov „Epilog na miesto prologu k ‚Orave' otvorený list *Jankovi Matúškovi* v Kubíne", v „Orle", ročn. I., str. 366.

II.

Z početných drobných lístkov zápisných na tuhom zlatorezovom papieri všelijakých farieb, popísaných heslami na pamiatku v niekoľkých rečiach (po slovensky, po česky, po srbsky, po poľsky, po nemecky, po maďarsky) a pietne opatrovaných do konca života Matúškovho, uvádzame sedem najvýznamnejších. „Dá Boh i lepších dňí i lepšjeho šťesťja! Na pamjatku v čas prenasleduváňja písal Ludevít Štúr v Braťislave 1844 dňa 6 brezna." „Zpjevaj pjesne Tatrám!

Petr Dobroslaw Kellner v. r. 6. Brezna 1844 pro prenasledowáni odcházajúci Slovák z Prešporku." „Podaná ti harfa s božskími strunami, Spievaj Slovákom, zatras skalinámi! D. 4 Brezňa 1844. M. Dohnáňi." „Ty tam ga tu budem národu slaužiť. Janko muog nezabuď Twuógho Wiljma Paulinyho. W Prešporku 1844. d. 6. Brezna pri rozchodu našém." „Nu tedy táhni s Bohem o přjteli, Nic proto že nám krutý osud welj Přátelských si podať rukau k rozchodu; Nechť nás dálka nic nestraší, My vždy zůstaneme naši, Ty tam, gá zde chci slaužiť národu. Geště gednau s Bohem! nechať swatosť slowa Každý we swém srdci ku hrobu zachová. W Bretislawě dne 6 Března 1844. Na památku napsal swému přjteli Rast. Ludewjt Lichard." „Janko muoj, Janko muoj! Ťažko Ťi odvikám, Ťažko tu k samoťe Bez Ťebe privikám; — Duša ale moja Ta za Ťebou zajďe, Ta — bars pri Dunaji — Pod Zámkom Ťa najďe. Na rozlúčenja a na večnú pamjatku Bratovi Brat zapísau Janko Kmeť v. r. v Bratislave nad Dunajom r. 1844 d. 6. Brezna." „Buki, dubi preskakujme, Po slowenskí sa milujme. Na pamjatku swojmu Bratowi Ond. Klimo w. r. W Bratislawe 1844 dňa 6. Marca." Šiesty marec 1844 bol dňom rozchodu.

O čom hovoria tieto zápisky mládencov bratislavských s vodcom Štúrom v čele? Že Janka Matúšku všetci mali radi, že si sľubovali vernosť v priateľstve i v zásadách a že pre národ i poeziu jeho od dvadsaťtriročného mladého muža očakávali mnoho.

Nádeje tie sa plnily. Hurbanova prvá slovenská „Nitra", v apríli r. 1844. dotlačená tiež „v Prešporku alebo v Bratislave nad Dunajom", verejnosť slovenskú milo prekvapila dvoma hlavnými menami básnickými: Jankom Kráľom a Jankom Matúškom. Kráľ tam mal príspevkov desať, Matúška päť; obidvaja balady a piesne v spôsobe ľudovom. V časopisoch tu i tu neskôr ešte ohlásil sa Matúškov verš,

roku 1846. vyšla jeho divadelná hra a r. 1848. v „Orle Tatránskom“ jeho pokus novelistický. Ale potom už uverejňovanie zaseklo: zásoba druhých veršovaných pokusov Matúškových ostala v zápisníku jeho neuverejnená. Okolnosti boly mocnejšie než osobná vôľa. Matúška básnil ešte, kým bol voľný a svieži ako vychovávateľ pod Oravským zámkom; keď naň však pozdejšie doľahla dlhoročná choroba a suchá úradná starosť kancelárska, „podaná mu harfa s božskými strunami“ zamĺkla.

Jednako literárna snaha Janka Matúšku a jej plody nie sú bez významu. V rokoch štúdií bratislavských 1839—1844 prešiel školou piesne a povesti ľudovej, ktorú mládež radostne poznávala z vydaní Šafárikových a Kollárových, ktorú sama usilovne sbierala a do slovníkov ukladala a na ktorú hľadela oduševneným zrakom vodcu Ľudovíta Štúra. A zôkol-vôkol na Slovensku, v Čechách i na Morave hlásili sa básnici v duchu prostonárodnom.

Do radu týchto spevákov stal si i Janko Matúška. Popri Samovi Chalupkovi, Kráľovi a Bottovi je postavenie jeho skromné. Obrazotvornosť Matúškova nepreniká do hlbokých mystických oblastí, ako Janko Kráľ, nebuduje pozadia svojich epických skladieb na silných postavách dejinnej minulosti ako Chalupka, nepodmaňuje tak sýto maľovným, na melodických vlnách plynúcim slovom ako Botto. Básnik vie však dobre, že balade nepostačí kopiť hrúzy a príšery, ale že jej smysel je tragika vášne a náruživosti a očista viny utrpením i smrťou. A rovnako dobre vie, že drobnú lyriku básňou nerobí iba spevný verš, lež i cit a myšlienka. Rád sa učil od predchodcov — Erbenov „Poklad“ na pr., roku 1835 uverejnený vo „Vesne“, bol mu vzorom k podarenej „Púchovskej skale“, vzniklej o osem rokov neskôr.

Verše Janka Matúšku, neuverejnené tlačou a zachované len v bratislavskom zápisníku, neprehĺbily rysov jeho básnického profilu, len ho rozšírily. Vystupuje tam najmä

tiež ako humoristický deklamátor, ako slovenský Klicpera, Rubeš lebo Saphir a má i na to spôsob.

„Malá činohra“ Siroty sama sa hlási za to, čo je jej účelom. Keď redaktor a zároveň posudzovateľ vtedajších „Slovenských Pohľadov“ (dielu I. sväzok 2. z r. 1847. na str. 55.) o nej hovorí, že „je dobrá pre cvičenia sa divadelnô malých dietok“, že však „kritiku nevydrží“, ale že „chlapček Janko je ešte najlepšie uhádnutá figúrka“ — povedal všetko, čo o tomto pokuse možno napísať. Kus o deťoch pre deti; najstaršie z nich rozpráva už ostarkovito, je to štrnásťročná vychovateľka, ale sedemročné chlapča je figliar každým mihom a spisovateľ iste mal k nemu živý model.

Historickou novelou Shoda liptovská Matúška tvorivú činnosť svoju zavŕšil. Číta sa príjemne, vyšla z dobrej školy: majstrom Matúškovho rozprávania bol Janko Kalinčák. „Shoda“ má všetky charakteristické znaky Kalinčákovej novelistiky: lyrizmus výlevov citových, najmä pri líčení prírody; živé osoby osemnásteho a devätnásteho storočia, prenášané do storočí starších; a predovšetkým realistický dialog ľudí zemianskych i pospolitých. Či by chystaná pozdejšia novela Krvavá svadba na zámku Oravskom, ktorej drobný zlomok Janko Kalinčák vložil do svojej „Oravy“, bola rozvila tieto vlastnosti, z episôdky tej nevychodí.

Janko Matúška je typický Oravec. Názory, látky, reč ukazujú to pri každom kroku, i tam, kde predmet je odľahlejší. A svojej milej dolnej Orave ostal verný v živote i smrti: narodený dňa 10. januára r. 1821. v Nižnom Kubíne, tam, práve päťdesiatšesťročný, umrel dňa 11. januára r. 1877, a tam, na rodný dom Matúškov, dňa 10. januára r. 1921. vďační Oravci zasadili pamätnú tabuľu jubilejnú. Znely pritom verše starej piesne „Nad Tatrou sa blýska“, o ktorých, skladajúc ich za dôb najhoršieho poníženia slo-

venského, skromný básnik iste netušil, že štyridsať rokov po smrti jeho budú znieť ako hymna slobodného národa v slobodnom štáte.

V Turčianskom Sv. Martine v júli 1921.

Jaroslav Vlček.

OBSAH.

Na str. 44., r. 18. čítaj Dobrú noc!; na str. 48. r. 12. vytri *tu*.

